247

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/christianviiogca00blan

CHRISTIAN VII

OG

CAROLINE MATHILDE

AF

CHR. BLANGSTRUP.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)

1890.

LIBRARY
JUL 30 1974
DL
199
B5

CHRISTIAN VII og CAROLINE MATHILDE

»On veut des romans. Que ne regarde-t-on de près à l'histoire? Là aussi on trouverait la vie humaine, la vie intime, avec ses scènes les plus variées et les plus dramatiques, le coeur humain avec ses passions les plus vives comme les plus douces, et de plus un charme souverain, le charme de la réalité.«

Guizot.

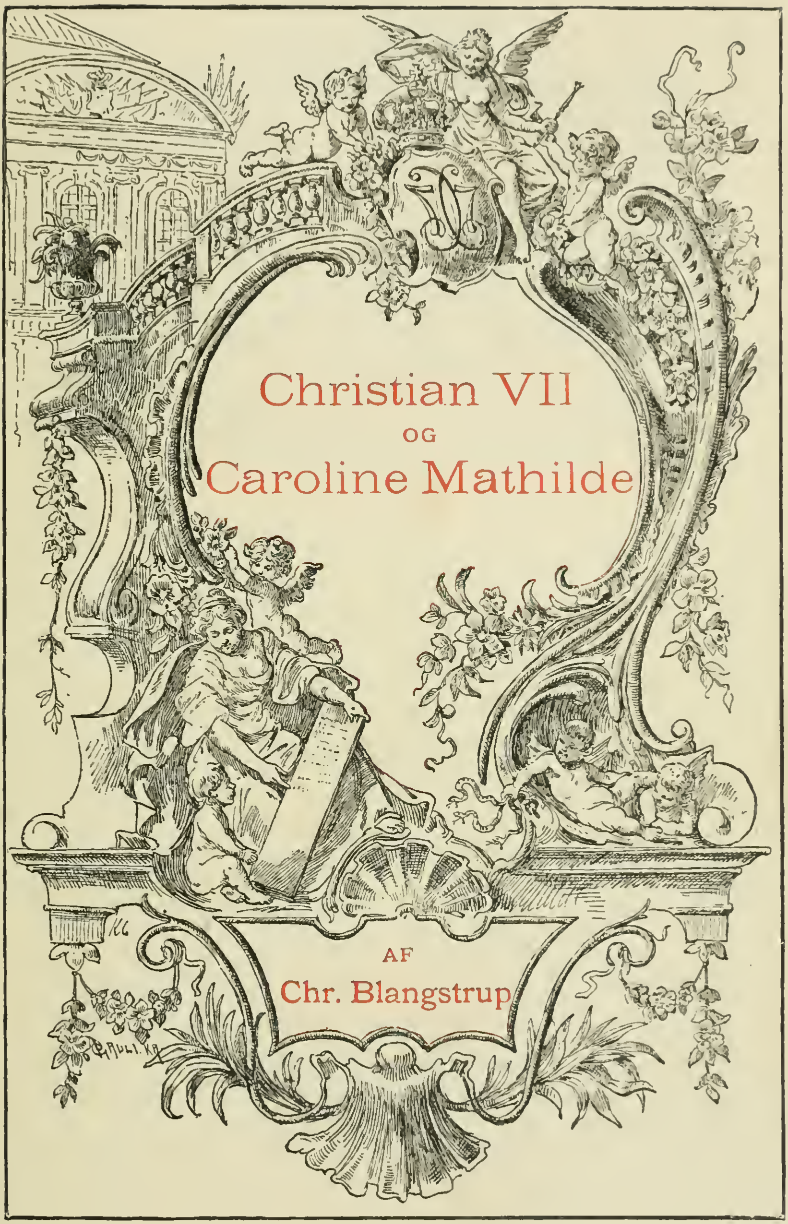

Christian VII
og
Caroline Mathilde

AF

Chr. Blangstrup

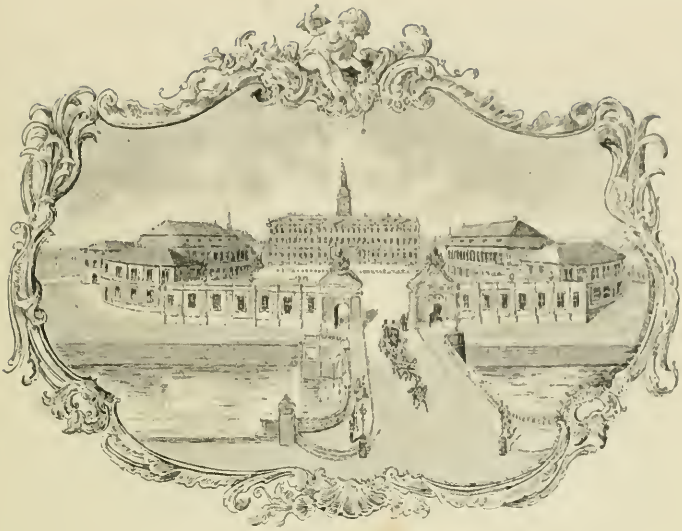

I

Den første Halvdel af det 18de Aarhundrede tilhører Hofferne og det aristokratiske Element i Samfundet; det borgerlige Element er skudt til Side, bøjer sig i slavisk Ydmyghed. Om Folket har Samtidens Skribenter saare lidet at fortælle, om dets Opfattelse af Hoffet endnu mindre, alt samler sig om Livet ved Hofferne og de hertil knyttede Kredse.

Og Idealet for Hoffernes Liv, Brændpunktet for hele Europas fornemme Verden er naturligvis det franske Hof. Fra Versailles, fra Ludvig XIV's imponerende Hof kastes Straaleglansen vidt omkring; den sprudlende Kraftfylde beruser Sindene, ægger overalt til Efterligning. Men Friskheden og Kraften i Livet, det »romantisk

ridderlige« ved Letfærdigheden, som blændede og kastede et dækkende Slor over Hoffets løse Sæder, taber sig hurtig; mod Slutningen af Ludvig XIV's Regering er den naturlige Glans borte, Livet er kunstlet, Vellysten raffineret, og under hans nærmeste Efterfølgere, Regenten og Ludvig XV, møder Øjet kun svagelig Lystenhed, tøjlesløs Foragt for alle Sædelighedens Principer. Man gjennemlever atter det romerske Kejserhofs Forfaldsperiode, de værste Scener ved dette efterlignes ved det franske Hof, hvor der — fortæller Hertuginden af Orleans, Prinsregentens egen Moder — ikke findes sex Mennesker, der ikke ere nedsunkne i fordærvelige Laster.

Det var denne Regent, Hertugen af Orleans, der gav det første alvorlige Stød til den moralske Uorden, der greb Samfundet. Ved hans Hof er Livet helliget frække Orgier, skamløse Kvinders Luner afgjøre Statssager, beherske Ministrene, sænke Politiken ned til deres eget Niveau, trænge Dygtigheden til Side for Boudoirernes Kreaturer. Han afløses af Ludvig XV; men den Aand, der var udgaaet fra Regentens berygtede »Aftener« i Palais Royal, svæver stedse over Vandene. Kun forsvinder nu efterhaanden den sidste Rest af Friskhed og Naturlighed, man færdes mellem Vellystninge *par ton*, og Regenttidens Kynisme afløses lidt efter lidt af en galant Omgangstone, der om mulig dækker over endnu dybere Fordærvelse end tidligere.

Demoralisationen breder sig fra Frankrig til saa godt som alle øvrige europæiske Lande, særlig da til dem, der i politisk Henseende vare mere eller mindre

afhængige af Frankrig eller søgte at støtte sig til det. Hvorhen man end vender Blikket, møder det en moralsk Opløsning, som tilmed ofte ved den plumpe Efterabelse af Versailles bliver ren Karrikatur.

Ved det polsk-sachsiske Hof finder man under den kongelige Don Juan, August den Stærke, endnu den samme Romantik, den samme geniale Letfærdighed som i Versailles i Ludvig XIV's Glansperiode; hvad denne er for Frankrig, er August for Tyskland. Men ogsaa her taber Kraften og Glansen sig mod Slutningen af Augusts Regering og under hans Efterfølgere; tilbage bliver kun den samme gejle Lystenhed som ved Ludvig XV's Hof. Og som her, saaledes ogsaa ved Tysklands mangfoldige andre Hoffer, hvor Mætressevæsenet som bekjendt naaede sin højeste Blomstring. Naar undtages det preussiske Hof under Frederik Vilhelm, er det vanskeligt at finde et tysk Hof, der ikke er smittet af Tidens Demoralisation; »Tyskland vrimler af Fyrster, af hvilke de tre Fjerdedele næppe have sund Menneskeforstand, og som ere en Spot og Skjændsel for Samfundet«, skriver en samtidig tysk Hofmand. Man tænke blot paa Kurfyrst Max Emanuel af Bayerns Udskejelser i Bryssel og München, paa Hertugerne Eberhard Ludvig og Carl Eugen af Würtembergs Mætressehistorier, paa »Sultanen i Carlsruhe«, Markgrev Wilhelm af Baden-Durlach med sine 160 Blomsterpiger o. s. v., o. s. v.! Selv Kejserhoffet i Wien, hvis fjendtlige Stilling til Frankrig paa mange Maader sætter Skranker for fransk Indflydelse, og som omgiver sig med den strængeste

Etikette, har i Joseph I en Fyrste, der er »*galant à outrance*«; hans Broder, den stive flegmatiske Carl VI, har sin aandfulde, lystige Spanierinde, Althann-Pignatelli, og selv Franz I, den smukke Maria Theresias Mand, lever aabenlyst med sin Mætresse, Fyrstinde Auersperg.

I England afløses Stuarternes forargelige Hof af Hannoveranernes endnu forargeligere. Georg I holder sin Gemalinde i 32aarigt Fangenskab, medens han selv lever med sit Harem af grimme Kvinder, af hvilke særlig to rædselsfulde Mætresser fra Tyskland blev staaende Skive for Folkevittigheden. Sønnen Georg II levede ligeledes offentlig med sine Mætresser, og Livet ved Hoffet var under begge disse Georger raat og usædeligt. Det hannoveranske Dynasti bragte med sig en Tone, som en engelsk Forfatter træffende kalder »the *sauer-kraut* tone«. »Der har vel sjælden været et Hof, hvor der herskede saa ringe Pruderie som ved Georg II's«, skriver en moderne engelsk Historiker, og han fortæller, hvorledes Ministeren Walpole spøger med Dronningen om hendes Gemals Utroskab og ved hendes Død raader Døtrene til at sende Bud efter Faderens Mætresser for at adsprede ham.

Ved Peter den Stores Hof i Rusland herskede som bekjendt umaadelig Raahed, rene Krostuesæder. Baade han og hans Gemalinde, den liflandske Tjenestepige Katharina, der var usædelig baade for og efter sit Ægteskab, bleve Ofre for deres raa Udsvævelser. Under deres nærmeste Efterfølgere bliver den almindelige Demoralisation endnu tydeligere og kulminerer med

Elisabeth, ved hvis Pøbelhof al Skamfølelse og Sædelighed er forsvunden, medens Selvherskerinden kun lever for sine Lidenskaber, vandrende som en Skøge fra den ene Haand til den anden.

Sverige har i Størstedelen af det omhandlede Tidsrum den ustyrlig sanselige Frederik I paa Tronen — endnu i 1748, da han er 72 Aar gammel, er Hovedstaden fuld af Rygter om hans Udsvævelser. Da hans Yndlingsmætresse Hedevig Taube dør, er Kongen 68 Aar, og man venter nu, at han vil ophøre med sine Udskejelser; men 5—6 Uger efter holder han ved Hoffet en ligefrem Revu over Hovedstadens smukkeste Damer for blandt dem at vælge sig nye Ofre for sine Lidenskaber.

Man kan gaa rundt til alle de store og smaa Hoffer i Europa, Billedet er — paa enkelte Undtagelser nær — overalt det samme. Og det bliver endnu uhyggeligere, fordi en hyklerisk Religiositet de fleste Steder gaar Haand i Haand med Usædeligheden; flittige Andagtsøvelser er Prisen, der betales for at leve et usædeligt Liv.

Billedet bliver ikke lysere, naar man kommer til det danske Hof.

Her begynder Aarhundredet med Frederik IV, hvis Mætressers Antal er større end nogen af hans For-

gængeres, skjønt disse i den Retning ellers ikke lagde synderligt Baand paa sig. Foruden Anna Sofie Reventlow, hvem han senere gjorde til sin Dronning, ere de mest bekjendte Grevinderne Schindel og Viereck; men iøvrigt har vist Dorothea Biehl ganske Ret, naar hun i sine historiske Breve til Bülow skriver: »At tale om alle Kongens Kjærlighedsforstaaelser vilde til Dels blive alt for vidtløftig, og til Dels tør jeg heller ikke sige, at jeg ved dem alle.«

Christian VI's private Liv var ganske sikkert mere pletfrit end de fleste andre samtidige Fyrsters; men de stramme Baand, Pietismen lagde paa Kongeparrets Omgivelser, medførte kun, at de groveste Laster gik i Svang mellem disse, dækkede af Hykleriets ærbare Maske. I hvert Fald fik Sønnen, Kronprins Frederik, her meget tidlig lagt Spiren til de Udskejelser, der senere gjorde ham til en forfalden Stakkel.

Frederik V's Opdragelse havde været slet ledet, alvorlige Interesser eller Lyst til at skaffe sig Kundskaber synes han ikke at have næret, og naturligvis følte han sig som de fleste andre unge Mennesker ved Hoffet trykket af det yderst ceremonielle og kedsommelige Liv, der førtes her. Det var da let nok for hans Omgivelser, der hovedsagelig bestod af raa tyske Officerer og udsvævende Hofmænd, Mænd som Kammerjunker Tillisch og Grev Stolberg, senere Kammerjunkerne Brockenhuus og Krogh, at gjøre Prinsen delagtig i deres eget vilde Liv. I Selskab med dem søgte han ved Nattetide omkring paa Vinhusene og Ølstuerne, hvor

alle de, hvem det toneangivende Hof havde udelukket

FREDERIK V.
(Maleri paa Rosenborg)

fra at søge uskyldigere offentlige Fornøjelser, hendrev Tiden med Drik, Spil og raa, liderlig Samtale. Her

lærte han ret at drikke, og Spiren blev lagt til den Drikfældighed, der Aar for Aar voxede og blev Hovedaarsagen til hans tidlige Død; at tillige letfærdige Kvinder spillede en stor Rolle ved de Aftenselskaber, han og hans Staibrødre arrangerede, behøver jeg næppe at tilføje. De hæslige Optrin, der ofte fandt Sted, minde i alle Retninger om Hertugen af Orleans' berygtede Orgier.

Hans Ægteskab bragte ingen Forandring i dette Liv, selv om det et Øjeblik saa ud til, at den sympatetiske Skikkelse, der blev hans Dronning, vilde faa Indflydelse paa ham. Og heller ikke Tronbestigelsen med Regentens alvorlige Pligter formaaede at drage ham bort fra Livet i de vante Omgivelser; tværtimod sank han dybere og dybere. Svirelagene vare blevne ham uundværlige, og hans kæreste Beskæftigelse, Jagten, gav Anledning til vilde Drikkeorgier. Dronningen deltog i Begyndelsen ofte i Jagtpartierne, og hendes Nærværelse lagde da en naturlig Dæmper paa Lystigheden; men de hyppige Barsler lagde snart Hindringer i Vejen for hendes Deltagelse, og udenfor den egentlige Sommertid var det hende i hvert Fald for anstrængende at være med. Kongen var da alene med sine Officerer og Hofmænd, og i denne Kreds, hvis Medlemmer næsten alle kom fra et eller andet lille tysk, demoraliseret Hof, fandtes ingensomhelst alvorlige Interesser; naar Jagten var endt, havde man intet andet at tage sig for end at drikke, og det er vist ganske paalideligt, naar det hedder,

at Kongen paa sine Jagtture ingen Aften kom til Sengs »med sine fulde Sanser«.

Med Drikkelagene fulgte naturligvis Udsvævelser. Løsagtige Fruentimmer af værste Art bleve dragne ind blandt Kongens Omgivelser; med kynisk Haan mod den allersimpleste Sømmelighedsfølelse bragte Vennerne ham i Forbindelse med Kredse, der trak ham ned i det dybeste moralske Uføre, hvor hans svage Aandsevner hurtig sløvedes, hans legemlige Kræfter nedbrødes. Af og til var der Tegn paa, at han vilde rejse sig af Fornedrelsen, at han ved et nyt Liv vilde gjøre sig værdig til den mærkelig naive Hengivenhed, hvormed Nationen mødte ham, »Frederik Ejegod«, der ved sit milde, venlige Væsen, sin jævne, ligefremme Optræden havde brudt den tidligere Skranke mellem Kongehuset og Folket. Men slige lyse Øjeblikke bleve sjældnere og sjældnere. Hans moralske Kraft var brudt, og i Aarenes Løb tiltog særlig hans Drikfældighed i foruroligende Grad; de sidste 7—8 Aar af hans kun 43 Aar lange Liv gled hen i en Tilværelse, der helst maa dækkes af Glemselens Slør.

De gode Elementer havde lige saa ringe Indflydelse paa Christiansborg som i Versailles; under Konger som Ludvig XV og Frederik V var det umuligt at gjøre alvorlig Modstand mod den voxende sædelige Fordærvelse. De fordærvelige Spirer, Tidsaanden havde sat i en frugtbar Jordbund, skød under Frederik V med rivende Hurtighed i Vejret. Omgivelserne vare Kongen værdige;

de Personer, der i Virkeligheden gave Hoflivet Præg, optraadte udadtil med en vis, ceremoniel Værdighed, i deres Indre vare de i Bund og Grund demoraliserede.

II

Ved dette Hof voxer Prins Christian op.

Hans bedste Støtte var kun en kort Tid ved hans Side, knap nok saa længe, at hun kunde høre ham kalde hende ved Modernavnet. Og man har Grund til at tro, at meget vilde være blevet anderledes, om han havde kunnet beholde hende som sin Barndoms beskyttende Genius; alt tyder paa, at hun vilde være bleven en ligesaa trofast Moder, som hun var en kjærlig Hustru. Dronning Louise er en sjælden indtagende og sympatetisk Skikkelse mellem Dronningerne af det oldenborgske Kongehus, og siden Dagmars Tid var ingen anden dansk Dronning bleven mødt af Nationen med saa megen Kjærlighed som hun.

»Hun var af en middelmaadig Højde, dejlig af Skabning, blond og overmaade hvid af Hud, brune

Haar, dejlige Ojne og Lineamenter og kunde med Sandhed kaldes smuk; hun var mere fed end mager, hendes Ansigt var fuld af Majestæt lige saa vel som af Skonheder. Ikke desto mindre blev man dog vaer i alt dette en Blufærdighed og besynderlig *modestie*, en Yndighed, som indtog alle; hun var god, mild og naadig imod enhver, man har aldrig hørt, som dog ikke er saa almindeligt, at nogen har klaget over hende, ikke en«. Saaledes lyder en samtidig Skildring af hende, og den bekræftes fra alle Sider. Man faar hurtig Indtrykket af, at hun ønskede selv at blive lykkelig og at gjøre andre lykkelige.

Om Familjeliv var der i Almindelighed ikke synderlig Tale ved det 18de Aarhundredes Hoffer, lige saa lidt som i de hojere Samfundskredse; Forældre og Born gik hver sine Veje, og om noget ømt Forhold mellem dem hører man sjælden tale — Frederik V maatte ikke en Gang kalde sine Forældre ved Fader- og Modernavnet. Men Dronning Louise vilde leve et virkelig ægteskabeligt Samliv med sin Gemal, vilde fuldt ud være Hustru og Moder. Hun levede med sine Smaabørn, gik helt op i Omsorgen for dem, førte en borgerlig Husmoders stille, huslige Liv, der glæder sig ved de mange forskjellige Sysler, Moderpligterne føre med sig, og gjærne finder sig i Besværlighederne derved; og hun stræbte ivrig efter at drage Kongen med ind i dette Familjeliv, der var saa afstikkende som vel muligt mod det ceremonielle Liv, han var vant til fra sine Barneaar. I Begyndelsen af deres Ægteskab synes

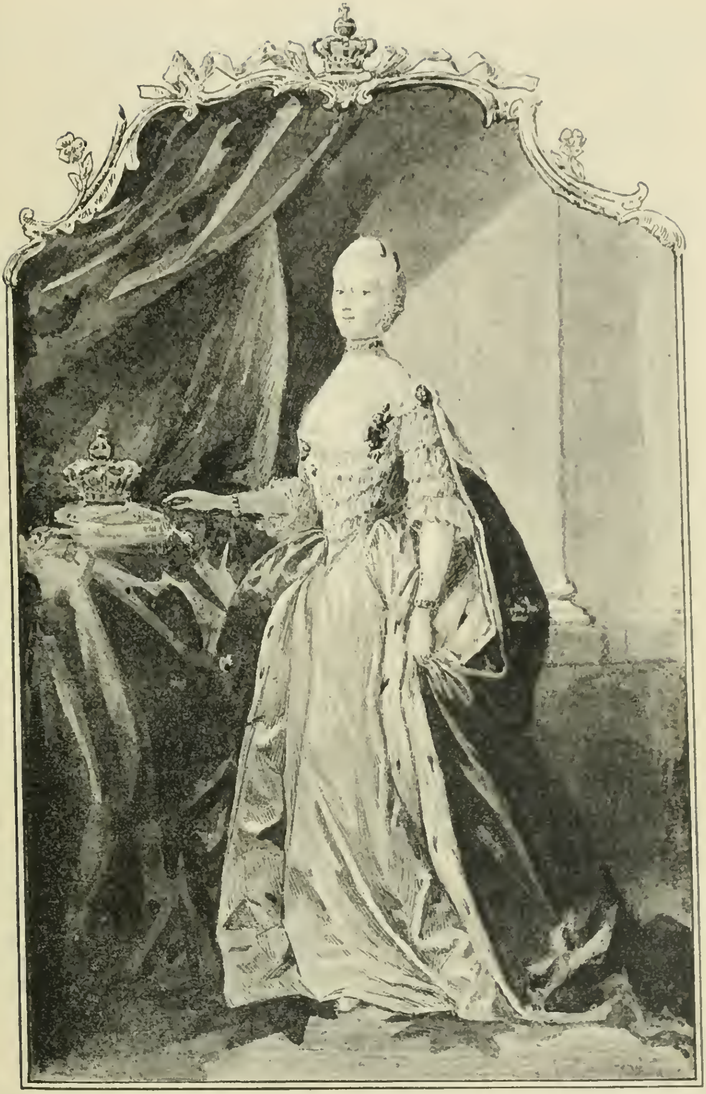

DRONNING LOUISE
(Maleri paa Rosenborg).

dette ogsaa at være lykkedes hende, ja hun synes endog ved en enkelt Lejlighed at have faaet sin stive, højtidelige Svigerfader til at glemme Etikettens Love. Ved hendes første Barsel var den daværende Kronprins ude af sig selv af Uro og Angest, inden alt var overstaaet; da han fik den vigtige Meddelelse, at en Prins var født, sagde han blot: »Prins eller Prinsesse det er ligegyldigt; naar kun Louise er frelst, saa faar vi nok Prinser«, og løb, saasnart han fik at vide, at Kronprinsessen var udenfor Fare, strax over til sin Fader med det glædelige Budskab. Og Christian VI, »som aldrig, i det mindste ikke offentlig, havde betraadt Brostenene, gik nu til Fods tilbage med Kronprinsen — men Byen sagde, at det kom alene deraf, at hans Hovmesterinde ikke var hjemme og kunde erindre ham om Etikettens Love«.

Den første Prins døde imidlertid som ganske lille, og Jublen var derfor stor, da der endelig i 1749 atter blev født en Prins; det altid hyperloyale Kjøbenhavn overgik ved denne Lejlighed næsten sig selv, i flere Dage satte man Byen paa den anden Ende af Henrykkelse. »Den 29. Januar var den lyksalige Dag, den Dag uden Mage, den Dag, paa hvilken vor Længsel blev omvendt til Glæde, vort Haab til Virkelighed, vore Bønner til Taksigelser, den Dag, paa hvilken Guds Forsyn havde bestemt at berede os et dobbelt Jubelaar,*)

*) I Oktober 1749 fejrede man det Oldenborgske Kongehuses 300 Aars Jubilæum.

ALLEGORISK KOMPOSITION I ANLEDNING AF CHRISTIAN VII.s FØDSEL.

(Müllers Pinakothek paa det kgl. Bibl.).

den Dag, paa hvilken vor Dagmar, vor Dannebod, vor allernaadigste Dronning blev lykkelig forløst med en yndelig, velsignet og velskabt Cronprintz. Om Morgenen Klokken henved 1 slet var den længe forønskede Stund, da denne højstlyksalige Forløsning skete. Ingen Pen er god for at beskrive de Glædes Bevisninger, som dette lyksalige Øjeblik bragte til Veje, mindre at udtrykke den inderlige Hjærtens Glæde, som længe havde været skjult under Haabet og nu brød frem af alle denne Hovedstads Indbyggere og alle tro og retsindige Undersaatters Hjærter«.

Saaledes udtrykte »Kjøbenhavns Nye Statstidender« sig, og paa samme Maade ofrede Digtere og Videnskabsmænd, betalte og ubetalte, Virak paa den nyfødte Prinses Alter, medens en i Dagens Anledning præget Medaille forkyndte, at han fødtes »in spem futuri Seculi« (»til det kommende Aarhundredes Haab«). I Kirkerne afholdtes Takkegudstjeneste, Kanonerne tordnede fra Byens Volde, fra begge Holmene, fra Flaaden og Tøjhuset, paa alle offentlige Pladser spillede Militærmusiken, fra Kirketaarnene blæste Basuner, Pauker og Trompeter »O store Gud vi love dig,« og i to Timer om Eftermiddagen kimedes der fra samtlige Byens Kirker, medens store Folkeskarer bevægede sig i Gaderne og særlig samlede sig paa Slotspladsen. Daabshandlingen foregik samme Dags Eftermiddag; klædt i *drap d'argent* og prydet med Elefantordenen blev den nyfødte Kronprins derpaa lagt i »en kongelig Paradevugge under en rød Fløjels Baldakin med en kongelig

Glædes og frydes, I Danske og Norske,
Lykønsker Kongen, men mest eder selv!
Haabets Guld har opfyldt vort Haab, fuldkommet vor Glæde,
Forandret vor Længsel til Lyst, vore Bønner til Taksigelser.
Det,
Disse Riger,

Danmark og Norge,

Saa længe have ønsket,
Saa indstændig bedet om,
Saa inderlig længtes efter,
Har Himmelen behaget paa denne velsignede Dag,
den 29 Januarii 1749
I

Deres Kongelige Høyhed,

Den Durchlauchtigste, Høybaarne Cron-Printz og Herre,

Printz

CHRISTIAN,

At skienke og give os

En Gave,

Saa stor som den kunde gives,
Saa kier som den af os kunde annammes,
Dyrebarere end Ædelsteene, kosteligere end Ophirs Guld og Jerusalems Sølv.
Vi ønskede, at see en nye Qvist fremspire
Af den nu i saa lang Tid blomstrende

Oldenborgske Stamme,

Som med Billighed kand frem for alle andre Kongelige Stammer rose Sig
Af Sin Ælde og Ædelhed, Navnkundighed og Frugtbarhed.

En Side af Indledningen til Thura's
»HAFNIA HODIERNA« (»Kjøbenhavn i vore Dage«).
(Formindsket).

Krone over Vuggen«, og nu fik alle høje Rangspersoner ham at se. Om Aftenen holdt Kongen stort aabent Taffel, hvor Guldservicet benyttedes, og Byen klædte sig samtidig i Lys fra Hus til Hus med illuminerede Navnetræk og Allegorier til den Nyfødtes Forherligelse.*)

Ved Lejligheder som denne kunde Kong Frederik endnu tage sig sammen, og i nogen Tid kunde Befolkningen i Kjøbenhavn da atter se Kongeparret sammen, han lykkelig ved den jublende Hyldest, der overalt mødte dem, hun straalende glad og med nye Forhaabninger om Fremtiden. Desto større blev saa Skuffelsen og Sorgen, naar man atter saa og hørte, at Kongen var vendt tilbage til sine Udskejelser, og fik at vide, at Dronningen græd sine modige Taarer i Barnekamret, sørgende over hans forargelige Liv.

Natten mellem den 18. og 19. December 1751 døde saa pludselig Dronningen, kun 27 Aar gammel. En Sygdom i Fødselsorganerne, fremkaldt ved hendes egen Uforsigtighed og yderligere næret ved hendes Vægren mod at lade sig undersøge af Læger, nødvendiggjorde en Operation, da hun for sjette Gang var hojt frugtsommelig; den mislykkedes og gjorde i Løbet af faa Dage Ende paa hendes Liv. Befolkningen, der i sidste

*) Blandt de mange karakteristiske Illuminationer fra hin Aften skal jeg anføre en enkelt: En Engel, der bærer et Svøbelsebarn paa Hænderne, og med Overskrift:

Se her vor Hjertens Fryd, Du Femte Friderich,
Fordi at Du en Søn, og vi en Cronprintz fik.

Øjeblik, Dagen efter Operationen, da der i alle Kirker blev bedt for hendes Liv, fik at vide, hvad der forestod, lagde paa mange Maader sin Sorg for Dagen. »Det var et bevægeligt Syn«, fortæller Suhm i sine »hemmelige Optegnelser« om den Tid, »at se nogle tusinde Mennesker hver Dag paa Slotspladsen, som paa Knæ og med høje Skrig anraabte Himlen om hendes Redning. Selv vilde hun gærne dø, thi hendes Mands Utroskab gjorde hende Livet bittert«. Og Dorothea

Biehl skriver til Bülow: »Det var den eneste Begivenhed, hvori jeg har set, at alle Stænder i en Stat har vist sig som Sødskende; Bedrøvelsen var almindelig, hvem der mødte hinanden talede hinanden til med Taarene i Øjnene, i 8 Aar var der næppe bleven sendt saa mange og ivrige Bønner til Himmelen, som i de 8 Dage. I de ugentlige Bedetimer, hvor man ellers næppe finder en halv Snes Mennesker, vare Kirkerne lige saa fulde som ellers til Præken. Slotspladsen var ikke forend langt ud paa Natten fri for nogle hundrede Mennesker,

der i den bedrøveligste Stilling hæftede Øjnene paa hendes Sovegemak og imellem Stunder ved deres opløftede Hænder gave Tegn paa, at de bade til Gud for hende«.

Kongen tog sig hendes Død meget nær og hengav sig til vilde Udbrud af Fortvivlelse og Anger over sit foragtelige Liv, men Haabet om, at denne Sorg skulde bringe Forandring i hans Liv, skuffedes snart, og hans anden Dronning Juliane Marie, som han ægtede et halvt Aars Tid efter Louises Død, fik heller ingen Indflydelse paa ham. Rygterne om, at Forholdet mellem ham og Juliane Marie skal have været mindre godt, og at dette yderligere bidrog til, at han søgte Trøst i Udskejelser, savne al Tiltro. Frederik V var allerede inden sit andet Ægteskab tilstrækkelig dybt sunket, og han var tilmed paa ingen Maade en af disse Naturer, der af Fortvivlelse over Skibbrud i Livet kaste sig hen i døvende Glæder; hans Tilbøjeligheder vare og bleve lave, og at tilfredsstille dem var en mangeaarig Vane. Endvidere var Juliane Marie langtfra den ubehagelige Person, som hvilken de fleste Skrifter om hin Periode ynde at fremstille hende. Hun havde ikke det vindende, nedladende Væsen som Louise, tværtimod omgav hun sig med en Etikette, der holdt Nationen paa Afstand; men hun var kjærlig og trofast i Forholdet til sin Mand og sin Stedsøn. De taabelige Rygter om, at hun søgte at rydde Prins Christian og senere hans Søn (Frederik VI) af Vejen for derved at skaffe sin egen Søn paa Tronen, og at hun endog har forgivet Caroline Mathilde i Celle,

Dronning JULIANE MARIE.
(Maleri paa Frederiksborg).

savne naturligvis enhver Grund, og skyldes, som alle øvrige haarde Domme om hende, Personer, der for enhver Pris have villet gjøre Caroline Mathilde til en Martyrinde, et Offer for Juliane Maries Intriger.

I Modsætning til slige Bagvaskelser kunde da ogsaa nævnes mange i høj Grad gunstige Udtalelser om hende, særlig af Mænd som Reverdil og Suhm, hvilken sidste endog mente, at Eftertiden vilde sætte hende ved Siden af Thyra, Dagmar og Louise. Dette vil næppe slaa til, men en nærmere Undersøgelse viser, at hun langt fra at være en koldt beregnende, intrigant og herskesyg Natur tværtimod var en frygtsom og tilbageholdende Kvinde, der levede i største Stilhed med en lille fortrolig Kreds og ikke havde den ringeste Indflydelse hverken som regerende Dronning eller under Christian VII's Regering indtil 1772. Og med Caroline Mathilde levede hun meget venskabeligt lige til det Øjeblik, Struensee traadte saa stærkt i Forgrunden, at Juliane Marie med sine strænge Begreber om Etikette maatte trække sig tilbage. Fra det Øjeblik var Forholdet mellem dem ganske vist køligt, men dette skyldtes først og fremmest den ydmygende Ligegyldighed og Tilsidesættelse, der blev vist hende og hendes Søn af Caroline Mathilde og Struensee, som ved enhver Lejlighed lod dem forstaa, at deres Nærværelse kun var taalt.

At Juliane Marie ikke kunde erstatte sin Stedsøn Tabet af Moderen, er naturligt. Tilmed blev hun snart selv Moder og maatte anvende al den Tid, Eti-

ketten tillod hende personlig at give sig af med Syslerne i Barnekamret, paa sin egen Søn, Arveprinsen. Det borgerlige Familjeliv ved Hoffet var forbi, da Dronning Louise døde.

III.

Der findes ingen Optegnelser af Betydning om de Kvinder, der vare om Prinsen i de Par Aar mellem Moderens Død og 1755, da han »kom fra Kvindernes Hænder«, og hans egentlige Opdragelse begyndte. Reverdil taler i Forbigaaende om deres »Extravagancer«, men uden at meddele nærmere herom; den Betydning, der maa lægges heri, vil jeg senere nærmere omtale. Men fra det Øjeblik, da han i 1755 — 6 Aar gammel — fik sin egen Hofstat med Gehejmeraad, Grev von Berckentin som Overhofmester og Kammerherre, Grev Ditlev Reventlow som Hofmester, har Samtiden givet tilstrækkeligt Stof — trykt og utrykt — til at følge en Opdragelse af den mest oprørende Natur, en Lidelseshistorie, som ikke mange Drenge have haft.

Den Mand, i hvis Haand Prinsens Opdragelse blev lagt, var Ditlev Reventlow. Af Navn var det ganske

CHRISTIAN VII SOM BARN.
(Maleri paa Frederiksborg).

vist Berckentin, der skulde have Overledelsen, men han døde faa Aar efter og var tillige en svag, ubetydelig Mand, der overlod alt til Reventlow. Paa ham skal en betydelig Del af Ansvaret lægges for den Kalamitet, at Danmark i saa mange Aar havde en sindssyg Konge paa Tronen.

Reventlow var en brutal, hovmodig Landjunker, ganske vist en Mand med strængere Sæder, end man ellers fandt dem blandt hin Tids Adelsmænd, sikkert ogsaa kundskabsrigere end de fleste af disse, men i høj Grad usympatetisk og fuldstændig uskikket til at lede et Barns Opdragelse. At der udkræves en aandelig Anstrængelse hertil, at Opdragelsesmaaden maa rette sig efter Barnets Karakter og være i Stand til at lade sig ændre, efterhaanden som Barnets Udvikling træder ind i nye Perioder, synes han aldrig at have tænkt sig. For Reventlow var al Opdragelse en raa, ligefrem Dressur, som den dummeste Bonde kunde paatage sig, naar blot han havde Pisken i Haanden, en fuldstændig legemlig og sjælelig Underkuelse, hvor Barnets Selvstændighedsfølelse skulde knækkes, hans Sind gjøres modtageligt for alt det, man brutalt vilde indprænte ham. Drengen skulde opdrages i slavisk Frygt, Mildhed og Overbærenhed var i Reventlows Øjne Blodagtighed. Han opdrog derfor Prinsen, som man dresserer Hunde, men han søgte ikke en Gang at bringe en vis Regelmæssighed ind i denne Dressur. Han var opfarende og hidsig, taalte ikke den ringeste Modsigelse og forløb sig hvert Øjeblik ved brutalt at hævde det,

han kort i Forvejen ligesaa brutalt havde udtalt sig imod; han forkvaklede fra første Færd Drengens Be-

GREV DITLEV REVENTLOW.
(Efter et Kmhr. Greve A. H. C. Moltke tilhørende Maleri.)

greber om Ret og Uret ved at gjore ham til Offer for sine egne umotiverede, vexlende Stemninger.

Alle samtidige Optegnelser ere da ogsaa enige i deres Karakteristik af denne Mand. Reverdil fordømmer i stærke Udtryk hans Valg til Mentor, Dorothea Biehl kalder ham umenneskelig haard, »et Tugtens Ris« for Landet og beklager det »græsselige Aag«, hvorunder Prinsen levede, den »umenneskelige Behandling«, der blev ham til Del. I U. A. Holsteins Memoirer hedder det, at Prinsens Opdragelse ikke kunde lægges i slettere Hænder end Reventlows, og at han blev holdt i et sandt Slaveri af denne Mand, der var egenkjærlig til det yderste, ondskabsfuld, pedantisk og brutal i Ord som i Gjerning. En anden Samtidig mener, at han egnede sig til sin Stilling »som et Æsel til at spille paa Orgel«. — Billedet af Manden illustrerer ret godt disse Udtalelser.

I Reventlows Aand skulde Prinsens Undervisning ledes, og Ulykken vilde, at den egentlige Hovedlærer, den tidligere Pagehofmester, Teologen Georg Nielsen, var en fojelig Mand, der hverken havde Evne eller Lyst til at modsætte sig Overhofmesteren. Man havde søgt at bevæge den tyske Digter Gellert til at overtage dette Hverv som Prinsens egentlige Lærer, men han undslog sig derfor, og den Mand, Valget saa faldt paa, var ikke i Besiddelse af nogensomhelst Evne til at lede et Barns Undervisning. Som Hofmester for Pagerne havde han været bekjendt for sit vrantne, irritable Sind, og den samme Erfaring havde man gjort i de adelige Familjer, hvor han havde virket som Huslærer. Han var en særdeles kundskabsrig Mand, men tør og pedantisk, ude

af Stand til at vække sin Elevs Interesser og aldeles afhængig af Reventlow, hvem han trolig synes at have staaet bi ved korporlige Revselser af Prinsen.

Nielsen fik ved sin Tiltrædelse af Lærerposten en kongelig Instruks for Undervisningens Ledelse. Ifølge den skulde han bestræbe sig for at gjøre sig yndet af Prinsen, saa at denne kunde finde Behag i hans Omgang, og lede ham frem til at føre et »dydigt og kristeligt« Liv, idet han fremfor alt skulde passe paa, at Prinsen ikke fik andet at se hos sine Omgivelser, end hvad der var »dydigt, anstændigt og kristeligt«, saa at hans »moralske Følelser« kunde udvikles. Han skulde endvidere sørge for, at Prinsen ved Historieundervisningen lærte sine Forfædres »berømmelige Exempler« at kjende, for at han derved kunde opmuntres til »at efterfølge deres dydige, kristelige og rosværdige Levnet og Bedrifter«. Men først og sidst gaar gjennem Instruksens Forskrifter Paabudet om »tydelig at forestille ham og ofte gjentage de Ting, hvorpaa Salighedens og Kristendommens Pligter grunde sig«; naturligvis skulde han saavidt mulig lære Luthers Katekismus og de vigtigste Bibelsprog udenad, men Hovedvægten skulde dog lægges paa, at han forstod det, han lærte. og kunde overføre det paa sin egen Person og sine egne Handlinger.

Der tales maaske i denne Instruks vel meget om »Dyd« og »Kristelighed«; men Tiden krævede nu denne officielt dydige Tone, og der er dog trods alt flere gode Sider i Instruksen, som af en forstandig og velvillig

Lærer kunde være benyttede som Udgangspunkt for en frugtbringende Undervisning. Og særlig skulde man tro, at Nielsen, der aabenbart har haft temmelig frisindede religiøse Anskuelser, kunde have forstaaet at give Religionsundervisningen et friere Præg og gjort den til noget ganske andet end en tankeløs Opramsen af Skriftsteder.

Det nævnes med en vis Gysen, at Biskop Harboe ved Konfirmationsforberedelsen skal have fundet Prinsen »vel bevandret i Tindal, men rent ukyndig i Bibelen«, ligeledes at Prinsen i sit 11. Aar skal have været indviet i den Wolff'ske Filosofis Hemmeligheder. Og det kan ikke nægtes, at man rent pædagogisk set har Aarsag til at gyse og maa have nogen Sympati med Biskoppen. Ganske vist er Tindal en dygtig Forkæmper for den Fornuftreligion, der kun bestaar i at gjøre det gode for at være Gud til Behag, der gjør Saligheden til Gudsfrygtens væsentlige Kjærne; og Wolffs Filosofi er først og fremmest en alvorlig og skarp Protest mod al Frivolitet, en varm og indtrængende Henstilling i Naturens og Fornuftens Navn til alle Mennesker uden Trosforskjel, en Betoning af det Almenmenneskelige, der staar over alle konfessionelle Forskjelle. Men Ulykken var, at Nielsen ikke i disse Mænds Lære søgte det, der kunde fængsle et Barns Opmærksomhed, de almindelige religiøse og sædelige Sandheder; han vilde med Vold og Magt føre Prinsen ind i Systemernes logiske Udviklinger, hvad der mindst af alt passede for en 11 Aars Dreng. Resultatet blev, at han fyldte denne Barne-

hjærne med en Mængde ufordøjeligt Stof, der hvilede som en Mare paa Drengens naturlige, sunde Udvikling.*)

Og Religionsundervisningen havde ogsaa en praktisk Side — Kirkegangen. Under hele sin Opdragelse maatte Prinsen hver Søndag vandre to Gange i Kirke, ledsaget af sine Plageaander. Og denne tvungne Kirkegang kunde ikke som Soldaternes eller Skolediscipleness give Anledning til Spas eller til Drømme om alt andet end Prækenen. Nej! Drengen maatte anstrænge sig af yderste Evne for at opfatte Indholdet af de urimelig lange Prækener; thi Reventlow sad ved Siden af ham, gjentog de vigtigste Sætninger for ham i Pavserne og ruskede i ham, naar han et Øjeblik syntes mindre opmærksom. Efter Hjemkomsten holdt Nielsen saa en skrap Examination, medens Reventlow stod ved Siden af med Stokken, og ve! den ulykkelige Dreng, om han ikke huskede, hvad de forlangte, han skulde huske.

*) Der findes endnu i det kgl. Bibliotheks Haandskriftsamling opbevaret en vidtløftig Fremstilling af Sædelæren (»Abriss der Sittenlehre«) af Nielsen til Brug ved Prinsens Undervisning i 1760, af hvilken man faar tilstrækkeligt Begreb om, hvad man vovede at byde den 11 Aars Dreng. Efter en Notits i Haandskriftet er det tillige benyttet af Professor Obelitz ved en Række Forelæsninger, han holdt for Prinsen »um die Aufmerksamkeit Seiner kgl. Hoheit bei dem Vortrage der Wahrheiten der Sittenlehre durch die Verschiedenheit desselben zu unterhalten«. — Nielsen skal have nedskrevet sine Optegnelser fra denne Tid; men desværre ere disse, der vilde være af uvurderlig Interesse for denne Periode, brændte ved Slotsbranden 1794 (se Lahde Assistentskirkegaardens Mindesmærker).

Man ser tydelig hele Scenen efter de Træk, samtidige Optegnelser have bevaret. Nielsen examinerer Drengen, medens Reventlow hører til; stammer han et Øjeblik, kniber Reventlow ham i Armen, udskjælder ham, slaar ham over Fingrene. Drengen bliver mere og mere forvirret. Snart faar han et Knubs, fordi han gjengiver sin Lektie altfor bogstaveligt, snart fordi han glemmer et eller andet uvæsentligt, snart fordi han siger mere, end han maa. Reventlow bliver efterhaanden mere og mere irriteret og brutal, han raaber efter en Stok eller en Pisk, og uden at ænse Tjenerskabets eller andres Nærværelse prygler han nu løs paa sit Offer. Kan man tro Suhm, gik denne Mishandling af Drengen ofte saa vidt, »at Fraaden stod ham ud af Munden«.

Men Reventlows Virksomhed har endnu en Side, der er ligesaa oprørende som hans Brutalitet, og det er hans Mangel paa Tilsyn med Drengen udenfor Undervisningstiden. Der var som sagt ikke længere Tale om noget Familjeliv i den kongelige Familje efter Dronning Louises Død; Kongen havde i et og alt overladt Prinsens Opdragelse til Reventlow, og denne tillod ikke nogensomhelst Indblanding heri selv af Dronning Juliane Marie. Han var absolut Herre over Drengens Tid udenfor Undervisningen, og det laa derfor nær at antage, at han vilde gjøre sig den yderste Umage for at vælge Prinsens daglige Omgang i Overensstemmelse med sine egne strænge Opdragelsesprinciper og med de Bestemmelser for Øje, der indeholdtes i Nielsens Instruks for Opdragelsen. Men selv den berygtede Dubois, Hertugen

af Orleans', Regentens lastefulde Lærer kunde ikke have valgt et slettere Selskab end det, Reventlow gav Prins Christian.

Det er Kammerpagen og Kammertjeneren, jeg sigter til. De modtog ham, naar han kom fra sine Lærere, og til deres Selskab var han henvist i Størstedelen af sin Fritid. Kammerpagen var Sperling, en Søsterson af Reventlow; han var betydelig ældre end Prinsen og allerede dygtig fordærvet af Hoflivet, en smuk og lystig Fyr, men dum, ondskabsfuld og løgnagtig. Hans fremragende Egenskab synes at have været den Virtuositet, hvormed han forstod at opsnuse al den Bagvaskelse og urene Tale, al den Letfærdighed, der sivede ud gjennem Gemakkernes Vægge; hans Hovedbestilling som Kammerpage blev at rapportere alt dette til Prinsen, uden Skrupler at fortælle løst og fast om Hoffets *chronique scandaleuse*, ligegyldig for Sandhed og Løgn. Han betragtede nærmest Prinsen som en Elev, der skulde undervises i alle de letsindige Streger, Pagelivet førte med sig, og han fandt en villig Elev i ham; hvilken Fryd var det ikke for Drengen efter Undervisningens Pinsler at lytte til Sperlings morsomme og slibrige Fortællinger, blive undervist i, hvorledes man ved en fræk Løgn kunde slippe fra en eller anden dum Streg, og sammen med den erfarne Page gjøre sine Plageaander og alle andre ved Hoffet til Skive for ondskabsfuld Spot og Karrikatur!

Men samtidig med at Sperling arbejdede paa at gjøre Prinsen til den samme kaade, ondskabsfulde

Dreng, han selv var, og hidsede hans Fantasi ved de sanselige Billeder, han oprullede for ham, trak han hans Legeme ned i Smudset. Og han stod ikke ene i disse Bestræbelser, men fik i enhver Retning al ønskelig Hjælp af Kammertjeneren Johan Kirchhoff. Denne usle Person er et værdigt Sidestykke til Ludvig XV's berygtede Tjenere Bachelier og Le Bel, og hans Navn er som deres kun bevaret Eftertiden for den Infami, der knytter sig til det.

Kirchhoff var kjendt ved Hoffet som en listig og sladdervoren Person og tillige som i høj Grad frivol og usædelig. At Reventlow uden Betænkning overlod Drengen i en saadan Persons Hænder, og at Nielsen ikke fandt dette stridende mod Instruksens Bestemmelser om de »dydige, anstændige og kristelige« Omgivelser, om Udviklingen af »moralske Følelser«, er oprørende; men ligesaa oprørende er det, at Kong Frederik ikke tog Notits af de Indvendinger, der baade af Juliane Marie og Bernstorff rejstes mod Kirchhoffs Valg til Kammertjener. Han overlod i sin Slovhed alt til Reventlow, og denne lod ved flere Lejligheder særlig Dronningen vide, at hendes Indblanding i hans Bestemmelser ikke vilde blive taalt. Kirchhoff blev hos Prinsen under hele Opdragelsestiden, delte med Sperling hans intimeste Fortrolighed og var hans Raadgiver i alle Forhold. Hvad Drengen har mistet af »moralske Følelser« ved det mangeaarige Samliv med disse to Personer, er uberegneligt. Men ét ved man med Sikkerhed var Resultatet — dette Barn blev lært til i Smug at tilfredsstille

sin tidlig vaagnende Kjønsdrift. At denne Last, drevet fra Barnsben af, har sat sit sikre Spor i hans legemlige og sjælelige Udvikling, kan ikke betvivles, og at Kirchhoff var den egentlige Forfører, ere samtidige Optegnelser ganske enige om.

Da Schweizeren Reverdil blev ansat som en af Prinsens Lærere — nærmest i fransk Sprog og Litteratur samt Historie —, havde denne Undervisning i Reventlows og Nielsens Aand med praktisk Assistance af Kirchhoff og Sperling varet i 5 Aar og ikke undladt at mærke sit Offer. Reverdil fandt sin Elev adspredt og ustadig, frygtende i ham at finde en ny Plageaand og samtidig parat til at bruge alle Skoledrengekneb mod den ny Lærer; han indsaa derfor snart, at der maatte anvendes den yderste Omhu for at fængsle Drengens Opmærksomhed. Og Reverdil havde Evner hertil; han var en kundskabsrig Mand, men han rykkede ikke frem med et stort Apparat af Lærdom, han mødte Prinsen med sin livlige franske Aandsdannelse, sit lyse, muntre Sind. Saasnart han mærkede, at Drengen, der som oftest var træt, naar Reverdils Undervisning i en sen Eftermiddagstime begyndte, faldt hen i Tanker, lagde han strax Bøger og Lektielæsning til Side og begyndte en almindelig underholdende Samtale om Æmner, der kunde interessere ham. I Begyndelsen forholdt Prinsen sig mistænkelig overfor dette Fænomen — han antog vel Reverdil for at være Spion for Reventlow —, men i Løbet af kort Tid fik han Tillid til ham, hans Interesse for denne ny Arbejdsmethode voxede øjen-

synligt stærkt, og man tør vel antage, at det vilde være lykkedes Reverdil at udvikle sin Elevs naturlige Evner og Anlæg og derved modarbejde de nedbrydende Elementer blandt Omgivelserne, om han havde faaet Fred til at føre sit Arbejde igjennem.

Dog det tiltalte ikke Reventlow at se en Lærer afvige fra den Aand, hvormed han vilde besjæle Undervisningen — den Aand, der skulde kvæle hver Spire af Selvstændighedsfølelse. Reverdils Ansættelse som Lærer var tilmed sket mod Reventlows Ønske; han havde foreslaaet en tidligere fransk Kammertjener til Lærerposten, men det lykkedes ham dog ikke her at sætte sin Vilje igjennem. Han holdt derfor særlig Øje med Reverdils Undervisning, og saasnart han mærkede, at den gled over i Samtale og begyndte at interessere Drengen, afbrød han den med sin brutale Kommandostemme, tog selv fat med Overhøringen i Lektier, og saa begyndte Skjældsordene og Pryglene igjen. — I sine Memoirer fører Reverdil selv et Forsvar for, at han ikke skred ind mod denne Opdragelsesmaade, som daglig pinte ham og hvis Følger han forudsaa; han mener, at ethvert Skridt mod den almægtige, alle Vegne frygtede Reventlow vilde have været frugtesløst og kun medført hans egen Fjærnelse. Og til hvem skulde han henvende sig? Kongen var som nævnt absolut ligegyldig for Sønnens Opdragelse og lod Reventlow raade i alt, Dronningen havde ingen Indflydelse; men det bliver dog et Spørgsmaal, om ikke vedholdende Forestillinger hos Bernstorff, der satte Reverdil meget højt, kunde have bragt

nogen Forandring i dette Forhold, og det forekommer mig i hvert Fald, at man har Ret til at bebrejde Reverdil, at han ikke satte Hensynet til sit eget Vel til Side og ligefrem optraadte som Reventlows Anklager overfor Bernstorff.

CHRISTIAN VII SOM TOLVAARS DRENG.
(Müllers Pinakothek paa det kgl. Bibl.)

Trods Reverdils Forsog paa at kaste lidt mere Lys ind i Drengens Liv forandredes altsaa Undervisningens Karakter ikke synderligt i de folgende Aar; de korporlige Revselser aftog ganske vist i Aarenes Løb, men Truslerne dermed holdt ikke op. Og omtrent samtidig

med Reverdils Fremtræden begyndte en ny Tortur — Examinerne, der fra Prinsens 11—12. Aar to Gange aarlig afholdtes i Overværelse af Hoffet, Ministrene, de fremmede Gesandter, de højeste Embedsmænd m. fl. For enhver Dreng er Examensperioden utaalelig; men hvad maa den ikke have været for ham, der i saa mange Menneskers Nærværelse skulde gjøre Rede for alt det mekanisk indførte Stof, til hvis Fordøjelse han ikke havde medbragt nogensomhelst Interesse, men kun Frygten for Reventlows Pisk.

Og forud for Examenen gik en flere Ugers Forberedelse, hvor Reventlow fordoblede sin Strænghed, medens han proppede ham med alt det, der særlig skulde gjøres til Gjenstand for Examination, og som Prinsen saa paa selve den store Dag 3—4 Timer i Træk atter maatte give fra sig. Ved slig en Goglerforestilling nød Reventlow ret sin Triumf — naar Spilleværket var trukket op, afleveredes Ramsen uden Afbrydelse. Han blev overvældet med Ros for sin fortrinlige Undervisningsmaade, modtog Kongens varmeste Tak, og Tilhørerne gik derfra med store Forestillinger om Prinsens Kundskaber. Den engelske Gesandt skrev en Gang efter slig en Forestilling til sit Hof, at Prinsen havde bestaaet en Prøve i Litteratur og Videnskab med stor Glans, og at man uden ringeste Smiger kunde sige, at han gjorde »mærkværdige Fremskridt«; den franske Gesandt skriver, at »man har opdraget ham meget godt,« og at han »er bleven undervist udholdende og med godt Resultat«, den sachsiske taler ligeledes om hans glim-

rende Svar ved Prøverne og om hans »fuldendte Opdragelse«.

Konfirmationen i Marts 1765 gav særlig Anledning til at arrangere en af disse Forestillinger til Opbyggelse for alle Tilstedeværende. I Christiansborg Slotskirke gjorde Prinsen Rede for »den gode og grundige Indsigt«, han havde i Religionen, i to Timer afleverede han alt det, Reventlow og Nielsen lang Tid i Forvejen havde indstuderet med ham! I sin Beskrivelse af den hellige Handling kunde da ogsaa Biskop Harboe erklære, at »den Andagt og Færdighed, med hvilken Hans Kongelige Højhed gjorde Rede ikke alene for nogle Hovedpunkter i den naturlige, men især for det, der hører til den aabenbarede Religion, have alle Tilstedeværende med Glæde og Taksigelse til Gud været Vidner til«.

I den lange Tale, hvormed Bispen henvendte sig til Prinsen efter Examinationen, udtalte han bl. a.: »Hs. Majestæt Deres dyrebareste Hr. Fader med hvilken en Omhyggelighed har Han ikke sorget for, at De i Tide kunde lære at kjende, at ære, at tilbede den Gud, der gjør alle Ting levende . . . . . . Han har til den Ende betroet Dem Mænd, der ikke have sparet nogen Flid at undervise Dem om det eneste nødvendige og først at adspørge Guds Rige og hans Retfærdighed, Mænd, der daglig have opmuntret Dem at holde det Bud, det Guds Ord, De har lært, ubesmittet, ustraffeligt . . . . .« Som Illustration til denne Tale og Vidne om de mange Aars Virksomhed stod Reventlow bag Prinsens Stol.

Til Slut bevidnede Prinsen »for Gud, for Kongen, for denne Menighed og for dem, som have undervist mig, at jeg er overbevist om, at der er en evig og uforanderlig Naturens Lov, fra hvis Forbindtlighed ingen Magt, ingen Højhed eller Anseelse i Verden kan befri noget Menneske«; han bekjendte, at det var »hans uryggelige Forsæt at leve og dø i Troen paa Jesum Christum«, og bad alle Landets Indbyggere »forene deres Forbønner med mine Bønner, paa det jeg maa stride Troens gode Strid til Enden«. Alle Tilhorerne vare meget rørte og forlod Kirken med store Forventninger om Kronprinsens Fremtid.*)

I Memoirer og Optegnelser om Livet i de højere Samfundskredse paa hin Tid vil man hyppig træffe Udtalelser, der vidne om den ringe Vægt, man i Almindelighed lagde paa en virkelig Opdragelse af Børnene. Alt gik ud paa at give dem en rent overfladisk Anstandsdannelse; »Anstand« og »Manerer« er Ord, der atter og atter komme igjen, sirlig Tale og galant Væsen indskærpes bestandig, og man straffer langt

*) Naturligvis lovprise Poeter hans Dyder og Kundskaber i høje Toner; i et stort Konfirmationsdigt »Pagtens Engel« af H. W. Kaalund hedder det bl. a.:

Thi slig en Himmel-Act, hvor Guddoms tre Personer,
Guds Engle, Guderne med kongelige Kroner,
Et Stjerneglimred Hof og Aaron have Sted,
At tegne, overgaaer en jordisk Færdighed.

snarere en Forsyndelse mod Etikettens Love end en Udskejelse fra Sædelighedens. Det er karakteristisk at

CHRISTIAN VII. SOM SYTTENAARIG.
(Efter et Kobberstik, tilhorende Professor, Konservator Petersen).

se den store Betydning, der tillægges Dansemesterens Undervisning, og det er mere end et Paradox, naar

Taine et Steds i *l'ancien régime* siger, at i det 18. Aarhundrede kan egentlig Dansemesteren betragtes som Hovedpillen i Fyrsternes og Aristokratiets Opdragelse.

Man finder da heller ikke noget virkeligt Udbytte af Prins Christians tolv Aars Opdragelse. Han kunde plapre Fransk, spille paa Fløjte og synge italienske Arier, og han havde faaet en kavalermæssig Uddannelse i Dans, Ridning, Fægten o. lgn.; særlig at danse havde han lært til Fuldkommenhed, og endnu paa sine ældre Dage skal den sindssvage Konge haveført sig i Menuetten med en Anstand som kun faa ved Hoffet. Men udover den Dannelsesfernis, Opdragelsens *bon ton* krævede, havde Undervisningen intet givet ham. Naar samtidige loyale Penne tillægge ham en Mængde specielle Kundskaber, maa dette selvfølgelig kun betragtes som Udslag af den almindelige Fyrstesmigren, hvad enten det nu er Historikeren Gebhardi, der lader Drengen vise »stor Indsigt« i Bygningskunsten ved nogle Anlæg paa et Lystslot, eller det er »den danske Merkurius«, der har set den sexaarige Prins ved en militær Øvelse anføre sit Regiment »paa slig Maner, som det en Obrister tilhørte.«*)

*) Det beskrives i »Den danske Mercurius« for Juni 1755 saaledes:
Det prægtig Campement har nu en Ende faaet,
Og hvert et Regiment til vanligt Sted er gaaet.
Hvad smukt, som der er skeet, Enhver vel vide kan,
Men i Særdeleshed jeg Et maa tegne an:
At Cronprinz Christian sit Regiment anførte
Paa slig Maneer, som det en Obrister tilhørte.

Af alt det, der baade for ham selv og Landet var det eneste nyttige, havde han intet lært. Han havde intetsomhelst Kjendskab til Landet og Folket; Landets aandelige og materielle Tilstand, dets Politik og Administration, alt det, han som Konge skulde beskjæftige sig med, var en lukket Bog for ham. Han anede knap Pengenes Værdi, da han aldrig havde maattet udgive en Skilling paa egen Haand; alt, hvad han fik, gik gjennem Reventlows Hænder, og denne betragtede det som sin Ejendom.

Det havde været naturligt, om Konfirmationen, der fandt saa sent Sted, var bleven Afslutningen paa Skolegangen, og at Reventlow nu havde begyndt at sætte ham ind i Regeringsmaskineriets Gang for dog at give ham et rent ydre Begreb om Kongens Pligter og Ansvar. Det er saa meget mere forargeligt, at sligt ikke skete, som alle indviede ved Hoffet allerede i 1763 vidste, at Kong Frederik ikke kunde leve mange Aar. Hans Helbred var nedbrudt af Udsvævelserne, og Følgerne af et Fald med Hesten havde yderligere gjort hans Legeme modtageligt for Virkningerne af Drikkeriet. Han blev vattersottig, og hans Vilje var altfor sløvet til, at han kunde rette sig efter Lægernes Paabud om Afholdenhed.

En mindre Obrist man i Leyren ikke saae,
Og ey en storre for sit Regiment at gaae,
Han lod sig ikke af sin unge Alder tvinge,
Men vidste meget vel sin Espadon at svinge,
Da han passerede sin store Faders Telt.
Guds Oje følge den velsignet spæde Helt!

Sygdommen gjorde derfor raske Fremskridt, og fra Efteraaret 1765 til sin Død den 14. Januar 1766 maatte han tilbringe sin meste Tid i Sengen, stærkt lidende paa Legeme og Sjæl.

Under slige Forhold havde det naturligvis været Reventlows Pligt at drage Omsorg for, at Kronprinsen fik Adgang til Konseillet og paa anden Maade blev gjort fortrolig med Regeringsanliggenderne; men Reventlows Dressur krævede, at Prinsen blev holdt i den samme Umyndighedsstand som før. Det er derfor saare træffende, naar Svenskeren Lidén i sine samtidige Dagbogsoptegnelser fra Kjøbenhavn siger, at Christian VII »kom fra Skolestuen og Riset til Trone og Scepter«.

IV.

Man maa søge tilbage til Prins Christians forste Aar i Barnekamret for at finde Spirerne til den karakteristiske Egenskab hos ham, en Egenskab, der, mødt med kjærlig Forstaaelse og ledet frem med varsom Haand, kunde være bleven ham en Spore i det godes Tjeneste, men nu blev en Svøbe for ham. Det er hans stærkt udprægede Selvfølelse.

Blandt de mange Ammestuehistorier, Kvinderne i Barnekamret have fyldt ham med, maa Fortællingen om, at der fandtes Midler til at gjore sig usaarbar (»festmachen«), have spillet en betydelig Rolle. Overtroen om denne Kunst — den saakaldte Passauerkunst — florerede særlig i Tyskland paa Trediveaarskrigens Tid,

men den holdt sig langt ned i det næste Aarhundrede og fandt ogsaa ivrige Tilhængere herhjemme. Baade Christian VII's Fader og Bedstefader beskæftigede sig med den — »gik Kunsten an, da var den vel 500 Dukater eller mere værd«, sagde Christian VI —, og det ligger altsaa nær at antage, at Barnet har hørt megen Tale derom. Betydningen deraf har han naturligvis ikke forstaaet, men Fantasien er bleven sat i stærk Bevægelse, og allehaande uklare Forestillinger have dannet sig. I sit femte Aar faar han saa en Gang Lejlighed til at se italiensk Komedie og bliver aldeles betaget af Skuespillernes legemlige Fuldkommenheder; han betragter dem som højere Væsener, og fra det Øjeblik af fæstner den Tanke sig hos ham, at det maa kunne lykkes ham at finde Midler til at hæve sig over andre Mennesker, at naa en menneskelig Fuldkommenhedstilstand.

Denne Tanke optager ham helt i Drengeaarene, er en hemmelig Skat, hvis Tilværelse han ikke røber for nogen. Omgivelserne forstaa ikke, af hvad Grund han saa ofte betragter sine Hænder, føler paa sin Mave o. s. v. eller falder i dybe Tanker, af hvilke han da pludselig vaagner op med et eller andet besynderligt Spørgsmaal. Det er først Struensee, der med sit skarpe Blik opdager Kongens ejendommelige Forestillinger og nu søger at bekæmpe dem; selv Reverdil, der iagttager ham saa nøje, aner ikke, hvad det er, der beskæftiger Drengen saa meget, og hvad han egentlig forstaar med sit Yndlingsudtryk »at blive rask« (rasch); først mange Aar

efter, da Kongens Sindssyge er brudt tydelig frem, faar han af ham selv at vide, at han stedse prøvede, om han gjorde Fremskridt mod sit Maal at faa et fuldkommen usaarligt Legeme (»*s'il avançait*«).

Oprindelig knyttede Prinsen til dette Udtryk »rasch« vel nærmest Ønsket om at opnaa legemlig Fuldkommenhed, og dette Ønske maa ganske naturlig beskæftige ham meget under Opdragelsen. Kunde han blive stærk og gjøre sit Legeme usaarbart, vilde han kunne byde sine Tyranner Trods og i hvert Fald blive ufølsom overfor deres Mishandlinger. Og Tanken herom bider sig endnu fastere i ham, naar Reventlow haaner hans Beundring for legemlig Styrke og erklærer denne Egenskab for unyttig, uværdig, ja endog skadelig; i Prinsens Øjne er dette kun et yderligere Bevis for hans Ideers Rigtighed.

Men i Aarenes Løb knytter der sig ganske andre Forestillinger til dette Udtryk.

Befrielsen fra tolv Aars tyrannisk Tvang maa ganske naturlig først og fremmest give sig Udslag i en ubændig Trang hos den syttenaarige Konge til at prøve alt det, der i saa mange Aar har været Gjenstand for Samtaler mellem ham og hans fortrolige, til at nyde Livet, saaledes som de fortælle, at det kan nydes; nu bliver det hans Maal ikke at staa tilbage for sine Omgivelser i nogen Retning, at deltage i alle Udskejelser, at »blive rask paa det«. Til Livlægen Wohlert erklærer han strax efter sin Tronbestigelse, at han vil »rase i to Aar«. For en flygtig Betragtning kan dette se ud som

et blot og bart Udtryk for hans Frihedstrang; i sit Indre har Prinsen sikkert næret en uklar Forestilling om, at der i disse to Aar kunde foregaa en eller anden Metamorfose, der vilde bringe ham nærmere sit Maal.

Men efterhaanden udvikles der ogsaa hos Drengen, som stadig drømmer om at naa Fuldkommenheds-tilstanden, en Følelse af, at han er i Besiddelse af usædvanlige aandelige Evner. Denne Selvfølelse bliver støttet af Sperling og Kirchhoff. Samtidig med at de gav hans Legeme til Pris for kjønslige Forvildelser, der krævede en usund Fantasis Medhjælp, ledede de hans Tanker ud paa vildsomme Veje ved at indpode ham overspændte Forestillinger om hans egne Evner. Naar han beklager sig over at være født til Tronen og ønsker sig i den fattige Hyrdedrengs Sted, naar han er absolut ligegyldig for sin høje Fødsel og Forfædrenes Berømmelse, skyldes dette ingenlunde Foragt for Højheden eller Lyst til et stille ubemærket Liv — nej! han ærgrer sig blot, fordi han er overbevist om, at hans glimrende Evner vilde have løftet ham op til Tronen, selv om han var født i ringe Kaar. I Gesandtskabsberetningerne fra hans første Regeringsaar, i Reverdils og Karl af Hessens Memoirer, i de samtidige utrykte Optegnelser, allevegne finder man overensstemmende Udtalelser om denne mærkelige Tro paa egne Evner, egen Autoritet.

Og ved den bratte Overgang fra at være en forkuet Dreng til at blive enevældig Regent udvikles naturligvis denne sygeligt overdrevne Selvfølelse med rivende Fart

og faar yderligere Væxt ved hans store psykiske Modtagelighed.

Det er derfor intet Under, at Hoffet i de første Aar af hans Regering bliver Skuepladsen for uafladelige Intriger. Alle disse rænkefulde, ærgjerrige Hofmænd, der betragte hinanden som Fjender eller Rivaler, og hvis Liv og Lyst det er at udspionere hinanden, intrigere mod hinanden og søge at komme til Vejrs paa hinandens Bekostning, styrte sig som glubende Ulve over den unge Konge, saasnart de mærke, at alt kan opnaas ved at ægge hans Selvfølelse og give ham Lejlighed til Magtudfoldelse. Det smigrer ham at se dem i Støvet, og han føler sig stolt og tilfreds som efter et vundet Slag, hver Gang han kan iværksætte en ny Afskedigelse, der atter bestyrker ham i Følelsen af, at hans Kongevilje er eneste Lov. »Han har gjort Springet« (»*Il a fait le saut*«) er hans bekjendte spøgende Ytring til Reverdil, da den fremragende dygtige Krigsminister St. Germain bliver afskediget. Og som det gik ham, gik det mange andre.

Da Intrigerne for at faa Reverdil fjærnet begyndte, lagde man naturligvis Løbegravene med rigtig Forstaaelse af, hvorledes man bedst kunde ramme ham. Kongen holdt af Reverdil og havde en vis Respekt for hans frimodige Optræden, men var tillige dygtig skinsyg paa den aandrige Franskmand, hvis Vid kunde stille hans egne Evner i Skyggen. Heraf benyttede Reverdils Fjender sig, da Tiden kom, hvor man fandt hans Nærværelse besværlig. De lod Kongen vide, at man i

Krogene nævnte Reverdil som Fader til de fleste af de vittige Bemærkninger, Kongen yndede at flette ind i Konversationen, at han gik for at være Kongens *rival d'esprit*, og at Reverdil ansaa sig for en større Skuespiller end Christian, der tillagde sig selv betydelige dramatiske Evner og en kort Tid var meget optaget af at vise dette i Praksis. Alt dette var i Grunden tilstrækkeligt til at krænke Kongen paa det føleligste; men da man saa gjorde det sidste Angreb paa hans Selvfølelse ved at fortælle, at det var Reverdil, der inspirerede ham i Spørgsmaalet om Bondesagen, var Kongens Skinsyge og Misundelse rede til at lade ham falde — intetsigende officielle Grunde til at afskedige ham fandtes let.

Thi dette Spørgsmaal om Bondestandens Frigjørelse var et Fantasibillede hos Kongen, der ikke taalte Berøring. Det nævnes undertiden som et Lyspunkt fra hans første Regeringsaar, at hans Interesse for Bondesagen var alvorlig ment, at han virkelig følte det som en Opgave for sig at udrette noget i denne Sag; men det er næppe saa. Fra først af var det Reverdil, der havde lært ham, at der overhovedet existerede et Bondespørgsmaal, og forklaret ham, hvad Ordet Hoveri betod. Men der kunde naturligvis under Reventlows Argusøjne ikke være Tale om at give Prinsen en mere indtrængende Skildring af Forholdene, og det er lidet rimeligt, at denne aandeligt og legemligt mishandlede Dreng havde kunnet tilegne sig blot en overfladisk Forstaaelse af disse. Saa meget forstod han dog, at der her var

Lejlighed til en Gang i Tiden at udmærke sig, til at vise sine glimrende Evner — og mere behøvedes der ikke for at tilfredsstille hans Selvfølelse. Men Sagen blev aldrig andet end et Fantasibillede for ham. Naar Reverdil efter hans Tronbestigelse udviklede Spørgsmaalet om Bøndernes Frigjørelse for ham, steg Billedet af ham selv som Bøndernes Befrier frem; for denne Tanke kjælede han, og gjennem den begejstredes han for Sagen, men om at yde noget personligt Arbejde, om alvorligt at sætte sig ind i Sagens Udvikling og deltage i Overvejelser om, hvorledes den skulde gribes an for ikke ved voldsomme Reformer at støde an imod berettigede Interesser, om alt sligt var der ikke Tale.

Derfor maatte Reverdil falde, da Intrigerne lod hans Skygge fordunkle det skjønne Fantasibillede; men med hans Fald knustes samtidig Billedet selv. Nu er Øjeblikket kommet, da Kongen skal vise, at hele Æren for den store Sags Gjennemførelse maa tilkomme ham, men nu formaar han selvfølgelig ikke at stille sig i Breschen for en Sag, der ikke er født i hans egen Hjærne, men kun som Fantasibillede tryllet frem af Reverdil. Han lader strax andre føre Sagen ind i et nyt Spor, der fører bort fra dens Kjærne, fra det, der begejstrede ham — Bøndernes personlige Frihed —, og baandlægger den under et »Generallandvæsenskollegiums« pedantisk langsomme Maskineri. Om noget personligt Initiativ fra Kongens Side i Bondesagens videre Behandling er der ikke Tale, glimtvis vækkes hans Interesse for den paany under

4*

Struensees Indflydelse og foranlediger Reverdils Tilbagekomst, men slukkes saa hurtig i Aandsslovhedens Mørke.

Hans Feltherredrømme ere af samme Art. Han, der er opdraget uden ringeste Kjendskab til Landets militære Forhold og aldrig forsøger at skaffe sig blot en overfladisk Forstaaelse af de militær-reformatoriske Planer, der dukke op og delvis staa i Forbindelse med Landboreformerne, han bilder sig ind at være udrustet med store militære Evner, og at han en Gang vil blive en Feltherre, hvis Ry skal fordunkle Frederik den Stores. Dennes Bedrifter ere paa alles Læber, de unge Officerer, med hvem Kongen daglig omgaas, blive ikke trætte af at tale herom, deres hovmodige Følelse af at være noget mere end de andre Stænder faar yderligere Næring af Preusserkongens Ry. Og medens de og andre fortælle Kongen herom, medens tilsyneladende Frederik bliver hans Ideal, træder et helt andet Billede frem for ham. Sit Ideal søger han paa forskjellig Maade at efterligne i det rent ydre, og Kopien bliver derfor latterlig — han afskaffer saaledes Bordbønnen, fordi han hører fortælle, at Frederik ikke beder til Gud —, men det ideale Billede, der begejstrer ham, er ham selv. Det er sig selv, han ser i Spidsen for en stor, prægtig Hær, der lystrer hans mindste Vink og løfter ham højt op over andre — det er Fantasiens Lygtemænd, der gjøglende danse for ham, medens han selv nøjes med at give Møde ved Mønstringer og Parader og solde med Vagtstuens Officerer.

Det er denne sygelige Selvfølelse, der hurtig udvikler hans egoistiske Følelser til højeste Grad; Egoismen

optager hans hele Væsen, lægger Beslag paa alle hans Evner. Han vil være den første overalt, tiltrække sig alles Opmærksomhed; han taaler ingen Modsigelse, en Mening, der afviger fra hans, et Lune, der ikke tilfredsstilles strax, bringer ham i Affekt. Sympatier og Antipatier vexle uophørligt, han er uberegnelig, umulig at stole paa, om Attenen er man hans Ven, om Morgenen hans Fjende. Hans Selvfølelse lader ham ikke fatte Tillid til eller Venskab for nogen anden, taaler ingen anden ved Siden af ham. Han hader Ordet »Favorit«. Saasnart han hører, at en eller anden udpeges af Omgivelserne som særlig begunstiget, som »Favorit«, vækkes strax hans Frygt for, at derved noget af hans egen Glans skal beroves ham, og han bliver misundelig paa selve de Mennesker, der have forstaaet at tilrane sig hans Yndest ud over det sædvanlige. Han danner sig et straalende Billede af en Fyrste, hvis eneste Favorit er Folket, men samtidig kræver hans Natur Favoriternes stimulerende Smiger og Beundring for hans aandelige og legemlige Egenskaber.

Men ved Siden af Selvfølelsen udvikles tidlig en ejendommelig Angstfølelse. Frygt er vel altid en Hovedfaktor i Barnets begyndende Forstandsudvikling, men hos denne Dreng faar den særlig Magt; de tolv Aars Tvang under Reventlows Pisk med Underkuelse af al selvstændig Tænken fremkalder en Angstfølelse, der yderligere udvikles ved den brutale Religionsundervisning. Han gyser for sine Lærere og deres Revselser, og han gyser for de lange Timer i Kirken; den Gud, man der

tvang ham til at prise, var ikke en mild og kjærlig, men en hævnende og straffende i Reventlows Aand, en endnu barskere Hovmester, end denne selv var. Den eneste Frugt af Religionsovelserne blev da ogsaa en Rædsel for Djævelen og Helvede, der ofte plagede ham baade Nat og Dag, medførte Syner og skrækindjagende Drømme, og vel egentlig aldrig ophørte.

Da Tidspunktet for hans Tronbestigelse nærmer sig, overfaldes han af en frygtelig Angst for denne Begivenhed. Naar nogle Hoffolk i den sidste Tid inden Faderens Død se ham gaa omkring med et bekymret Udseende og udlægge dette som Sorg over Faderens Lidelser og nærforestaaende Død, misforstaa de ganske hans Følelser. Det er lidet rimeligt, at Christian har følt nogen anden Sorg ved Faderens Død end den officielle, der maatte til for ikke at vække Forargelse; dertil vare Fader og Søn altfor fremmede for hinanden.*) Han tænkte blot paa det ukjendte, han gik ind til, og han pintes ved sin Uvidenhed derom; Reventlow, der aldrig havde søgt at sætte ham ind i Regeringsanliggenderne, havde derimod benyttet enhver Lejlighed til at tale om en Konges Ansvar og Pligter, men paa en saa brutal Maade, at Prinsen dannede sig et mørkt, truende Begreb herom, medens han samtidig længtes efter det Øjeblik, der skulde befri ham fra alle Baand.

*) Da Bernstorff fra Slotsaltanen forkyndte Mængden: »Kong Frederik V. er død! Længe leve Kong Christian VII!«, vakte det almindelig Forargelse, at den unge Konge strax viste sig paa Altanen og smilende modtog Mængdens Hyldest.

Denne Angstfølelse bliver Kilden til en stadig nervøs Uro, i Forbindelse med den sygeligt overdrevne Selvfølelse udsætter den ham for Sindsstemninger, der maa virke deprimerende paa enhver Konstitution og særlig da paa hans, der er undergravet af Barndommens kjønslige Udskejelser. Naar han for at tilfredsstille sin Selvfølelse lader en af sine Omgivelser afskedige og føler en næsten barnlig Glæde over denne Kraftytring, kommer i næste Øjeblik Angsten over ham og lader ham udmale sig blodige Følger af den faldne Stormands Hævn; han kan da fare sammen i Skræk, naar Skildvagten udenfor hans Gemakker sætter Foden lidt haardt i Gulvet, eller naar Folk stimle sammen i Gaderne for at se ham kjøre forbi. Kun naar han i Selskab med sine Venner tumler omkring paa Gaderne i natlig Svir, eller naar ydre Indtryk uophørlig absorbere hans Tanker, kan han slippe fra denne Angst — derfor er hans store Udenlandsrejse hans lykkeligste Tid.

Dorothea Biehl sammenligner et Steds Christian VII. med »de sorte Slaver«, og dette er i Grunden saare træffende. Hans Tilværelse i Opdragelsens lange Aar havde været som en Slaves, omkring sig havde han kun set ligegyldige Ansigter, Mildhed og Kjærlighed havde han kun kjendt af Navn. Reventlow fordrede, at alle skulde optræde overfor Prinsen, som han selv gjorde det, der maatte ikke vises ham nogen Hengivenhed eller

Venlighed — Suhm fortæller endog, at naar Prinsen i Begyndelsen tyede til Grevinde Reventlow for at klage sin Nød, »bankede hun ham endnu værre«. Hvor han end vendte sig, mødte han ingen Medlidenhed.

Naturlig maa han da efterhaanden komme til at tænke og føle som Slaven. Alle mildere Følelser gik tabt under disse mange Aars sjælelige og legemlige Mishandlinger, han mistede Evnen til at nære Kjærlighed, Venskab, Hengivenhed for andre, og der udvikledes hos ham en Mistillid til Omgivelserne, som gav sig Luft paa mange Maader. Han betragtede dem med et sky Blik, der røbede Angsten for dem, og samtidig var han opfyldt af Tanken om at trodse dem. Han blev ufølsom overfor andres Ulykker og Lidelser — sammen med Sperling overværer han saaledes en Gang hemmelig en militær Exekution med dens grusomme Pinsler for at se, hvor længe Synderen kunde bære Pinslerne standhaftig, og han synes nærmest at more sig over dette hæslige Syn.

Samlivet med de foragtelige Mennesker under hans Opvæxt berøvede ham Sansen for det sømmelige; kaad Spot, ondskabsfulde Hentydninger og Ordspil, skadefro Lyst til at stifte Uenighed og volde Ubehageligheder var Frugten heraf. Det morer ham kostelig, naar han kan overvære en Scene mellem Ministrene, og han bidrager sit til at holde Uenigheden mellem dem vedlige saa længe som muligt. De hyppige Afskedigelser, hans Selvfølelse kræver, give ham ligeledes Lejlighed til skadefro Glæder. Da Tiden kom, hvor Sperling maatte falde, kaldte Kongen ham til sig, og med sædvanlig

Venlighed bad han ham som Kurér rejse til Slesvig med et Brev »af stor Vigtighed«. Sperling anede Indholdet og bad Kongen selv sige sig det, men Christian omfavnede ham og forsikrede, at Brevet slet ikke angik ham. Da Brevet blev aabnet i Slesvig, viste det sig imidlertid ganske rigtig, at det indeholdt hans Afsked fra Hoffet. Paa lignende Maade gik det Reverdil. Efter et Maskebal ved Hoffet fortalte Kongen ham, at han midt under Ballets Glæder havde beskæftiget sig med alvorlige Sager og fattet en Beslutning, der vilde overraske Reverdil, hvem han samtidig overøste med Venskabsytringer — Beslutningen var hans Afsked, som han modtog samme Dag.

Psykologisk mærkelig er Kongens Forhold til Reventlow. Intet vilde have været naturligere, end at Christian strax efter sin Tronbestigelse havde fjærnet sin Barndoms tyranniske Plageaand og givet sin Hævnlyst mod ham Luft. Men for Reventlow bragte Tronbestigelsen ingensomhelst Forandring i det tidligere Forhold. Han blev i sin gamle Rolle som Hovmester, lod sig ikke et Øjeblik mærke med Frygt, men optraadte brutalt som forhen — af denne bestemte Vilje og energiske Optræden blev Kongen imponeret og lod sig ganske rolig overfuse af Reventlow som tidligere. Det lyder slet ikke usandsynligt, naar Suhm fortæller, at Reventlow kort efter Tronbestigelsen viste Kongen nogle Skabe med Skuffer, paa hvilke stod malet »Danmark«, »Norge«, »Holsten« o. s. v., og sagde til ham: »Her vil jeg have Papirerne for Danmark, her for Norge o. s. v«. I hvert Fald be-

kræfter Reverdil det ved at meddele lignende Træk. Han fortæller saaledes, at Reventlow en Dag kom ind til Kongen, som sædvanlig uden at være meldt. Paa Bordet laa en Bunke uaabnede Breve, som gav ham Anledning til i sin brutale Tone at tilraabe Kongen: »Hvorfor venter De med at aabne Deres Breve? Vil De maaske efterligne Deres Fader, som aldrig bestilte noget?«

Slige Scener forefaldt ikke sjælden, og Kongen fandt sig i dem. Der er næppe nogen anden Forklaring paa dette Fænomen, der staar i saa grel Modsætning til Christian VII.s Karakter, end at Kongens Vilje overfor Hovmesteren er lammet gjennem mange Aars Underkuelse og ikke formaar at frigjøre sig fra dette Tryk. Først da Reventlow under den uhyggelige Intrigekamp ved Hoffet mellem Kongens og Dronningens Parti mere og mere taber Fodfæste overfor et nyt brutalt Element blandt Kongens Omgivelser, og Christian samtidig paa Højdepunktet af sine Udskejelser føler sig fri for alle Baand, er Reventlows Hovmesterrolle udspillet.

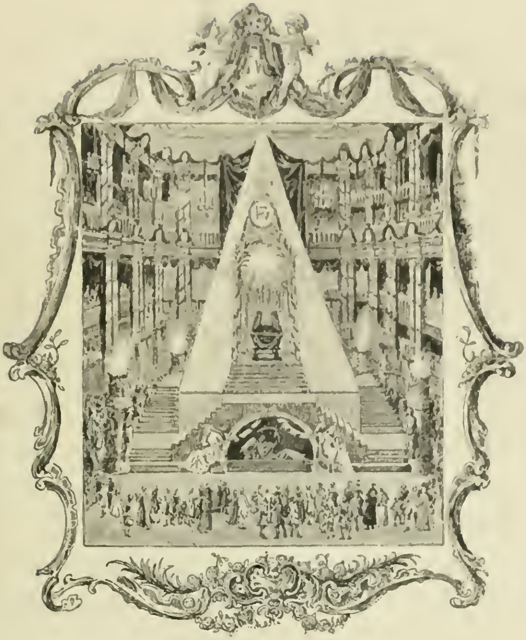

V

Der kunde billigvis ikke være Tale om, at den unge Konge besteg sin Trone med nogen ophøjet Følelse, nogen Tanke om Ansvar. Derimod maatte Overgangen med dens rent ydre Forandringer virke betagende paa den syttenaarige Yngling; der var saa meget nyt i dette Liv, saa megen officiel Glans over alt det, han kom i Berøring med, at han maatte føle sig stærkt tiltrukket deraf. Han kom i Bevægelse fra Morgen til Aften og følte et Barns Glæde ved hele det ydre Apparat, der sattes i Bevægelse for hans Skyld; denne glade Stemning bragte alt det gode op i ham, han følte Trang til at være elskværdig mod alle, til at

bruge sin naturlige Begavelse og vise sin medfødte Ynde og Anstand.

Han gjorde derfor strax et meget gunstigt Indtryk paa alle. Gesandternes Beretning om deres første Audiens hos ham strømme over af Begejstring, samtidige Optegnelser ere alle enige om Kongens værdige Optræden, og selv Reverdil, der dog kjendte sin tidligere Elev saa nøje, fortæller, at alle vare opfyldte af Haab og Beundring, og at »det var umuligt at debutere paa en mere glimrende Maade«. Til sin Devise valgte han *Gloria ex amore patriæ* (»Fædrelandskjærlighed min Ære«), hvad der yderligere bestyrkede det gode Indtryk af ham.

Men det var naturligvis kun Illusioner.

Efter en i enhver Henseende saa forkvaklet Barndom som Prins Christians maatte der særlig gunstige Forhold til, forat den syttenaarige Enevoldskonges videre Udvikling kunde komme i det rigtige Spor. Hans naturlige Begavelse, livlige Fantasi og udprægede Selvfølelse vare Egenskaber, der kunde fremme denne, men tillige rummede store Farer netop for en enevældig Hersker. Det maatte fremfor alt gjælde om, at de Omgivelser, der vare de nærmeste til at indvirke paa ham, altsaa Ministrene og hans personlige Omgivelser, evnede at bringe disse Egenskaber i et sundt og vækkende Arbejdes Tjeneste, saa at hans Arbejdsevne, der var svækket under det meningsløse Opdragelsessystem, lidt efter lidt kunde kaldes til Live paa ny. Men hertil manglede disse Omgivelser baade Evne og Vilje.

I det Forsvarsskrift, Struensee i 1772 skrev i sit Fængsel, siger han bl. a., at Ministrene vilde holde

Kongen borte fra Regeringssagerne for at blive i Principerne fra hans Faders Tid, og at de i den Anledning gjorde sig saa utaalelige for ham som muligt ved overflødigt mekanisk Arbejde. De foredrog ham ikke Sagerne simpelt og tydeligt, de indhyllede det Væsentlige i dem i vidtsvævende Fraser og Deklamationer, førte ham ind i en Mængde unyttige Detaljer og søgte at rette hans Opmærksomhed paa Biting, saa at Indtrykket af Sagens Kjærne gik tabt for ham. De opnaaede derved at fylde ham med Uvilje mod Regeringsforretningerne og gjorde ham led og kjed af alt, og dette gjorde de for at blive eneraadige. Er end denne Fremstilling skrevet med et ganske bestemt Formaal og derfor underskudt odiøse Motiver, kan der dog ingen Tvivl være om, at Struensee har Ret i Hovedsagen — Ministrenes Mangel paa Evne til at fængsle Kongens Opmærksomhed.

I det Sperling-Kirchhoff'ske Selskab havde Prinsen døbt sin Faders Ministre »Parykkerne«, man søgte her at finde deres latterlige Sider og gjøre disse til Skive for almindelige Skoledrengevittigheder, og Prinsen havde ved sin betydelige mimiske Evne bidraget adskilligt til Underholdningen. Nu mødte disse »Parykker« ham stive og højtidelige, vidtløftig udviklende for ham Sager, til hvis Forstaaelse han ikke medbragte nogetsomhelst Kjendskab, de gik ligesaa brutalt paa med tørre, kjedelige Statssager som Reventlow havde gjort det med Lektierne, uden at vise nogen Forstaaelse af denne sarte Naturs Ejendommeligheder, uden at tænke paa, at Kongen mødte saa uvidende om disse Statssager som

vel muligt, de gjorde intet Forsøg paa at lette ham Arbejdet eller gjore ham det behageligere.

Dorothea Biehl meddeler et Svar, den unge Konge skal have givet Reverdil, da denne opmuntrede ham til at arbejde mere med for at sætte sig ind i Sagerne. »En Dag da han gjentog dette, svarede Kongen ham: Raadet er ypperligt, og jeg indser alle dets store og ypperlige Fordele, men vis mig en Maade til at sætte det i Værk med de Mennesker, jeg har at gjøre med, der ligesom synes at have gjort Forbund med hinanden om, at jeg ikke maa se Tingene i et andet Lys, end de finder for godt at vise mig dem. Naar jeg undertiden gjør Indvendinger, naar jeg siger: men kunde det ikke ske med mere Bekvemmelighed paa den eller den Maade, saa kan jeg aldrig faa Grunde eller Aarsager, hvorfor det ikke kan være saa, men at det ikke maa være, mærker jeg tydelig. Siger jeg til Bernstorff: om man gjorde det eller det, saa bukker han, trækker paa Skulderen med et: Naar Deres Majestæt udtrykkelig befaler det, men — og dette *men* forklares ikke, men er og bliver et uransageligt Chaos for mig. Moltke derimod svarer aldrig andet, end at min Vilje bor efterleves. Reventlow lader mig aldrig tale ud, forend han i den sande Skolemestertone skriger: Det kan ikke være Deres Majestæt, det maa ikke være. Danneskjold græder, og om jeg gav ham Tønder Guld idag, saa havde han dog imorgen nye Fornærmelser og Forurettelser, der skal erstattes ham, og Thott er ikke andet end en levende *autor classicus*. Sig mig altsaa

en Mulighed til at indhente Oplysning og Kundskab hos disse Herrer«. Det er en i al sin Korthed baade træffende og vittig Karakteristik, Kongen her giver at sine Ministre — den med al sin aandelige Overlegenhed afmaalte og indtil Frygtsomhed forsigtige Bernstorff, den slebne, beregnende Hofmand Moltke, den brutale Reventlow, den gamle, mistænksomme Danneskjold-Samsøe og den lærde, noget pedantiske Thott.

Den eneste, der stadig bestræbte sig for at vække Kongens Interesse for sin Gjerning var Reverdil. Jeg har tidligere omtalt, hvorledes denne greb enhver Lejlighed til at gjøre Undervisningen frugtbringende for Prinsen og søgte at bibringe ham Forstaaelse af hans tilkommende Stillings Betydning og at forberede ham til den. Da han mærkede det stærke Indtryk, Reventlows stadige Præken om Byrder og Ansvar gjorde paa Prinsen, anslog han ganske andre Strænge. Han talte om den Lykke, det vilde være for ham, om han kunde vinde sit Folks Kjærlighed og Tillid, om den Styrke, dette vilde give ham; han vejledede ham i hans Optræden i Begyndelsen, gjorde ham det forstaaeligt, at et taalmodigt Samarbejde med Ministrene var den første Betingelse for at lære noget, og blev stedse ved at lade ham vide, at Kongeværdigheden vilde levne ham Tid nok til at udvikle sine Egenskaber som Menneske og til at søge den fornødne Adspredelse med andre unge Mennesker. Og nu, da han mærkede Kongens Ulyst til at arbejde med Ministrene og saa ham Dag for Dag opgive Ævret og vende sig mod andre Interesser,

satte han alt ind paa selv at orientere ham i de forskjellige Sager, tiltog sig i sin Egenskab af Kabinetssekretær hos Kongen en langt større Myndighed, end der i Virkeligheden tilkom ham, gjennemgik de indkomne Sager med Kongen, viste ham, hvilke han burde overlade til Administrationens videre Besørgelse, og hvilke han personlig maatte sætte sig ind i, søgte i det hele at bringe Kongen til Forstaaelse af, at hele Regeringen var et Maskineri, der gik af sig selv, naar man overlod Detaljerne til hvert enkelt Led i Maskinen, og at Kongen først lidt efter lidt kunde komme saaledes ind i Sagerne, at han kunde tænke paa at lægge sin egen absolute Mening i Vægtskaalen.

Der er heller næppe nogen Tvivl om, at det vilde være lykkedes Reverdil at fange Kongens Interesser ind under Arbejdets Tugt og bringe ham paa ret Kjøl, saa at han havde fundet sig til rette i Forholdene og hævdet sin vanskelige Stilling, indtil Aarene bragte mere Modenhed, dersom han blandt Kongens øvrige Omgivelser havde fundet den alvorlige Støtte, der nødvendig maatte til. Men dette skete ikke. Reverdil maatte staa alene i Striden for den gode Sag, han maatte ikke alene kæmpe mod den unge Konges farlige Egenskaber, mod Følgerne af en fortvivlet Opdragelse, men han maatte tillige tage Kampen op med en Hofmandsskare, der var udgaaet fra Frederik V.s Hof og ikke et Øjeblik ønskede at bryde Traditionerne fra dette. Udfaldet af denne Kamp var paa Forhaand givet.

Efter et Par Maaneders Forløb var Kongen kjed af de alvorlige Forretninger med Ministrene, han forkortede lidt efter lidt sin Samværen med dem til det mindst mulige, medens Følelsen af, at han var dem langt overlegen og ikke behøvede at tage Hensyn til deres Forestillinger, men kunde staa paa egne Ben, fik mere og mere Magt over ham. Han søgte hen til andre Omgivelser, der forekom ham mere naturlige og ligefremme, og mellem hvilke han følte sig ganske anderledes hjemme.

I Begyndelsen havde han tilbragt Aftnerne sammen med sine Søstre og Stedbroderen, Arveprins Frederik, afvexlende hos de to Enkedronninger, Juliane Marie og Sofie Magdalene. Juliane Marie kom ham i Møde med megen Venlighed, men den stive Etikette, der herskede i hendes Kreds, kunde han ikke finde sig i. Bedstemoderen Sofie Magdalene havde lige fra hans Barndom vist sig meget mild og føjelig mod ham — en Grund til, at Reventlow holdt hende saa meget som muligt paa Afstand —, og synes overfor ham at have kunnet aflægge noget af sit pietistiske Væsen. Maaske har den gamle Dronning tænkt sig Muligheden af at faa nogen politisk Indflydelse ved Sønnesønnens Hof, som det almindelig fortælles; Evne til at holde fast paa ham havde hun dog ikke. Der synes at have været et ret godt Forhold mellem dem, men det blev dog snart Christian for kjedeligt at ofre sine Aftener paa Underholdningen med den gamle Dame.

Han indførte da den Skik strax efter Taflet at samle i sine egne Gemakker en lille Kreds af yngre Officerer og Hofmænd, i hvis Selskab han ganske kunde aflægge Kongeværdigheden og snakke om alt det, der plejer at være Samtaleæmnet for unge Mennesker. Det ser ud til, at det var Reverdil som oprindelig satte disse Sammenkomster i Scene. Han har rimeligvis tænkt sig Muligheden af at faa arrangeret noget i Smag med Frederik den Stores berømte Aftencirkler paa Rheinsberg, hvor aandrig Konversation vexlede med selskabelige Forlystelser, medens alt Ceremoniel, al stiv Etikette var banlyst; dette Samliv med begavede og kundskabsrige Mænd skulde danne en velgjørende Modsætning til de kjedelige Forhandlinger med Ministrene, og ved det skulde Kongens Evner og Interesse for aandeligt Arbejde udvikles, saa at han efterhaanden fik Lyst til at beskæftige sig med alvorlige Regeringssager.

Men den Klike, der efterhaanden samlede sig om Kongen, kom ikke til at bestaa af saadanne Mænd. Det blev mere eller mindre fordærvede Personer af den egentlige Hofkreds, hvortil efterhaanden sluttede sig en Del unge Officerer, hvem Kongen gjorde Bekjendtskab med paa sine militære Udflugter. Det var for Størstedelen unge Mennesker, hvis Opdragelse var ledet med det ene Maal for Øje at gjøre dem til fuldendte Kavalerer efter Tidens Begreber, præsentable ved Hove. Det gik sikkert mange af dem som Enevold Brandt, Struensees ulykkelige Ven, der en Gang fortalte Reverdil,

at det lige fra hans Barndom havde staaet for ham som den højeste Lykke paa Jorden en Gang i Tiden at opnaa fri Adgang til Kongen ad Lontrappen! De havde ingen grundige Kundskaber, kun en let, overfladisk Dannelse; hvad de ansaa for Aand, var kun Frivolitet, deres fine Levemaade simpelthen Uforskammethed.

Underholdningen mellem Kongen og disse Omgivelser blev da væsentlig kun en Fortsættelse af den tidligere Sperling-Kirchhoffske — Hofskandaler, Fruentimmerhistorier og lignende frivole Emner. Der udviklede sig en mærkelig Fortrolighed mellem Kongen og dem, den fælles Letfærdighed knyttede dem sammen; han tilstod for dem sin Lyst til galante Æventyr, de mødte ham med deres Fortællinger om egne Æventyr. Slibrige franske Romaner bleve læste og kommenterede, *Crebillon fils* var en meget læst Forfatter, »*Le Sopha*«, »*La Nuit et le Moment*« o. s. v. hørte til Selskabets kjæreste Læsning. Alt mellem Himmel og Jord blev draget ind i Samtalen og gjort til Skive for kaad Spøg — særlig maatte Ministrene og andre høje Embedsmænd ofte holde for, deres Personer bleve latterliggjorte, deres Svagheder ubarmhjærtig blottede. Kongen, der havde ikke ringe mimiske Evner, deltog med Liv og Lyst i Underholdningen, især forstod han med stor Virkning at kopiere Ministrenes Optræden i Statsraadet og at parodiere de Præster, hvis alenlange Prækener havde voldt ham saa mange bitre Timer under hans Opdragelse.

Sjælen i dette Selskab var i Begyndelsen Vennen fra Barneaarene, Sperling, der strax efter Christians Tronbestigelse var bleven Staldmester og senere modtog forskjellige andre Udmærkelser. Men han fik snart Medbejlere til Kongens Yndest. En Tid lang saa det ud til, at Kammerjunker, Assessor i Højesteret Enevold Brandt skulde blive Favorit. Han var en fuldendt Type paa hin Tids letfærdige, kaadmundede Hofmænd, et Menneske, hvis hele Tragten gik ud paa som *maître de plaisir* at leve et sorgløst, letsindigt Liv ved Hoffet, hvor hans Tilbøjeligheder for Kvinder og Luxus kunde tilfredsstilles; forøvrigt en ganske ubetydelig Person, hvis Navn kun er bevaret Eftertiden som Følge af hans senere Forbindelse med Struensee og deraf følgende ulykkelige Skæbne ved Katastrofen 1772. Hans vittige Lune bragte ham i stor Yndest hos Kongen, men baade han og de andre Yndlinge fordunkledes snart af en ny Stjærne i Selskabet, Grev Conrad Holck.

I ham fandt Kongen den Kammerat, han søgte; Holck, der kun var nogle faa Aar ældre end Kongen, besad netop de Egenskaber, Kongen satte Pris paa. Han var munter og vittig, uudtømmelig til at finde paa nye, extravagante Indfald, som kunde more Christian, altid rede til at følge ham, hvad enten det gjaldt en frivol Spøg med en adstadig Hofdame eller et vildt Orgie. Han var karakterløs som de fleste andre Hofmænd af Kongens Omgivelser, men han synes ikke at have været nogen slet Person; han hengav sig til de vildeste Udskejelser sammen med Kongen uden nogensomhelst

GREV CONRAD HOLCK.

(Maleri, tilhørende Kammerherre, Greve V. Holck).

Tanke om at holde igjen, men han ledede ham næppe selv paa Afveje, han var ingen Forfører som Sperling eller Kirchhoff i Barneaarene, kun en letsindig Broder Lystig. Han var umaadelig ødsel og satte i Løbet af faa Aar to store Formuer over Styr, men han benyttede ikke den store Yndest, Kongen viste ham, til at berige sig selv. Under de sørgelige Forhold, der kort efter Ægteskabet udviklede sig mellem Christian VII. og Caroline Mathilde, kom han til at spille en fremtrædende Rolle og paadrog sig den unge Dronnings glødende Had i sin Egenskab af Kongens fortroligste Ven. Det er utvivlsomt, at Holck har deltaget med Liv og Lyst i al den raa og ondskabsfulde Spot, hvormed den Kreds, der omgav Caroline Mathilde, og da særlig hendes strænge Overhofmesterinde, blev angrebet, og det er sandsynligt, at han har tilsidesat Ærbødigheden for Dronningen i lige saa høj Grad, som hendes Gemal gjorde det; men som den egentlige Hovedmand i Intrigekampen ved Hoffet mod Dronningen kan han næppe betegnes.

Det var ganske andre Mænd, der stod bagved de uhyggelige Intriger ved Hoffet, Mænd, der enten strax kom til at høre til Kongens ovennævnte intime Kreds eller senere droges ind i den. Samlivet med disse tildels ældre og erfarne Mænd, der ikke undsaa sig ved at benytte deres let vundne Indflydelse paa den unge Konge paa den skammeligste Maade, bidrog i høj Grad til at sløve hans moralske Følelser og vække alle slette

Instinkter. Nogle enkelte af de mest fremtrædende af disse Mænd fortjene derfor at nævnes her.

Generalløjtnant, Grev Rantzau-Ascheberg, en ryggesløs, i Bund og Grund fordærvet Æventyrer, om hvem Samtiden kun udtaler sig med den dybeste Foragt, en topmaalt Slyngel, der senere under Struensees Regimente viste sig som Intrigant af værste Natur og ved Katastrofen spillede en yderst tvetydig Rolle. — Viceadmiral, Grev Danneskjold-Laurvig, en af Kjøbenhavns mest berygtede Vellystninge, særlig bekjendt ved sin skammelige Bortførelse af Skuespiller Roses Datter, nu en Mand paa 43 Aar, men som ikke desto mindre blev den unge Konges trofaste Ledsager paa de senere natlige Udskejelser. — Den preussiske Minister i Kjøbenhavn, Baron Borck, en ligeledes ilde berygtet Mand, om hvem Reverdil fortæller, at han særlig vandt Kongens Yndest ved at tale med ham om »Deisme og Fruentimmer«; Suhm kalder ham en Mand med »megen *esprit*, men ingen Soliditet, og et ondt Hjerte« og fortæller, at han vilde overtale Kongen til at afskaffe baade Præster og Kirker og gjøre disse sidste til Kornmagasiner — »og havde man i nogle Dage Møje med at skaffe ham (Kongen) denne Grille af Hovedet«. — En anden Tysker, en tidligere hessisk Officer, Grev Görtz, der havde været nogle Aar i dansk Tjeneste og kort efter Tronbestigelsen blev Chef for begge Livgarder, hørte ligeledes til de mest feterede i denne Kreds; det var en frivol og intrigant Mand, en Mand med »et sort Hjerte og en tom Pung«, skriver Gregers Juel om ham. —

Endelig maa den russisk-holstenske Diplomat, Gehejmeraad, senere dansk Lensgreve, Caspar v. Saldern regnes med blandt Kongens Favoriter; i hvert Fald spillede denne brutale og ondskabsfulde Rænkesmed, der ankom til Kjøbenhavn i Slutningen af 1766 som Underhandler i det holstenske Mageskiftespørgsmaal, en meget fremtrædende Rolle i den følgende Tids foragtelige Intrigespil ved Hoffet.

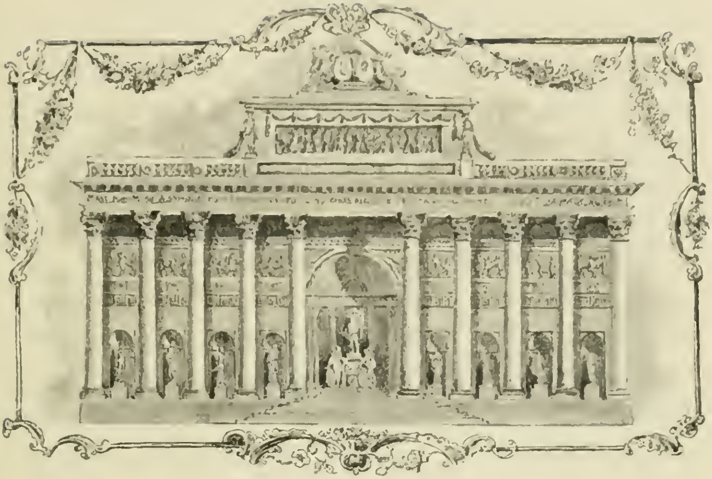

VI.

Kort efter sin Tronbestigelse havde Kongen betroet sin Livlæge, at han vilde »rase« i to Aar. Enhver, der kjendte hans ustyrlige Lidenskab for Kvinder *(»passion démesurée de connaître des femmes«)*, var paa det rene med, hvorledes denne »Rasen« vilde ytre sig, og Kongen selv lagde ikke overfor Vennerne i den fortrolige Kreds Skjul paa, at han følte en brændende Ungdomstrang *(»envie de jeunesse«)*, som han higede efter at tilfredsstille.

Samtidige Optegnelser fortælle, at Ministrene for saa vidt ikke havde noget imod hans Tilbøjeligheder i denne Retning, som de derved selv fik friere Hænder. Det er muligt, at en enkelt af dem kan have næret

slige Anskuelser, men for Bernstorff gjaldt denne Synsmaade i hvert Fald ikke. Han mente tværtimod at burde fremskynde den Begivenhed, der i hans Øjne vilde lægge en naturlig Dæmper paa Kongens Trang til Udskejelser — Ægteskabet med Caroline Mathilde.

Selvfølgelig stiftedes dette Ægteskab af politiske Hensyn. Det unge Par saa først hinanden, da Caroline Mathilde, i Forvejen viet *per procura* til Christian VII., kom til Danmark, og der kunde saaledes ikke være Tale om gjensidig Tilbøjelighed. Partiet var bestemt saa at sige ved deres Fødsel, idet Georg II. allerede i 1751 havde lovet Frederik V. en af sine Sønnedøtre til Prins Christian; under de engelske Prinsessers Opvæxt havde det danske Hof derfor ladet sig underrette om deres Udvikling og bestemt sig for den yngste af dem, Caroline Mathilde. I 1764 indlededes de egentlige Ægteskabsforhandlinger*), der trak noget i Langdrag, idet der samtidig arbejdedes fra hollandsk Side paa en Formæling mellem Prinsen af Oranien og en af de engelske Prinsesser; den 18de Januar 1765 blev Forlovelsen mellem den 16aarige Prins og den 13aarige Prinsesse deklareret. Baade i England og Danmark blev Forbindelsen hilst med stor Glæde som en for-

*) Den 17. August 1764 skrev Frederik V. til Georg III. og bad ham give sit Samtykke til Ægteskabet mellem hans yngste Søster Caroline Mathilde og Kronprins Christian; »*ma tendresse pour le prince royal, mon fils, et celle que je dois à mon peuple exigeant de moi de ne rien négliger pour assurer autant que je le puis le bonheur de l'héritier de ma couronne, je ne diffère plus de demander o. s. v.*« (*Correspondance ministerielle du Bernstorff*, 2. Bind).

nyet Bekræftelse paa det gode Forhold mellem de to Lande, i England udtaltes tillige Haabet om, at den vilde »blive en Støtte for den protestantiske Religion«.

Til disse politiske Betragtninger ved Ægteskabet er der intet at sige. Kongelige Ægteskaber stiftes nu en Gang som Regel af politiske Hensyn, og Purpurets Glans maa da dække over Tabet af Kjærlighedens Lykke. Men man føler sig uhyggelig til Mode ved at se en Mand som Bernstorff af al Magt paaskynde dette unaturlige Ægteskab mellem to Børn, jage efter at faa denne femtenaarige Kvinde prisgivet et Menneske, der paa Forhaand erklærede, at Ægteskabet kun vilde blive ham en utaalelig Byrde. Man forbavses over, at Bernstorff, der dog maatte kjende de Mennesker, som vilde blive det unge Pars daglige Omgivelser, virkelig for Alvor kunde tro, at denne Barnedronning var i Stand til at faa nogensomhelst varig Indflydelse ved dette Hof, hvor Luften var svanger med Idealerne fra Versailles's Boudoirer.*)

Hvis man virkelig kunde benytte det i kvantitativ Henseende meget betydelige Materiale, Literaturen om Caroline Mathilde har tilvejebragt i over hundrede Aar,

*) Til Gesandten i England, Grev Bothmar, skrev Bernstorff kort før Ægteskabet: »*Avec un coeur bon, une humeur douce, tranquille et joyeuse et une envie constante de plaire au roi son epoux Elle* (Caroline Mathilde) *peut s'attendre à une situation très-heureuse.*« (Brevvexling i Rigsarkivet vedrørende Ægteskabsforhandlingerne).

vilde det ikke være vanskeligt at give en temmelig udforlig Karakteristik af hende, som hun var, da hun kom til Danmark. Men Ulykken er, at ligefra »*Memoirs of an infortunate Queen*« fra 1776 og til den vistnok nyeste Skildring af hende i Franskmanden Lagrèze' »*La reine Caroline Mathilde et le comte Struensée*«, Paris 1887, er den langt overvejende Del af Bidragene til hendes Karakteristik rent og skært Opspind. Man har fabrikeret Breve og Dagbogsoptegnelser af hende, udførlig benyttet Folkesnakkens allervildeste Fantasier og saaledes lagt alt til rette til historisk-romantiske Skildringer, der kunde tage Interessen fangen og gjøre Stoffet saa tillokkende som muligt. Men i Virkeligheden ved man kun saare lidet om hendes Liv, forinden hun blev Christian VII.s Dronning.

Og dette er ganske naturligt. Hun var kun 15 Aar, da hun kom hertil, og havde hidtil tilbragt al sin Tid under Forhold, der ikke gav Folk Anledning til at beskæftige sig synderlig med hende. Hun var født (22. Juli 1751) flere Maaneder efter sin Faders Død, og Moderen, Prinsessen af Wales, hvis Udsigter til at blive engelsk Dronning nu vare forbi, havde da trukket sig tilbage fra Omverdenen og synes nærmest at have trøstet sig for Tabet af Tronen med flittige Religionsøvelser under et ensformigt, klostermæssigt Familjeliv. Udenfor dette Hjem kom Caroline Mathilde kun sjælden, og selv efterat hendes Forlovelse med Prins Christian var bleven deklareret, blev hun kun en enkelt Gang ved festlige Lejligheder set ved Hoffet. Den danske

Envoyé extraordinaire ved det engelske Hof, Grev Bothmar, der skulde holde Øje med Prinsessernes

CAROLINE MATHILDE.
(Maleri paa Rosenborg).

Udvikling, kunde derfor ikke faa andet end et rent ydre Indtryk af hendes Person og maatte nøjes med

dette og med de tarvelige Oplysninger om hendes Naturel, han kunde faa af hendes Moders Omgivelser. Heller ikke i de enkelte paalidelige Meddelelser om engelske Hofforhold paa hin Tid finder man synderlig Tale om Caroline Mathilde, hvorimod hendes Forældre af og til karakteriseres.

Jeg har allerede ovenfor omtalt de to første Georgers forargelige Liv. Prins Frederik af Wales, Caroline Mathildes Fader, fulgte ganske i deres Spor, og den engelske Nation havde det opbyggelige Syn samtidig at se Kongehusets tre Generationer — Georg I, den senere Georg II og Prins Frederik — hengive sig til raa Udsvævelser. Det er ret karakteristisk, at man i saa godt som alle Memoirer, hvor disse tre Hannoveranere skildres, træffer det samme Udtryk om dem — der tillægges dem alle »*an inordinate love of women*«*). Prins Frederiks Ideal som galant Mand var Prinsregenten i Frankrig, og hans eget Liv, der vexlede mellem Bordets Glæder og sanselige Udskejelser, var ganske i Tidens Aand. Som alle Prinser af Wales i det 18de Aarhundrede var han hadet af sin Fader og hadede ham igjen grundig. Faderen sagde om ham: »*My dear firstborn is the greatest ass and the greatest liar and the greatest canaille and the greatest beast in the whole world, and I heartily wish he was out of it.*«**)

*) Et umætteligt Begjær efter Kvinder.

**) »Min kjære førstefødte er det største Fæ og den største Løgner og den største Slubbert og det største Bæst i hele Verden, og jeg ønsker af mit ganske Hjerte, at han var ude af den«.

Moderen synes at have været en noget haard og indesluttet Karakter, lidet afholdt af sine Omgivelser og meget bitter ved at blive skuffet i sit Haab om at blive engelsk Dronning. Georg II yndede hende ikke, og efter sin Gemals Død kom hun i meget ringe Berøring med Hofkredsen; i tilbagetrukken Ensomhed levede hun helt for Opfyldelsen af sine religiøse Pligter og for sine ni Børns Opdragelse, særlig beskæftiget med Sønnen, den senere Kong Georg III. Hun opdrog Børnene meget strængt og holdt dem helt afspærret fra Omverdenen, af Frygt for, at de skulde smittes af Tidens lette Sæder, mod hvilke hun ved enhver Leilighed ivrede. Det fortælles, at hun en Dag traf en af sine Smaadrenge i en meget nedslaaet Stemning og paa sit Spørgsmaal om, hvad der gik af ham, fik det Svar: »Jeg tænker paa, at hvis jeg nogensinde faar en Søn, vil jeg ikke gjøre ham saa ulykkelig, som Du gjør mig.« Men den rigorøse Opdragelse bar ikke de Frugter, Moderen havde ventet; hun maatte opleve at se de fleste af Børnene skeje ud paa forskjellig Maade, og Katastrofen i Kjøbenhavn med den yngste Datter bidrog væsentlig til at fremskynde hendes Død. Og trods sine strænge Sæder, sit Had til det frivole Liv i de højere engelske Kredse kunde hun ikke undgaa selv at blive beskyldt for at staa i et altfor intimt Forhold til sin Søns Mentor, Lord Bute; Rygtet herom var meget udbredt, fandt almindelig Tiltro og gjentages endnu stedse af nyere Forfattere.

Caroline Mathilde levede i Moderens Hjem et stille, ubemærket Liv, der næppe har tiltalt hendes usædvanlig livlige, ofte meget hæftige, Temperament. Hendes Undervisning blev fortsat lige til det Tidspunkt, hun forlod Hjemmet, og det antages, at den har været omhyggeligere ledet, end Tilfældet ellers var paa hin Tid. Men Hovedvægten har dog sikkert her som alle andre Steder været lagt paa rent ydre Færdigheder, om nogen egentlig udviklende Opdragelse har der næppe været Tale. En enkelt af hendes Biografer vil vide, at bl. a. Voltaires satiriske Digtninger og Crébillon fils' Romaner hørte til hendes Yndlingslekture. I de fornemste Londoner Kredse hørte ganske vist disse og lignende Forfattere til de mest læste, og som man i Paris paa hin Tid kunde finde Voltaire's »*La pucelle*« paa Damernes Toilettebord, fandt man i London Aphra Behn's berygtede Digte og Noveller; men det synes lidet rimeligt, at slige Skrifter have fundet Vej til Prinsessen af Wales' klosterlige Hjem.

Forøvrigt meddele de sparsomme paalidelige Efterretninger om hendes første Ungdomstid, at hendes naturlige gode Forstand, livlige Fantasi og en vis Sans for Humor gjorde Samlivet med hende meget behageligt; hendes hele Fremtræden var mild og elskværdig, og hun havde en betydelig Evne til hurtig at vinde Sympati for sig. Om hendes Ydre ere Udtalelserne meget forskjellige. Medens Oberst Falkenskjold, der første Gang saa hende i Begyndelsen af 1771, kalder hende Hoffets smukkeste Dame, sige andre samtidige,

at hun aldeles ikke kunde kaldes smuk, men at man maatte føle sig tiltrukken af hendes ungdommelig friske Ydre og livlige, vindende Væsen. En vidunderlig smuk

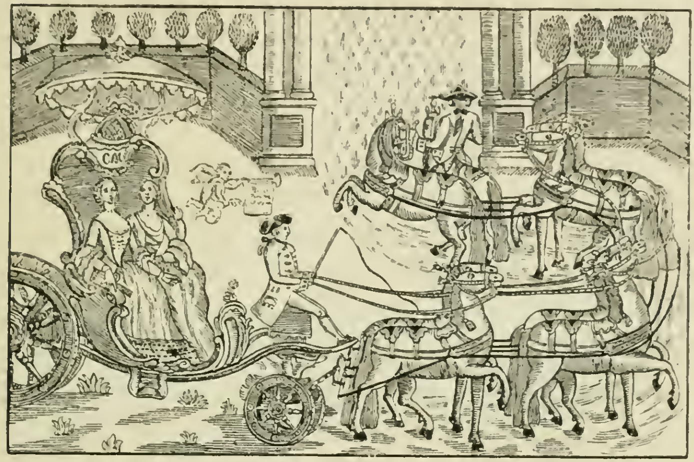

Afbildning paa det høytidelige og for alle troe Undersaatter hjertglædelige Syn, da vor allernaadigste Dronning Carolina Mathilda holdt sit Indtog i den Kongelige Residentz-Stad Kiøbenhavn den 8 November Ao. 1766

Kom, see, o Landsmand! see et Syn, som kand indtage
Vor Dronnings Majestet, vor Konges Engle-Mage
Sit Indtog holder nu til Kongens Christiansborg.
Hvorfra forsvunden er den gamle mørke Sorg
O see, hvor Hjertets Fryd gjør Ansigterne milde
Ved dette Engle-Syn, at Carolin' Mathilde
Benaader Kiøbenhavn med sin Nærværelse
Og bringer Liv og Lyst til Undersaattene.

O glæd dig, Dannemark! ved den fuldkomne Lykke!
O Norge! kom til Hielp vor Glæde at udtrykke
See Kongens Huus, og sjung om Nordens Lykkes-Plan!
Fra Engelland til os kun Engle komme kan!
Vort Vivat klinge skal i Dag og alle Dage!
Vivat Kong Christian! Vivat Hans Engle-Mage!
Gud legge Styrke til saa høyt og helligt Baand.
Som bundet er til Trøst for os af Guddoms Haand!

FLYVEBLAD FRA 1766.
(tilhørende den Windingske Samling).

Teint, en meget lys, yppig Haarvæxt og en melodiøs Stemme synes at have været de særlige Fortrin ved hendes Ydre; men de store, blaa, veltalende Øjne vare for

fremstaaende, Læberne for fyldige, Underlæben tillige noget bred og nedhængende. Hertil kom, at hun allerede i sit trettende Aar var meget fyldig, og hendes Anlæg til Embonpoint tiltog altfor stærkt for en saa ung Kvinde, om det end gav hendes Skikkelse noget majestætisk. Alt i alt kan man vel om hendes Ydre sige, at det kunde udfordre Kvindernes Kritik, men maatte fængsle Mændenes Blikke.

Den engelske Hofmaler Reynolds, der malede hendes Portræt inden Afrejsen, fortalte senere, at det var et svært Arbejde, da Prinsessen næsten altid græd, medens hun sad for ham. Denne Udtalelse er bleven opfattet som Bevis for, at Caroline Mathilde var yderst fortvivlet ved sit forestaaende Ægteskab, og i de fingerede Breve fra hende før hendes Afrejse og efter Ankomsten til Kjøbenhavn lader man hende anstille højtidelige Betragtninger over politiske Ægteskaber i Almindelighed og hendes eget i Særdeleshed. Det rimeligste er vel at betragte hendes Taarer som et ganske naturligt Udslag af Stemningen ved at skulle forlade sit Barndomshjem og alle de vante Omgivelser, og denne Graad bliver saa meget naturligere, som hun vidste, at hun ikke i Kjøbenhavn vilde beholde om sig en eneste af de Personer, der i Hjemmet havde været knyttet til hende. Men forøvrigt vilde det vel have været unaturligt, om den femtenaarige Pige skulde have følt afgjort Modbydelighed for en Fremtid, der varslede hende saa megen Afvexling fra det vante ensformige Liv i Moderens Hjem.

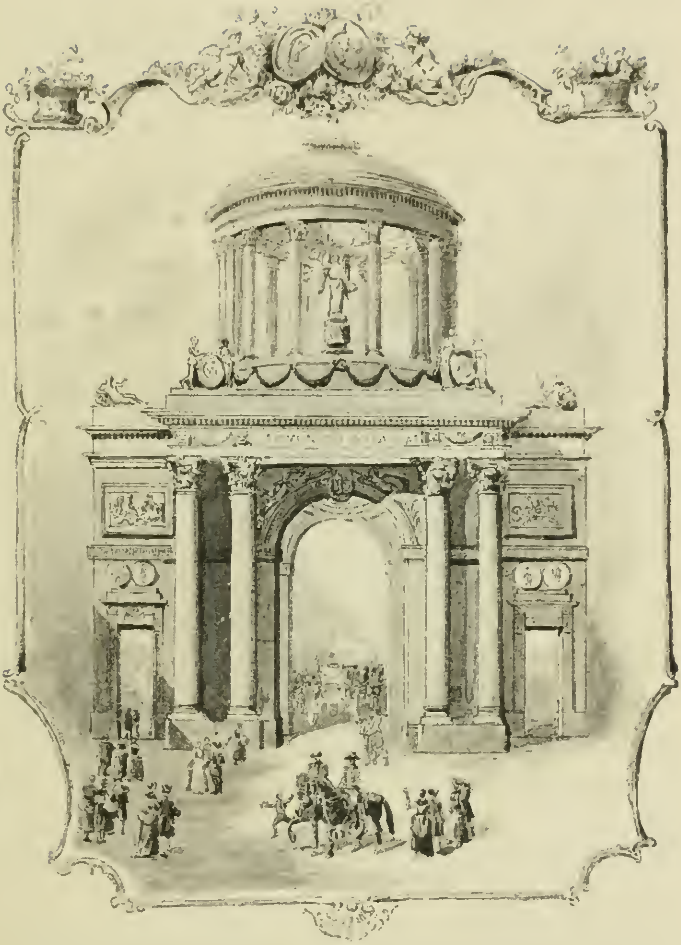

ÆRESPORT VED CAROLINE MATHILDES INDTOG.
(Efter et Stik, tilhørende Boghdl. Lynge)

Den 1. Oktober fandt Vielsen *per procura* Sted i London; den følgende Dag forlod hun sit Hjem, kom efter en sex Dages yderst besværlig Sørejse til Rotterdam og var den 18. i Altona, hvor hendes engelske Følge sagde hende Farvel. Her modtoges hun af sit danske Følge, rejste gjennem Slesvig og Fyen, overalt hilset med stormende Begejstring, og mødtes den 3. November i Roeskilde med Kongen, der førte hende til Frederiksberg Slot, hvor hun blev, indtil det højtidelige Indtog fandt Sted.

Den 8. November Klokken 2 om Eftermiddagen forkyndte Kanonsalut, at Caroline Mathilde holdt sit Indtog i Hovedstaden*). Medens Kanonerne tordnede, alle Stadens Klokker kimede, og Sangværket paa Frue Kirke spillede, kjørte hun i en prægtig Paradevogn, forspændt med otte hvide Heste, gjennem Nørreport ind i den festlig smykkede By, i hvis Gader overalt Garnisonen, Borgerkompagnierne og Laugene paraderede med flyvende Faner og klingende Spil. En straalende Eskorte omgav Vognen, og foran hende kom en imponerende Procession af Landets fornemste Mænd; hvidklædte unge Piger strøede Blomster for hendes Vogn, og ved Raadhuset, hvor en pragtfuld Dekoration efter

*) Det er af ikke ringe Interesse at se det storartede Apparat, man ved slige Lejligheder satte i Bevægelse for blot i nogle faa Øjeblikke at hylde Enevoldskongen. Jeg har derfor under Anmærkningerne bag i Bogen givet en fyldig Skildring af Indtoget og Formælingen, hvortil jeg har hentet Stoffet fra Overhofmarskallatets officielle Akter (i Rigsarkivet) samt i Datidens Blade.

Wiedewelts Tegning var oprejst, maatte hun standse, medens de unge Piger bekransede Hymens Alter og sang

> Gud signe Kong Christian den milde
> Med sin Caroline Mathilde.

Under stadig Sang og Musik og Tilkasten af Blomster, under stadig fornyede Jubelraab fra den bølgende

BRYLLUPSPOKALEN.
(Efter Originalen paa Rosenborg).

Menneskeskare naaede hun endelig Slottet, hvor Arveprins Frederik modtog hende og førte hende ind til Kongen. Kl. 7½ gik saa det unge Par i en ny storartet Procession til den prægtig oplyste og dekorerede Slotskirke, hvor den højtidelige Stadfæstelse af Ægteskabet fandt Sted.

Og Formælingshøjtidelighederne fortsattes i mange Dage under den samme Jubel fra Befolkningens Side, der naturligvis knyttede alle mulige Forhaabninger til den unge, indtagende Dronning. Den engelske Gesandt i Kjøbenhavn gav en begejstret Skildring af den Modtagelse, man havde givet hende, og af hendes fuldendte Optræden i sin nye Værdighed. I Svaret til ham fra London hed det: »Hendes Majestæt træder nu ind i det vigtigste Afsnit af sit Liv. I saa ung en Alder kastes hun næsten alene ud paa det fremmede, vide Hav, hvor det turde være nødvendigt at bruge den største Omhu og Klogskab og styre med særlig Nøjagtighed, forat hun samtidig kan vinde sit Hofs og sit Folks Kjærlighed og forstaa at bevare den Værdighed, der kræves i den høje Stilling, hvortil Forsynet har kaldet hende.«

VII.

Det Selskab, der samledes indenfor Christiansborgs Slotsmure, søgte efter bedste Evne at blive en Kopi af den Verden, hvis Ry fra Versailles bredte sig over hele Europa. Man møder her de samme karakterløse og letsindige Personer, den samme ydre Dannelse, den samme frivole Omgangstone, de samme letfærdige Sæder. Og denne Samling af sirlig pyntede Hoffolk, der bevæge sig i graciøse Dansetrin, møde hinanden under Smiger og Komplimenteren og affektere fransk *esprit* til det yderste med Foragt for Hjemlandets Dannelse og Sprog, søge da ogsaa at leve ganske efter Konveniensens Regler, at efterabe

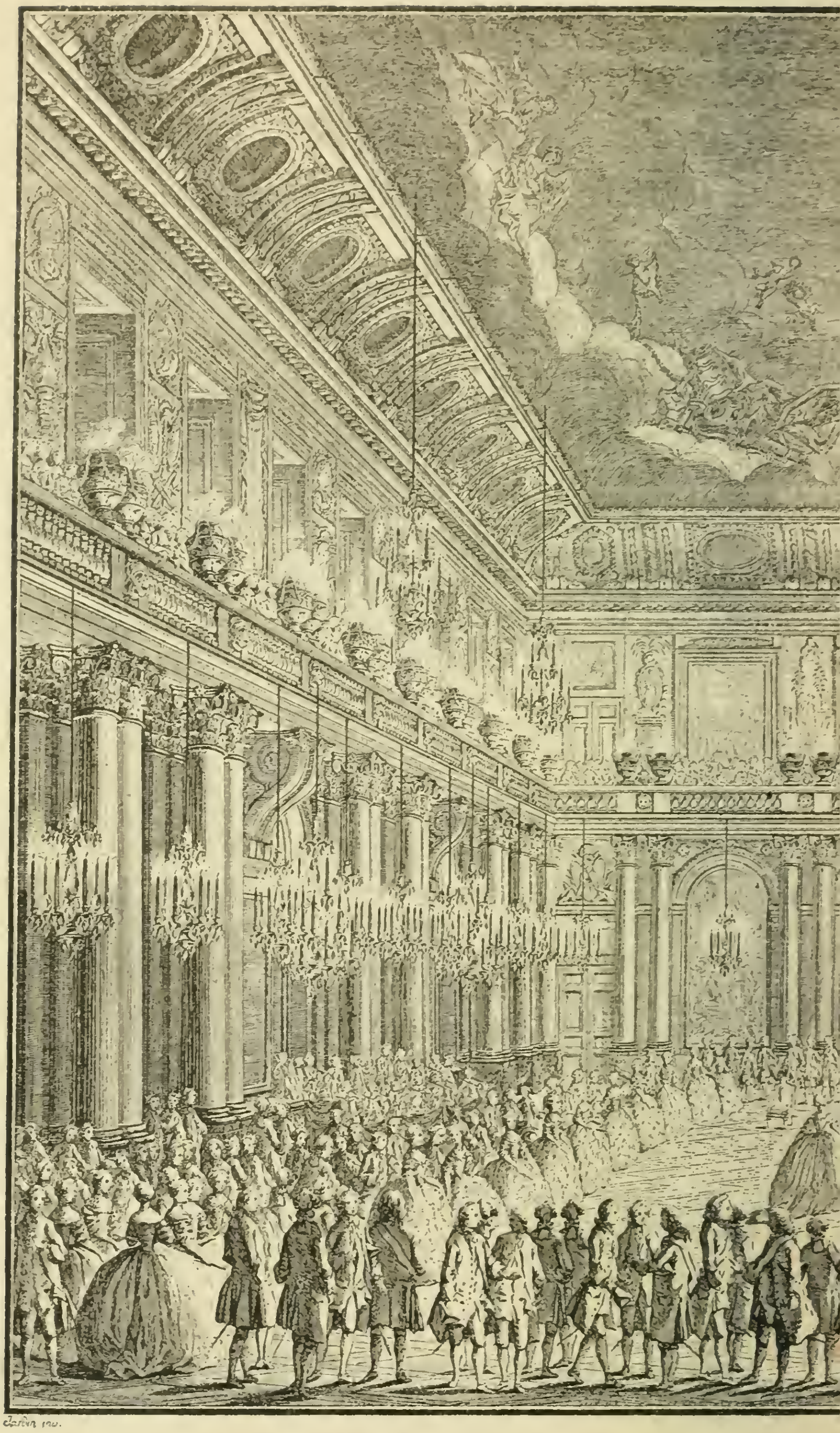

Cochin inv.

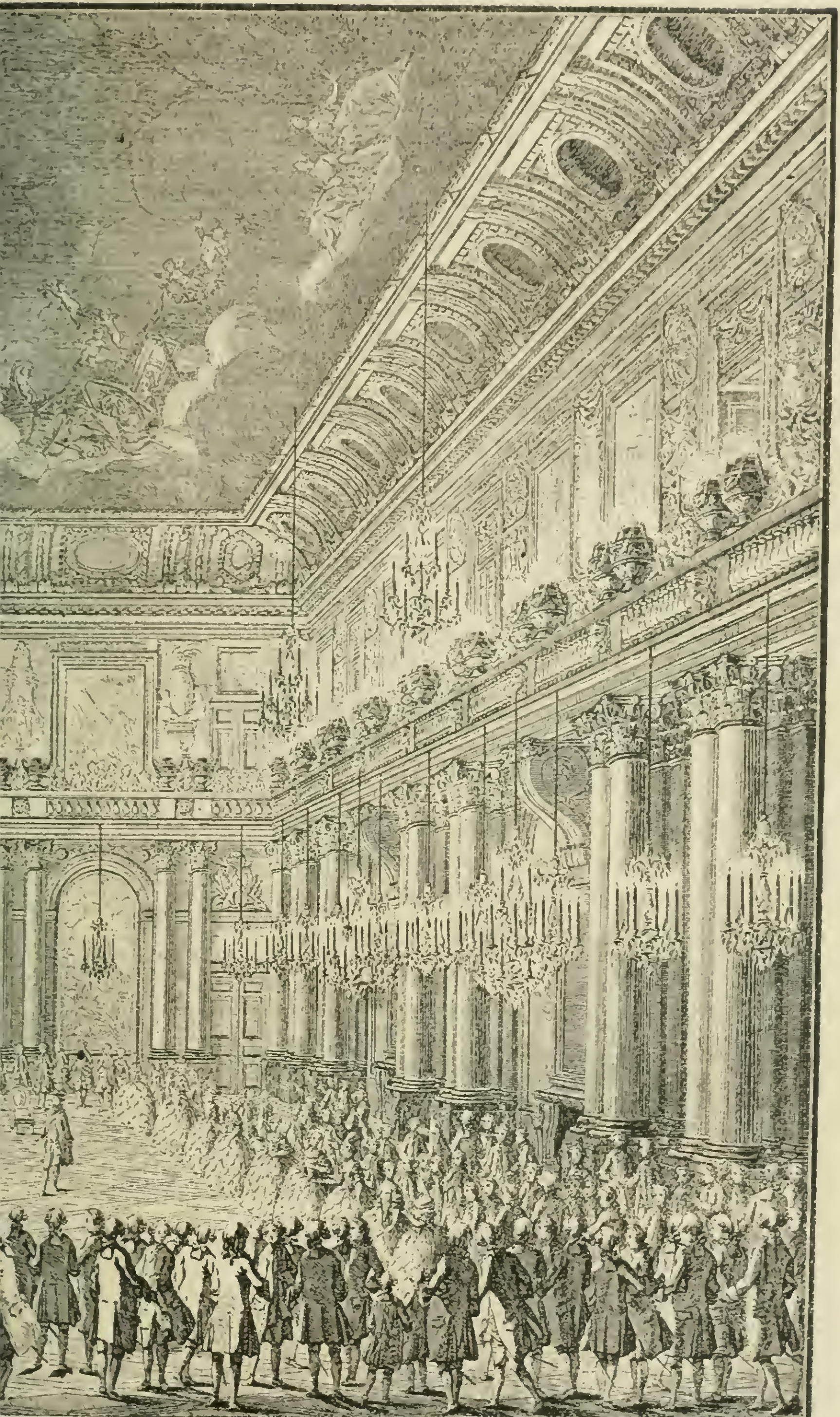

ANSBORG RIDDERSAL

Modellen lige saa vel i Følelser og Ideer som i Dragt og Holdning.

Hertil hørte da fremfor alt at gjøre Ægteskabet til Gjenstand for den letfærdigste Omtale, for almindelig Haanen. Man kan ikke tage Memoirer eller Optegnelser om hin Tids Hofliv i Haanden uden at finde kyniske Udtalelser, der vise, i hvor ringe Kurs Ægteskabet stod overalt i den fornemme Verden. Kjærlighed og Troskab mellem Ægtefæller betragtedes som Spidsborgerlighed, som en latterlig Fordom. »Af tyve Herrer ved Hoffet er der femten, som ikke leve sammen med deres Hustruer«, hedder det i Barbiers berømte Dagbog fra Ludvig XV.s Tid; og hvor han fortæller om Hertugen af Contis Kjærlighed til sin Gemalinde, tilføjer han strax: »Dog har han Elskerinder, det er i sin Orden«. Lady Montague fortæller om samtidige Forhold i Wien, at enhver fornem Dame her som Regel har sin Elsker, og at Mændene, der selvfølgelig gav Elskerrollen hos andre Damer, »saa paa deres Koners Elskere med samme Øjne, med hvilke andre Mænd se paa deres Befuldmægtigede, der befri dem selv fra den møjsommeligste Del af Forretningerne«; det vilde være bleven betragtet som en Fornærmelse, om man ikke til Selskaber havde indbudt baade Damens Mand og hendes Elsker, mellem hvilke hun da tog Plads. Man tænke blot paa den sælsomme Scene ved den engelske Dronning Carolines Dødsleje. Hun beder sin Gemal, Georg II, om atter at gifte sig efter hendes Død; Kongen kan næppe svare for Hulken, men faar dog tilsidst fremstammet: »*Non j'aurai des*

maîtresses«, hvortil hun blot svarer: »*Ah, mon Dieu! cela n'empêche pas!*«*)

Ægteskabelig Kjærlighed blev som sagt anset for en Latterlighed, som en Lykke, der passede for Smaakaarsfolk, men paa ingen Maade for de højeste Samfundslag. Her horte det absolut med til god Tone ikke at leve med sin retmæssige Hustru, en dyb Følelse i dette Forhold var *inconvenant*. Og Christian VII. havde under Samlivet med Talsmændene for denne Anskuelse ganske tilegnet sig den. Han udtalte ligefrem til flere af sine Omgivelser, at han onskede i enhver Henseende at blive en Ægtemand *à la mode*, og at han betragtede Ægteskabet som den største Byrde. Den franske Gesandt skrev kort efter Formælingen, at Prinsessen ikke vilde kunne gjøre Indtryk paa Kongen, om hun ogsaa var nok saa elskværdig; det vilde jo være umuligt at behage en ung Fyrste, der paa Forhaand erklærede, at det ikke hørte med til god Tone at elske sin Hustru. Reverdil mener endog, at Kongen ikke vilde have opfyldt sine ægteskabelige Pligter mod Dronningen, hvis han ikke havde forstaaet at vække hans Selvfolelse paa dette Punkt. Han erklærede ligefrem Kongen, at man vilde faa slette

*) Dette Mætressevæsen knyttedes efterhaanden saa fast til Forestillingerne om fyrstelig Værdighed, at den offentlige Mening vænnede sig til at betragte Mætressen som en nødvendig Betingelse for Fyrstens Lykke. »Nun fehlt unserem Fürsten nichts mehr, als eine schöne Mätresse«, udbrod en Borger i et lille tysk Fyrstendømme, da han saa sit unge, nygifte Fyrstepar kjore straalende af Glæde forbi ham.

Tanker om hans Mandbarhed, hvis Ægteskabet ikke bar Frugter; det var tilstrækkeligt for Christian — men forovrigt syntes »en kongelig Person i sin Seng« ham snarere Gjenstand for Respekt end for Kjærlighed.

I første Øjeblik syntes han ganske vist betaget af sin Gemalindes ungdommelig friske Natur, og han gjorde til mange Hofmænds Forfærdelse Brud paa Etiketten ved strax i Roeskilde at sætte sig ind i Vognen til Caroline Mathilde og kjore sammen med hende til Frederiksberg Slot. Men det var kun et ojeblikkeligt Lune, et Udbrud af Varme, der strax afløstes af ligegyldig Kulde; Tredjedagen efter Bryllupet erklærede han til en af sine fortrolige, at han vilde fraraade ham at gifte sig, da den ugifte Stand var langt at foretrække for den, han nu var indtraadt i. Man kunde fristes til at betragte denne Udtalelse som en skyldig Tribut paa den »gode Tones« Alter, et Bevis paa hans »Raskhed«; det var dog ikke rimeligt, at han i saa faa Dage kunde have høstet særlig bitre Erfaringer om Ægteskabet. Men det synes virkelig, at begge Parter have følt sig ilde til Mode allerede ved de forste Dages Samliv.

Det er ganske naturligt, at Caroline Mathilde strax har folt nogen Hjemve. Hun havde ikke beholdt nogen af sine vante Omgivelser i det fremmede Land, og hun var ganske uvidende om dettes Sprog og Skikke. Mulig har hun ogsaa følt sig skuffet i Forventningerne om sin Gemals Skikkelse; Christians Person og Væsen mindede langt mere om en fransk petit-maître end om en nordisk Konge, og hans ejendommelige, sarkastiske

CHRISTIAN VII. I BRYLLUPSDRAGT.
(Tegnet af Knud Gamborg efter Maleri af Kongen paa Rosenborg
og den der opbevarede Bryllupsdragt).

Maade at udtale sig paa har næppe kunnet tiltale hende. Naar hertil føjes den naturlige Bevægelse, det ægteskabelige Samlivs første Dage maatte føre med sig for den unge Kvinde, kan man ikke undre sig over, at hun undertiden har kunnet give efter for en nervøs Stemning.

Men til at forstaa en saadan øjeblikkelig Stemning og til at møde den med virkelig Kjærlighed savnede Kongen ganske Evnen; det saarede hans Forfængelighed at se Taarer hos sin Dronning, og han skammede sig ved at vise en Medfølelse, der vilde gjøre ham latterlig for Omgivelserne. Han trak sig derfor kold og udeltagende tilbage med nogle ironiske Bemærkninger om Dronningens Taarer, og Caroline Mathilde, der trængte til Deltagelse, til at tale om alt det, der laa hende paa Hjærte, saa sig strax henvist til sine kvindelige Omgivelser og da først og fremmest til sin Overhofmesterinde. Og her var Skæbnen hende ikke gunstig.

Overhofmesterinden var den 41aarige Enkegehejmeraadinde Plessen. Hun havde tidligere været Hofdame hos Sofie Magdalene, der satte megen Pris paa hende, og vistnok ved hendes Indflydelse havde hun faaet denne betroede Stilling hos Caroline Mathilde. Det var en klog, retskaffen Dame, der tiltraadte sin Stilling med de bedste Forsætter om at blive sin unge Dronning en virkelig Støtte under hendes vanskelige Stilling, men tillige bestemt paa at slaa til Lyd for sine egne strænge moralske Grundsætninger ved dette fordærvede Hof.

Under Samlivet med Sofie Magdalene havde det hovmodige og herskesyge hos denne Dronning lidt efter lidt præget hendes eget Væsen, hendes Begreber om Hofetikette havde faaet den strængeste Form, og hun saa nu paa Forholdene ved det unge Hof med langt mere Snærpethed, end det var fornuftigt. I sine Memoirer fortæller Prins Karl af Hessen, at han med bange Anelser saa Fru Plessen overtage sin Stilling, og meddeler en lille Episode, der ikke varslede godt for Fremtiden. Det var strax efter Dronningens Ankomst til Frederiksberg; der var Bal, og man dansede »Kehraus«, som Prins Karl førte. Kongen var meget lystig og raabte til sin Svoger: »Führen Sie den Kehraus durch alle Zimmer.« Han adlød, og den lystige Skare tumlede afsted gjennem alle Gemakker. Men udenfor Dronningens stansede Fru Plessen Prins Karl og forbød ham at fortsætte gjennem dem. Da raabte Kongen: »Bekümmern Sie sich doch nicht um alt Weibergewäsch«, og Dansen fortsattes videre forbi den vrede Overhofmesterinde.

Hun følte sig fra første Øjeblik som Caroline Mathildes Duenna, som den, der atter skulde bringe den stive Etikette fra Christian VI.s Dage ind i Forholdet mellem det kongelige Par. I hendes Øjne var Caroline Mathilde ikke en ung, nygift Kvinde, men Landets høje Dronning, hvem selv Kongen maatte nærme sig efter Etikettens Regler; han skulde forstaa, at hun var hans ophøjede Gemalinde, ikke en Elskerinde, overfor hvem han kunde tillade sig kjælne Friheder. Hun vaagede

over Dronningens Optræden paa enhver Maade, var uafbrudt paa sin Post mod Omgivelserne, at der ikke fra den frivole Kreds, der omgav Kongen, skulde trænge noget urent ind til Dronningen; hun fik hende til at forholde sig meget tilbageholden over for den egentlige Hofkreds og kun søge en lille, udvalgt Kreds, hvis Medlemmer fandt Naade for Overhofmesterindens strænge Blik.

Caroline Mathilde fattede strax Tillid til hende, og trods de Baand, Fru Plessen lagde paa hendes ungdommelige Lystighed, kom hun til at holde meget af hende. Det nye Liv, hun førte, stod i saa stærk Kontrast til hendes tidligere, at hun følte sig glad ved at have den trygge Tilflugt, den erfarne Hofmesterinde ydede. Og da strax de første Dages Samliv med Kongen bragte hende Skuffelser, stillede hende overfor noget, hun ikke forstod, betroede hun sig til Fru Plessen med sin Sorg.

Og her begynder saa Fru Plessens Ansvar. I Stedet for at overlade det unge Par til hinanden og lade Tiden raade for deres Samlivs Udvikling, greb hun med brutal Haand ind i Forholdet mellem dem, fyldte Caroline Mathildes Sind med Uro og Bitterhed og tirrede Christians Selvfolelse til det yderste. Hun lod Dronningen faa Kjendskab til Kongens letsindige Liv i sin fortrolige Omgangskreds, rapporterede enhver frivol Ytring, han lod falde om sit Forhold til hende, og opfordrede hende til at møde ham med Kulde, forat han kunde lære, hvorledes han skulde optræde som

Ægtemand. Og efterhaanden som Kongens Udskejelser tiltog, og Beretningerne herom naaede Dronningen og fyldte hende med retfærdig Harme, voxede Fru Plessens Indflydelse — som en Cerberus stod hun ved Indgangen til Helligdommen, bestemt paa at gjøre alt, hvad hun formaaede, forat ikke Kongen skulde besmitte Ægtesengen med Minderne om det Liv, han førte.

Et Par Episoder fra Ægteskabets første Tid ere ganske betegnende for Fru Plessens Dydsirethed og

Medaille ved Christian VII's og Caroline Mathildes Formæling.

hendes Indflydelse paa Dronningen. Dorothea Biehl fortæller dem og opgiver som Hjemmelsmand Konferensraad Nielsen, Christians tidligere Lærer, nu Dronningens Kabinetssekretær. Kongen kom en Morgen ind til Dronningen under hendes Paaklædning. »Hun havde faaet et Tørklæde om Halsen, men det var ikke hæftet fast endnu. Kongen skød det tilbage med sit Ansigt og trykkede sine Læber paa Stedet, hvor det havde lagt, men da derpaa Frue Pless vendte sig om med en Mine, som om hendes Tugtighed var højligen

fornærmet ved saa forargeligt et Syn, saa gjorde Dronningen sig vred, bebrejdede ham et uanstændigt Forhold og viste ham, hvor forkrøllet Tørklædet var. Han tog det derpaa, rev det itu mellem Hænderne, kastede Stykkerne paa Gulvet, traadte dem med Fødderne, gik yderst forbitret bort og blev atter nogle Dage borte«.

Fru Plessen var meget forarget over, at Kongen lod sende Bud om Aftenen for at faa at vide, om Dronningen havde trukket sig tilbage til Sovegemakket. Hun betragtede det som »en Grovhed, ikke den gemeneste Mand gjorde sig skyldig i«, og raadede Caroline Mathilde til at vænne ham af med sligt. »Næste Aften da dette Spørgsmaal skete, blev Svaret, at Hendes Majestæt spillede *Schack* og *retirerede* sig ikke, førend Partiet var ude. Kongen biede derpaa, indtil Klokken var slagen Tolv, da han, ventelig i den Tanke, at Dronningen alt havde lagt sig, kom ind og fandt hende at spille endnu med Frue Pless. Med en fortrydelig og misfornøjet Mine gav han sig til at gaa op og ned af Gulvet uden at sige et eneste Ord, men da Partiet, efterat Klokken var slagen Et, forst blev endt, og Dronningen derpaa ikke alene sagde, at hun vilde have et endnu for at faa *revanche*, men han saae endog, at Frue Pless med en triumpferende Mine smilede hende Bifald til, saa gik han ud og slog Døren med Heftighed i efter sig og kom for første Gang ikke i fjorten Dage til Dronningen.«

Af slige Scener har der rimeligvis været mange, de forbitrede begge Parters Liv og fjærnede dem hurtig fra hinanden. Og disse intime Historier kunde ikke

CAROLINE MATHILDE.
(Efter et Hds. Kgl. Højhed Kronprinsessen tilhørende Medaillonmaleri).

skjules for de graadige Blikke blandt Omgivelserne, der gik paa Rov efter enhver Skandale ved Hoffet; de vandrede fra Mund til Mund og hørte til de kjæreste Samtaleæmner.

Thi alle disse Hofmennesker havde et fælles Motto: »Gjør dig Livet saa behageligt som muligt, kæmp paa alle Maader mod det ubehageligste af alt, Kjedsomheden — »Fjenden«. Det er det, den samtidige franske Digter Gresset i sin Samfundssatire, Lystspillet »*Le Méchant*« lader sin Helt udtrykke saaledes:

Aujourd'hui dans le monde on ne connaît qu'un crime
*C'est l'ennui; pour le fuir tous les moyens sont bons.**)

For at undgaa Kjedsomheden vare alle Midler tilladelige. Naar man blev træt og overmættet af Fornøjelser, var det altid en behagelig Afvexling at sætte en Intrige i Gang med hemmelig Hvisken i Krogene og dulgte Hentydninger, der kunde sættes i Omløb af Bagtalelsens travle Sladderselskab; for alle disse ørkesløse Mennesker var Skandalen en Hofforlystelse af mere end almindelig Interesse:

Tout languit, tout est mort sans la tracasserie,
C'est le ressort du monde et l'âme de la vie.
Être cité, mêlé dans toutes les querelles,
Les plaintes, les rapports, les histoires nouvelles,
Être craint à la fois et désiré par tout
*Voilà ma destinée et mon unique goût.***)

*) Nu om Stunder kjender man her i Verden kun én Forbrydelse — det er Kjedsomheden; naar det gjælder om at forjage den, ere alle Midler tilladelige.

**) Alt sygner hen og dør, naar bagtalerisk Sladren ikke findes, den er Drivfjedren i Verden, Livets Sjæl. At blive omtalt og indblandet i alle Stridigheder, Klager, Angivelser og Nyheder, at være paa en Gang frygtet og længselsfuldt ventet allevegne, det er min Bestemmelse her i Livet, det Eneste, jeg bryder mig om.

Man blev ondskabsfuld i sin Iver for at jage Kjedsomheden bort. En Intrige kunde begynde fin og let som et kunstigt Væv, — man nød den dog først ret, følte først sin Forfængelighed tilfredsstillet, naar man kunde saare, pine, vanære og langsomt dræbe sine Ofre. Det hørte jo med til god Tone at vise absolut Ligegyldighed for Hjærtets Stemme, at fornægte enhver dyb og sand Følelse. Man maa læse Franskmanden d'Argenson's berømte Memoirer for ret at forstaa Tidens Sygdom. Denne ejendommelig fintfølende og sunde Natur midt i Fordærvelsen ved det franske Hof forstaar sin Tidsalder og forudser Følgerne af dens Sygdom. Som den røde Traad gaar gjennem hans Memoirer Sorgen over Tidens frivole Tone, dens Mangel paa Hjærte, dens Ondskabsfuldhed af Forfængelighed. »De aandrige Mennesker, der nu findes ved Hoffet eller i Byen faa kun dette Navn ved en saadan Ondskab, at de ligne Aber eller Djævle, som kun finde deres Glæde ved andres Ulykker. . . . . God Tone kræver nu at fryde sig ved andres Ulykker og at sørge over deres Medgang«; med rette mener han, at »det, der i vore Dage er bagtalerisk Sladder *(tracasserie)*, var paa Druidernes Tid Menneskeæderi *(anthropophagie)*.»

Af saadanne »Menneskeædere« fandtes blandt det unge Kongepars Omgivelser tilstrækkelig mange, der havde deres store Glæde af at sætte Splid mellem Ægtefolkene og bringe det mest mulige ud af Skandalerne. Og naar man tænker paa den gemene Trafik, der senere blev drevet for at faa konstateret Kjærlighedsforholdet

mellem Dronningen og Struensee, kan man forstaa, at ogsaa den voxende Misforstaaelse mellem Kongeparret blev behandlet med al den Ondskabsfuldhed, hvorover disse slebne Bødler raadede. Sørgeligere Lod end dette unge Ægtepars kan man næppe tænke sig — ført sammen af Statsmændenes politiske Beregninger uden Hensyn til Alder og Tilbøjeligheder, ledet af Personer, der i enhver Retning vare de største Modsætninger, endelig prisgivet et fordærvet Hofs Intriger.

Fra begge Sider udspionerede man hinandens Liv; tjenstvillige Aander vare i travl Aktivitet for at opsnuse alt det, der kunde benyttes som Vaaben mod hinanden. Medens Caroline Mathilde blev holdt *à jour* med Kongens Udskejelser lige fra det uskyldigste Kurmageri med en smuk Hofdame til de væmmeligste Detaljer af Samlivet med den berygtede Støvletkatrine, blev han paa sin Side underrettet om den voxende Foragt, hvormed han selv og hans fortrolige omtaltes af Dronningen og hendes Kreds. Allerede nogle faa Uger efter Formælingen vare Intrigerne i fuld Gang, og Forholdet mellem det unge Par af den Natur, at de enkelte alvorlige og velsindede blandt Omgivelserne med Sorg saa Fremtiden i Møde — en af dem skriver allerede en Maanedstid efter Formælingen, at hans Iagttagelser af de unge Ægtefolk »*m'ont agité l'esprit et affligé le coeur*« — men først hen paa Foraaret 1767 havde den travle Bagtalelse arbejdet saa vel, at de to Partier nu stod ophidsede overfor hinanden. Alle Midler anvendtes for at vedligeholde Uenigheden mellem Kongeparret og

derigjennem de forvirrede Forhold ved Hoffet, der maatte til, forat alle disse Intriganter kunde boltre sig i Skandalens Pøle og samtidig søge at tilrane sig den fornødne Indflydelse til Fremme af egne ærgjerrige Formaal, politiske eller private.

VIII.

Livet ved Frederik V.s Hof nævnes i Almindelighed som rigt paa Forlystelser af enhver Art. Dette er en Fejltagelse, der ganske naturlig stammer fra, at al den Livsglæde i Nationen, som havde været indestængt under Christian VI.s pietistiske Regimente, brod frem med fornyet Kraft, da den atter blev givet fri af hans Søn. Ved Hoffet var der i Virkeligheden temmelig stille; hverken Dronning Louise eller Juliane Marie satte særlig Pris paa Forlystelser, og Kongen selv var saa hurtig sunken ned til sine private Glæder, at hans Deltagelse i det egentlige Hofliv kun var forsvindende. Først med Christian VII. begynder Hoffets nydelseslystne Liv, og efter Formælingen følge hele Vinteren

og Foraaret igjennem Festligheder af alle Arter hinanden i broget, ustanselig Vexlen — Baller, Concerter, Maskerader, Teaterforestillinger, Jagtpartier, Ringridning, Kanefarter, Besøg paa de forskjellige Lystslotte o. s. v.

Som det allerhøist behager Hans Kongelige Majestæt næstkommende 4de Decembr., her paa Christiansborgs Slot at lade holde Masqverade, saa bliver til alle og enhvers Efterretning, saa vel ved den Leilighed, som ellers i lige Begivenhed, følgende Puncter hermed efter Kongelig allernaadigst Befaling bekiendtgiort:

1) Det tillades alle og enhver, som rangere udi Rang-Forordningen af 14de Octobr. 1746., deres 6 første Classer, og de her værende fremmede Ministres, samt alle Officiers af Søe og Land-Etaten, Mands-Personer og Fruentimmer, Masqveraden at bivaane.

2) Alle og enhver af forbemeldte, saa vel Mands-Personer som Fruentimmer, hvilke det er tilladt at komme paa Masqveraden, maae være forsynede med de dertil indrettede Billets, som forinden her paa Christiansborgs Slot kan afhentes.

3) Naar Masqveraden holdes, indfinde de sig om Aftenen Klokken 9. ved Ridder Salen, da Musiqven begynder, og passere Veien derhen op ad Tre-Trappen, igiennem Høieste-Rets Gang, der til den saa kaldede Procurator-Stue, hvor de komme Partie viis 4., 6 til 10. Personer, og skal een af samme være som Anfører for de andre, hvilken for deres Conduite bliver ansvarlig, i den Henseende skal han være forpligtet at demasqvere sig for den Vagthavende Officier, med den Forsikkring, at de Personer, Han eller Hun bringer med sig, ei ere andre end de, som det efter foranførte 1ste § er tilladt Masqveraden at bivaane, og naar da det fornødne af de sammesteds tilstædeværende Kongelig Laqvaier er observeret, passere de ind i Ridder-Salen, og beholde sin Billet hos sig, paa det naar de gaae ud, de da igien kunde ind passere. Til den Ende alle og enhver advares, at conservere sin Billet, da den som taber samme og gaaer ud af Salen, ikke kan vente at komme ind igien: med mindre han vil giøre sig bekiendt for de, som ere satte at passe derpaa. Skulde de Personer, som have mist deres Billet, af dem ikke kiendes, maa de, som ere ansvarlige for dem, tillade, at deres Navne optegnes, og de som saaledes komme ind, faae en anden Billet. Ved Bortgangen fra Slottet, som skeer Klokken 3. om Morgenen, da alting ophører, og igiennem samme Vei som Opgangen, afleveres Billetterne, hvilke ikke gielde mere end for een Gang.

4) Hvem som ikke paa foranførte Maade forholder sig med vedbørlige Billets, tillades aldeles ikke at komme ind paa Ridder-Salen, med mindre nogen skulde komme alene og vilde demasqvere sig. Hvis nogen imod Forhaabning blev forcerdelig over, at han paa foranførte Maade af Officieren qvæstioneres, bliver han af Vagten bortviist, som den der er uberettiget at indkomme.

5) Det tilstædes ingen at maae opholde sig masqveret, uden paa den rette almindelige Passage, hvor man gaaer den rette Vei til Procurator-Stuen, og derfra indlades i Ridder-Salen. Ligeledes tillades ganske og aldeles ikke nogen i Gangen sig at opholde, saavel Mands-Personer som Fruentimmer, for der de Masqverede at beskue. Findes nogen af de Masqverede at opholde sig der hvor de ikke bør være, skal de demasqvere sig, og kan vente at saadant af de vedkommende Vagter visselig tilkiendegives.

6) I Ridder-Salen, hvor Masqveraden holdes, maae ingen demasqvere sig, men saadant skeer i de nærmeste Apartements, hvor igien ingen, uden først at have aftaget sin Masqve, maae indkomme.

7) Alle Domestiqver skal være i Livreet, og ingen antages for at vente efter deres Herskaber udi enten Surtout eller Roqvelour, og blive de alle staaende i Høieste-Rets Gang.

8) Endelig advares alle og enhver, som det er tilladt Masqveraden at bivaane, at de ei forklæde sig i noget Dyrs Lignelse eller usømmelig Forestillelse.

Deres Kongel. Majests. til Danmark og Norge x. x. bestalter Cammer-Herre og Hof-Marechall

C. F. Moltke.

Kiøbenhavn, trykt hos Nicolaus Møller, Kongl. Hof-Bogtrykker.

Bekjendtgjorelse om den første Maskerade ved Hoffet, den 4. Decbr. 1766.

(Efter et Forfatteren tilhørende Originalexemplar).

o. s. v. — og kulminere under Højtidelighederne ved Kroningen og Salvingen i Maj 1767.*)

*) Som ved Formælingen har jeg ligeledes under Anmærkningerne bag i Bogen givet en fyldig Skildring af Kronings- og Salvingshøjtidelighederne med Benyttelse af de officielle Aktstykker.

For Teaterforestillinger havde Kongen en lidenskabelig Forkjærlighed. Han gik med megen Interesse ind paa Holcks Planer om at indkalde et fransk Skuespillerselskab, der skulde lønnes af Kongen og spille paa et særligt Hofteater, der kunde indrettes over den ene Staldbygning paa Christiansborg Slot. »Hofteatret« kom saaledes med stor Bekostning i Stand, og det franske Selskab, der var kommen hertil i November 1766 og havde givet nogle Forestillinger paa det kongelige Teater, begyndte her paa Kongens Fødselsdag i 1767. Men Kongen optraadte ogsaa selv paa Hofteatret. Ved næsten alle samtidige Hoffer træffer man i denne Periode en lidenskabelig Begejstring for Komediespillen, en Mimomani, der naturligvis stammer fra Versailles og efterhaanden breder sig i større Samfundskredse. Overalt indrettede man sig ved Hoffet en lille Scene — om det saa er Maria Theresia, synger hun med i en Opera — og paa Christiansborg blev da ogsaa en af Salene omdannet til et lille Teater, hvor Kongen spillede Orosmans Rolle i Voltaires »Zaïre«; senere blev denne Forestilling givet to Gange paa Hofteatret for en større Kreds. Jeg har alt tidligere omtalt, at Christian VII. ansaa sig selv for en stor Skuespiller, og det bekræftes virkelig fra alle Sider, at han havde betydelige Evner i den Retning — Rabbek fortæller saaledes i sine »Erindringer«, at Kongens mesterlige Udførelse af Orosmans Rolle var i alles Munde i hans Barndom. Men Christians Interesse for denne Slags Adspredelser blev kun rent forbigaaende.

Maskeradernes Indførelse var til stor Forargelse for hele den ældre Slægt; den franske Gesandt fortæller endog, at Enkedronningen — rimeligvis Sofie Magdalene —, Ministrene og de højeste Gejstlige gjorde Ind

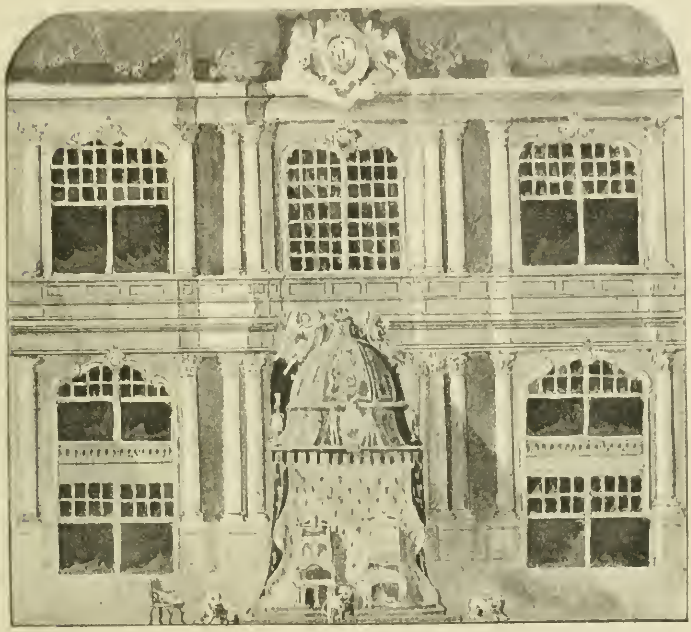

Tronhimlen og Tronstolene ved Kroningen i Slotskirken.
(Tegning i Rigsarkivet).

sigelser derimod, men forgjæves. Kongen og hans fortrolige Omgivelser ventede sig altfor mange galante Æventyr under Maskefriheden til at ville opgive Tanken om disse Forlystelser; Operasalens Maskeballer i Paris var det straalende Forbillede. Den 4. December 1766

holdtes da i Slottets Riddersal det første Maskebal, hvortil Damer og Herrer af de sex øverste Rangklasser samt alle Officerer af begge Etater havde Adgang mod Iagttagelse af visse Hensyn, f. Ex. ikke at maskere sig »i noget Dyrs Lignelse eller usømmelig Forestillelse«. Kongen og en Del unge Hofmænd af hans Følge mødte ganske betegnende ved dette første Bal maskerede som »Sultaner«.

Men den største Glæde for Kongen vedblev dog Samlivet med hans fortrolige Omgivelser at være, de Adspredelser, det førte med sig, vare ham langt fornøjeligere end alt andet.

Sammenkomsterne i hans Gemakker antog lidt efter lidt en temmelig larmende Karakter; til Forøgelse af den selskabelige Underholdning havde Kongen fundet paa at prøve Kræfter med sine Venner for at udvikle sin »Raskhed«, og disse Brydekampe udartede hyppig til ligefremme Slagsmaal, hvor det gik slemt ud over Slottets Mobilier. Men det var dog uskyldigere Fornøjelser. Det blev værre, da Udskejelserne tog en Retning, som altfor meget mindede om Orgierne i Frederik V.s Ungdomsliv, og Kvinder droges med ind i Laget. »Al Sømmelighed og Velanstændighed var banlyst«, hedder det i nogle Optegnelser herom, »man løb helt nøgen gjennem Værelserne og lagde ikke Skjul paa skammelige Laster«.

Efter en lille Sommerudflugt til Holsten i Sommeren 1767, hvor alle, der kom i nærmere Berøring med Kongen, vare i højeste Grad forfærdede ved at se

den Frivolitet, hvormed han og hans Kreds optraadte, fortsattes Udskejelserne — for hver Maaned vildere og vildere. Slotsgemakkerne bleve snart det lystige Selskab for trange, og Scenen blev da forlagt andet Steds hen. Tiden fra Efteraaret 1767 til Foraaret 1768 synes at have været en uafbrudt Række af Udskejelser; det

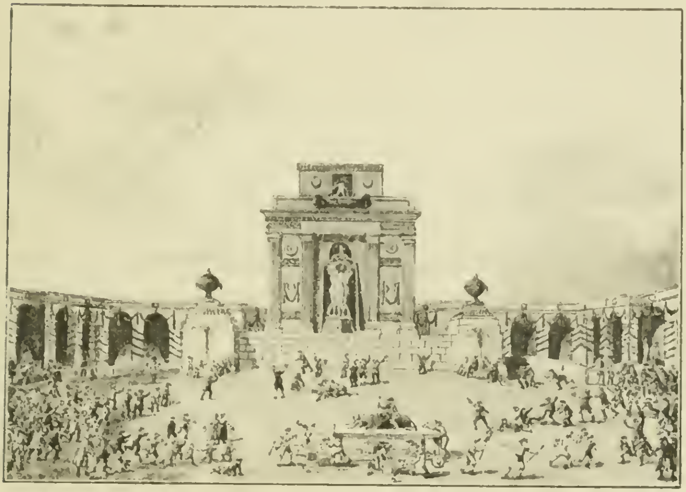

Bespisning af Folket paa Christiansborg Ridebane ved Kroningen.
(Tegning i den Windingske Samling).

passede ganske paa Christian VII., hvad Hertuginden af Orleans en Gang skrev i Anledning af August den Stærkes Udsvævelser: »Sobald junge Kinder in die Debauchen fallen, ist ihnen kein Laster zu viel, wo sie nicht in fallen und werden recht bestialisch«.

Det blev undertiden selv den utrættelige Holck for meget at være med til alle Kongens Udskejelser, men der var friske Kræfter nok til Afløsning. En Englænder, Jagtjunker Osborne, Artilleriløjtnant, Kammerjunker Driberg, Gardeløjtnant Juel og et Par andre unge Officerer nævnes i Almindelighed som Kongens trofaste Følgesvende.

Under Forklædning sværmede Kongen og hans Ledsagere om i Gaderne, besøgte Knejper og berygtede Huse, indlod sig i Klammeri med de forbigaaende eller med Vægterne, slog Lygter og Ruder itu o. s. v. Om end mange af de gale Streger, der gaa under Kongens Navn, i Virkeligheden udførtes af andre, der benyttede sig af hans Navn og derved ofte bragte Politimesteren i Forlegenhed, da han tilsidst knap vovede at lade nogen arrestere, af Frygt for, at Kongen skulde være deriblandt, er der dog tilstrækkeligt tilbage, som maa staa for hans egen Regning. I de fleste samtidige Beretninger finder man overensstemmende Meddelelser om disse natlige Udflugter, og det er aabenbart, at Kongens Sammenstød med Vægtere og ligefremme Slagsmaal med disse har været almindeligt Samtaleæmne i Byen. Det synes ogsaa, at Vægterne tilsidst ere blevne irriterede over de mange Drillerier og ikke have ladet Kongen og hans Svirebrødre slippe altfor billig derfra; ved en enkelt Lejlighed skal Kongen ikke have undgaaet temmelig alvorlige Prygl — den 12. April 1768 meddeler saaledes den kursachsiske Gesandt, at Kongens Upasselighed kun skyldes en Kvæstelse

(»une meurtrissure«), han har faaet i natligt Slagsmaal med Vægterne — medens han til Gjengjæld en anden Gang i Triumf bragte en erobret Morgenstjerne med sig hjem til Slottet.*)

Det havde ikke manglet paa Forsøg fra Hoffets Damer paa at fange den unge Konge i deres Garn, der var nok, for hvis Ærgjerrighed det var et skjønt Maal at blive Kongens Elskerinde, men det var ikke lykkedes dem. Det morede Christian at indlade sig i tvetydige Samtaler med dem og at tillade sig adskillige Friheder over for dem, men videre synes han ikke at være gaaet. Aktricerne ved hans franske Teater synes at have haft bedre Held med sig. »Det hører nu med til god Tone at tilbringe 6—8 Timer, ja ofte hele Dagen med Skuespillere og Skuespillerinder«, skriver Gregers Juel til Schack Rathlou i Foraaret 1767. Ogsaa Kongen tilbragte megen Tid i deres Selskab, og Holck, der stod paa meget fortrolig Fod med forskjellige Teaterdamer, holdt med dem lystige Selskaber paa sin Ejendom Blaagaard paa Nørrebro, hvor Kongen i Al-

*) Det var ved denne Lejlighed, at Reverdil med Hentydning til Kongens Valgsprog skal have sagt til denne: »*Un beau chemin à la gloire!*« Kongen skal da have svaret ham: »*Grognez moi tant que vous voulez, mais ne me persiflez pas!*« (efter en anden Version: »*Grondez moi Monsieur, si vous voulez, mais ne me raillez pas, et sortez*«, og da Reverdil vilde tage Ordet, videre: »*Sortez et vite!*«). Det er ikke urimeligt, at denne Scene kan have været en medvirkende Aarsag til Reverdils pludselige Afskedigelse, da Kongens Skinsyge mod ham netop paa den Tid havde naaet sit Hojdepunkt. — Forøvrigt nævner R. selv ikke denne Scene.

mindelighed var til Stede, og hvor det gik meget vildt til.

Men Christians Hu stod dog mest til Æventyr med Kvinder af anden Art — han havde arvet Faderens Tilbøjeligheder i den Retning. Og kort efter Hjemkomsten fra den ovennævnte Sommerrejse stiftede han nu, vistnok ved Grev Danneskjold-Laurvigs Hjælp, Bekjendtskab med et Fruentimmer, der i de følgende Maaneder indtil Begyndelsen af 1768 blev hans stadige Ledsagerske, og i hvis Selskab han glemte ethvert Hensyn, der endnu bandt ham.

Hendes Navn var Anna Catharine Beuthaken, men hendes *nom de guerre* er Støvletkatrine. Traditionen lader hende være en naturlig Datter af en højtstaaende Officer, der senere giftede Moderen med en Soldat — Støvletskrædder ved en Afdeling —, medens Barnet blev opdraget i en Officersfamilje paa hans Bekostning. Ved hans Død ophørte imidlertid Understøttelsen, og Barnet maatte tilbage til Moderens fattige Hjem, hvor hun nu maatte hjælpe til med at sy Støvletter. I dette Liv kunde hun ikke finde sig længe, det lykkedes hende som ganske ung Pige at blive Figurantinde ved Teatret, og fra denne Virksomhed gled hun snart ud paa Lastens Veje. Hun blev et meget berygtet Fruentimmer, der vandrede fra Haand til Haand; en Tid lang var hun den engelske Gesandt Gooderich's Mætresse og blev fra den Tid almindelig kaldt »Mylady« af sine fornemme Forbindelser, medens Navnet »Støvletkatrine«

blev beholdt af hendes gamle Bekjendte. Paa den Tid Christian VII. gjorde Bekjendtskab med hende, var hun

STØVLETKATRINE.
(Maleri i den Windingske Samling).

efter Karl af Hessens Sigende »den mest berygtede Person i Kjøbenhavn«.

Hun var ganske kjon, havde en yppig Figur, klædte sig med megen Smag og forstod tillige ved et vist Lune at fængsle Christians Opmærksomhed — »hun var«, siger Dorothea Biehl, »det, som Franskmanden kalder *amusante* i højeste Grad og morede Kongen saa vel, at hans Hjærte bandt sig fastere til hende, end Vellysten alene havde været i Stand til.« Hun havde tilmed i Begyndelsen gjort sig kostbar over for ham og erklæret, at det ikke sømmede sig for Kongen at indlade sig med hende, *»qui était du métier«;* det havde naturligvis yderligere vakt hans Lyst til at komme i Forbindelse med hende. Hun spillede nu sin Rolle saa godt, forstod at fængsle ham paa saa mange Maader, at Christian blev lidenskabelig forelsket i hende; alle Beretninger ere enige om, at Kongens Tilbøjelighed for hende var meget stærk, og at hun i Grunden er det eneste Menneske, han nogensinde har holdt rigtig af.

Hun blev hans uundværlige Ledsagerske i de Par Maaneder, de vare knyttede sammen, og i hendes Selskab indlod Kongen sig paa de mest skandalose Optrin, der hurtig bleve bekjendte ved Hoffet og i Byen og vakte almindelig Forfærdelse. Hun fulgte i Mandsdragt — efter nogle Beretninger helst i Søofficersuniform — med Kongen og hans Venner paa de sædvanlige natlige Expeditioner og æggede hans Lyst til at afstedkomme Uorden paa Gaderne endnu mere end tidligere. Det gik saa vidt, at de trængte ind i berygtede Huse, hvis Beboersker havde talt ilde om Støvletkatrine, pryglede

Fruentimmerne og kastede deres Møbler ud af Vinduerne ned paa Gaden — »de Huse, der saaledes ere ødelagte, se ud, som om de vare hærgede af Ildsvaade«, skriver den kursachsiske Gesandt. Vægterne og Politiet, der snart kjendte Voldsmændene, havde ofte Besvær med at holde Folkesværmen i Tømme og hindre yderligere Skandale; de havde Ordre til at lukke Øjnene for Kongens Bedrifter. Ved saadanne Lejligheder var Kongen altid beruset af de Drikkevarer, de i Forvejen havde nydt i hendes Bolig paa Vandkunsten, og det hændte ofte i denne sørgelige Periode, at Kongen om Morgenen stærkt beruset ravede hjem gjennem Gaderne, hvor han i hvert Fald ved en enkelt Lejlighed ikke kunde undgaa at blive ledsaget af en hujende og pibende Pobelskare.

Hun stilede imidlertid mod et højere Maal end at strejfe om med Kongen om Natten, hun vilde være hans lovformelige Mætresse. Det var hurtig lykkedes hende at faa Adgang til Slottet ved Maskeraderne — ved en saadan Fest i Slutningen af November 1767 veg han ikke fra hendes Side, de spaserede med Armen om hinandens Liv —, hun havde Loge i Teatret i hans Nærhed, og tilsidst souperede Kongen saa at sige offentlig med hende paa Slottet, opvartet af Pagerne. Dette blev dog Omgivelserne for oprørende, og da man fik at vide, at denne Souper var Indledningen til hendes Ophojelse som kongelig Mætresse, og det tillige paa forskjellig Maade mærkedes, at hun begyndte at blande

sig i Intrigekampen ved Hoffet, besluttede Ministrene at skride ind mod »*cette créature*«.

Men Kongen vilde ikke høre Tale om hendes Fjærnelse, og man havde næsten opgivet Haabet derom; selv Holck havde forgjæves søgt at indvirke paa Kongen i denne Sag. Endelig lykkedes det den bekjendte Baron Schimmelmann at finde den eneste Maade, hvorpaa Sagen kunde bringes til Udførelse. Efter et lignende Optrin i et berygtet Hus som ovenfor skildret gik han til Kongen, udmalte ham med stærke Farver, at Befolkningen i Byen var i stor Ophidselse, og at man kunde befrygte Oprør, hvis Støvletkatrine ikke blev fjærnet. Efter en lang Kamp med Kongen, der gav sin Fortvivlelse Luft i de voldsomste Udtryk, fik han den fornødne Ordre til hendes Fjærnelse underskrevet, hvorpaa hun øjeblikkelig transporteredes ud af Landet og aldrig mere kom Kongen for Øje.

Det vilde have været unaturligt, om den unge Dronning, hvis tidligere Liv ikke havde været synderlig rigt paa Fornøjelser, ikke skulde have fundet Behag i det muntre Liv ved Hoffet, der begyndte efter Formælingen. Trods de mørke Skyer, der strax trak op paa Ægteskabets Himmel, synes hun da ogsaa med Liv og Lyst at have deltaget i den første Tids Hof-

fester, saavidt Fru Plessen ikke lagde Baand paa hende. Men som alt nævnt vaagede denne Dame med største Strænghed over Caroline Mathildes Optræden, og hun fandt meget hurtig, at det unge Blod var for livligt.

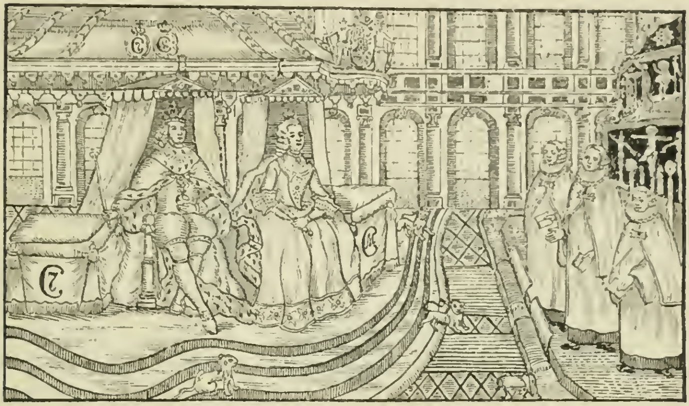

Forestilling af vor Allernaadigste Konges, Kong Christian den Syvendes, og vor Allernaadigste Dronnings, Dronning Caroline Mathildes Salvings Ceremonie, som skeede med den høykongeligste Pragt i Christiansborgs Slots-Kirke den 1 May Ao. 1767.

O Majestetisk Syn! hvor kan du Hiertet røre! Lovsange lader sig i HErrens Tempel høre, Hvor Kongens Majestet, saavelsom Dronningen Til helliges i Dag ved Bøn og Salvingen.	Tre Bisper varter op ved de Ceremonier, Hvis Syn bedrøvet Siel endog fra Sorg befrier De trende HErrens Mænd med hver forener sig, For Kongen og Hans Huus at bede inderlig.

e.t.c.

(Flyveblad i den Windingske Samling).

Hun havde strax valgt en Del Damer, som ved Festerne altid skulde være om Dronningen og danne Kvadrillerne, hvori hun vilde danse, men hun søgte lidt efter lidt at indskrænke hendes Deltagelse i Hoflivets

Fornøjelser til det mindst mulige. Og da Tonen ved Festerne blev friere og friere, overtalte hun Caroline Mathilde til at trække sig helt tilbage fra det muntre Selskab — tilsidst synes Dronningen blot at have vist sig, for strax derefter at trække sig tilbage fra Selskabsgemakkerne til et Spil Skak med en ældre Ministerfrue eller Hofdame.

Den fuldstændige Ligegyldighed, Kongen snart viste hende, virkede meget nedslaaende paa Caroline Mathilde. Samtidig følte hun sig yderst krænket ved Beretningerne om Kongens forargelige Liv og ved den utilbørlige Maade, hvorpaa han selv og hans Omgivelser optraadte overfor Fru Plessen; hun sluttede sig mere og mere til sin Hofmesterinde, lod sig helt rive med af dennes dydige Harme mod Kongen og mødte ham efter hendes Opfordring med den største Kulde og Foragt. Hen paa Forsommeren 1767 under hendes begyndende Frugtsommelighed synes hun at have været i høj Grad modtagelig for bitre Stemninger og undertiden at have givet sin indeklemte Forbitrelse Lnft baade mod Kongen og Grev Holck, hvem hun betragtede som den ledende Sjæl ved Udskejelserne. Efter alt at dømme har Kongen ikke undset sig ved at give disse Familjescener til Bedste for Underholdningen med sine Venner, men ved en enkelt Lejlighed følte han sig dog imponeret af Caroline Mathildes Hæftighed. Det var i Anledning af hans ovennævnte Sommerrejse til Holsten. Dronningen ønskede at deltage i den, men maatte blive hjemme, idet Kongen

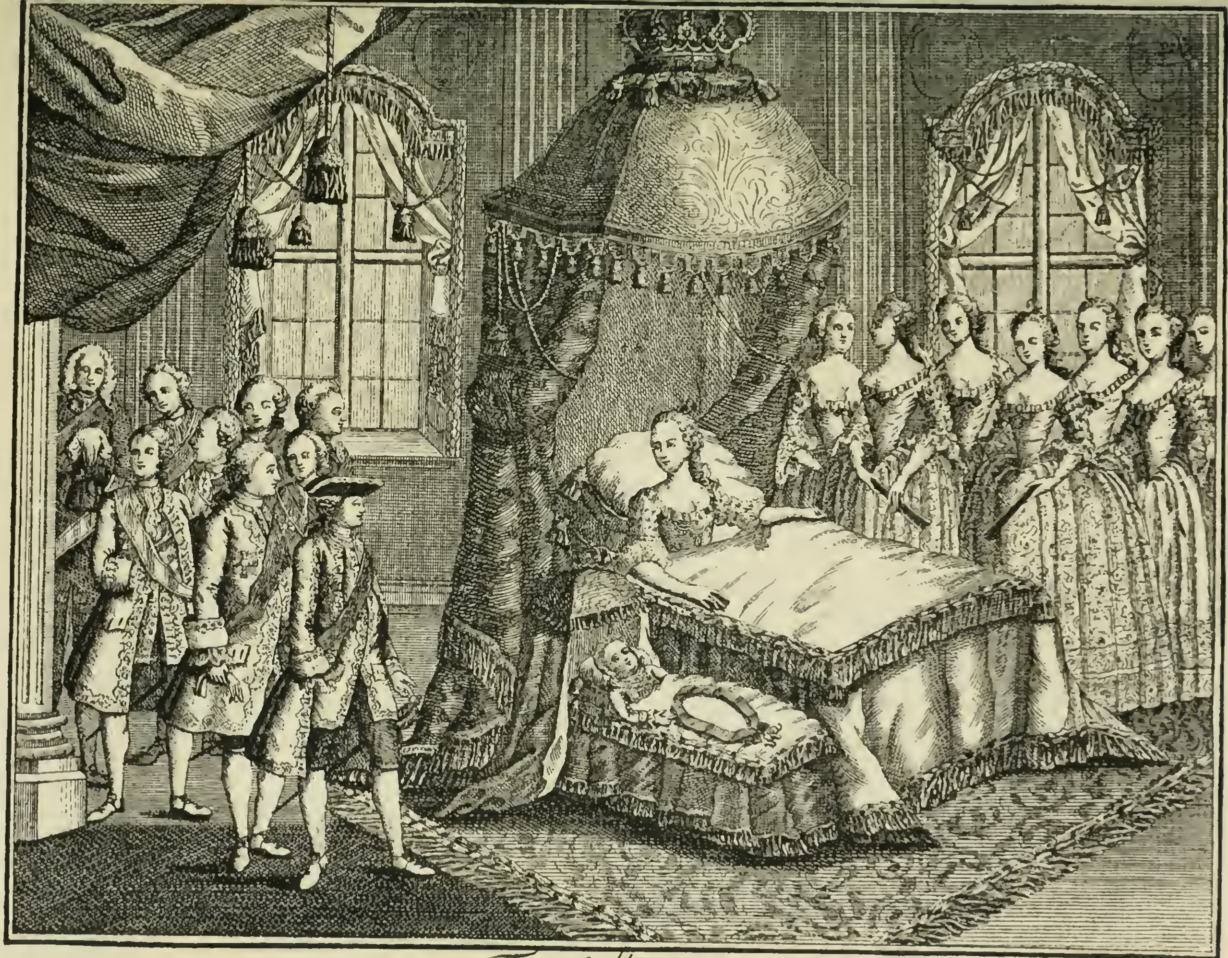

Foreſtilling
af Hans Kongelige Høyhed Cron-Prints Friderichs glædelige Fødſel paa Chriſtiansborg-Slot den 29 Jan. 1768.

som Paaskud til denne Tilsidesættelse benyttede sig af hendes frugtsommelige Tilstand. Den egentlige Grund var selvfølgelig, at man vilde være fri for alle Baand, og Holck gjorde da heller ingen Hemmelighed heraf. Det kom i den Anledning til en meget hæftig Scene mellem Ægteparret, og Resultatet blev, at Kongen gav efter for Dronningens Fordring paa, at Holck ikke maatte deltage i Rejsen.

Uagtet Reverdil fortæller, at han fik Kongen til at skrive »ømme« Breve til Caroline Mathilde paa denne Rejse, og Bernstorff skriver hjem, at Kongen nu begyndte at blive alvorligere, forholder det sig næppe, som det flere Steder meddeles, at Mødet mellem Kongeparret efter Rejsen var meget hjærteligt, og at Forholdet mellem dem nu en kort Tid var bedre. Om Brevskriveriet giver da Reverdil ogsaa selv den betydningsfulde Oplysning, at han konciperede Brevene til Caroline Mathilde, som Kongen dernæst afskrev, »saafremt de ikke vare for lange«. Mødet synes fra Kongens Side at have været formelt og koligt, medens Dronningen maaske har følt en naturlig Trang til at søge at vinde Faderen til det Barn, hun bar under sit Hjærte.

Men kort efter Hjemkomsten begyndte Samlivet med Støvletkatrine, og Forholdet mellem Christian og Caroline Mathilde antog nu den uhyggeligste Karakter. Han talte ikke med hende udover det, Ceremoniellet krævede, og ænsede ikke, at Tidspunktet nærmede sig, da hun skulde være Moder. Caroline Mathilde trak sig

tilbage i største Ensomhed, afventende sin Nedkomst, der fandt Sted den 28. Januar 1768 med en Søn (den senere Kong Frederik VI.). Denne Begivenhed synes ikke at have gjort synderligt Indtryk paa Kongen — den gav ham Lejlighed til i Vennernes Lag at spotte hende med Tilnavnet »Ammen« —, og hans Liv vedblev under Dronningens Barsel og i den følgende Tid at være ganske som tidligere. Han saarede tilmed Caroline Mathilde paa det dybeste ved kort efter hendes Nedkomst at berøve hende Fru Plessen. I Begyndelsen havde Kongen nøjedes med at drille og haane denne Dame, ofte paa en yderst raa og uhøvisk Maade, maaske i Haabet om derved at faa hende bort. Men da hun blev paa sin Post og ved flere Lejligheder viste ham sin Foragt, saaredes hans Selvfølelse stærkt, og han fattede efterhaanden et bittert Had til hende. Intrigerne mod hende dreves med stor Ondskab, men Kongen havde dog næppe selv faaet Mod til at afskedige hende, hvis ikke den russiske Gesandt von Saldern, der paa den Tid havde stor Indflydelse hos Kongen og megen Del i alle de vilkaarlige Afskedigelser ved Hoffet, var kommen ham til Hjælp. Fru Plessen havde irriteret ham — rimeligvis ved at tale om hans plumpe Optæden og om Kongens Afhængighed af ham —, og han hvilede ikke, førend »Dronningens Loppefangerske« blev fjærnet. En af de første Dage i Marts fik Fru Plessen Ordre til uden at tage Afsked med Dronningen øjeblikkelig at for-

lade Hoffet og nogle Dage efter Landet. — Caroline Mathilde tog sig denne Afskedigelse uhyre nær, hun kunde i lang Tid ikke taale at se Kongen og viste ham ved enhver Lejlighed sin Afsky.

IX.

Paa sin Rejse i Holsten i Sommeren 1767 kom Christian VII. i Nærheden af den tyske Grænse og søgte da at overtale Reverdil til at følge ham videre paa en Udenlandsrejse; de skulde blot ledsages af en Tjener, og han selv vilde være i dybeste Inkognito. Men Reverdil vægrede sig naturligvis ved at gaa ind paa denne Plan, og der blev intet af Rejsen.

Det var Christians Yndlingstanke at foretage en længere Rejse ganske som Privatmand, han higede efter at føje alle de Oplevelser, som Rejsen efter hans Mening maatte føre med sig, til sine øvrige Midler for at blive

»rask«; her, hvor ingen kjendte ham, maatte hans personlige Egenskaber kunne fejre deres Triumf, hans stadige Drøm om at glimre ved sine Talenter vilde her blive opfyldt. I Foraaret 1768, da Forholdet mellem ham og Caroline Mathilde havde naaet Højdepunktet af Uhygge og Bitterhed, da Støvletkatrine var fjærnet fra ham, og han begyndte at blive træt og kjed af de daglige Udskejelser, trængte Tanken om at rejse sig stærkere og stærkere paa og blev ogsaa realiseret.

Det er utvivlsomt, at Ministrene og da særlig Bernstorff ikke have været synderlig glade ved denne Rejse og søgt at hindre den; Landets finansielle Forhold vare yderst slette, og man frygtede meget, at Kongen skulde kompromittere sig selv og Landet ved sin Optræden ved fremmede Hoffer. Man ved da ogsaa, at der ved Hoffet intrigeredes stærkt for og imod Rejsen, og der nævnes forskjellige Personer som de egentlige Ophavsmænd til den; men der er næppe nogen Tvivl om, at det var Kongen selv, der fastslog Rejsen og dens Maal. Inkognito i den Forstand, som Christian havde ønsket det, blev Rejsen dog ikke. Tværtimod havde han et glimrende Følge — bl. a. ogsaa Bernstorff — med sig, da han den 6. Maj 1768 forlod Kjøbenhavn, og at han i Udlandet rejste under Navn af Prins af Travendal, fik ingen Betydning udover det rent ceremonielle ved hans Modtagelse ved de forskjellige Hoffer.

Rejsens Maal var foreløbig England og Frankrig. Men forud gik et længere Ophold i Slesvig og Holsten

samt Besøg i en Mængde Byer paa Rejsen gjennem Tyskland, Holland og Belgien, hvor Festligheder af enhver Art uafbrudt fulgte hinanden. Først midt i August naaede han til London.

Saavidt man kan dømme efter de faa paalidelige Efterretninger, der foreligge om hans Ophold i England, har hans Besøg ikke været den engelske Konge absolut kjærkomment, og Modtagelsen ikke hjærteligere, end formel Høflighed krævede det. Georg III. kunde naturligvis ikke være uvidende om det sørgelige Forhold mellem Søsteren og Svogeren, selv om Beretningerne fra Kjøbenhavn langtfra gav det fulde Indblik i det unge Kongepars intime Liv. Tilmed følte den yderst religiøse og sædelige, strængt dømmende og fordomsfulde Englænder sig næppe synderlig tiltalt af Christian VII., hvis Karakter i enhver Retning var den største Modsætning til hans egen. Det samme gjaldt om Svigermoderen, Prinsessen af Wales, der synes at have irriteret Christian betydeligt ved sin ivrige Udfritten om Datteren og Forholdene ved hendes Hof.

Men officielt viste man naturligvis den kongelige Gjæst den største Opmærksomhed, og skjønt Georg III. personlig satte saare ringe Pris paa Fornøjelser og tilmed var yderst sparsommelig, udfoldede han dog ved Tafler og Baller al den kongelige Luxus og Pragt, hvorover han raadede, til Ære for sin Gjæst.

»Ingen fremmed Regent kan noget Steds finde større Tegn paa Ærbødighed af noget Folk, end Hans Majestæt her har fundet; thi hvorsomhelst Hans Majestæt

kom frem, blev Han modtaget med Illumination, Kimen og Ringen med Klokkerne og et almindeligt Frydeskrig af en utallig Mængde Folk og Tilskuere,« hedder det i en Dagbog over Rejsen, og som et Exempel paa den Udmærkelse, der blev vist ham af det regerende Hof, anføres, at han ved sit Taffel benyttede et Service fra Henrik den Ottendes Tid, der opbevaredes i Sølvkammeret i Tower og ellers kun brugtes ved Kroningerne. Christian kunde saaledes ikke klage over Mod-

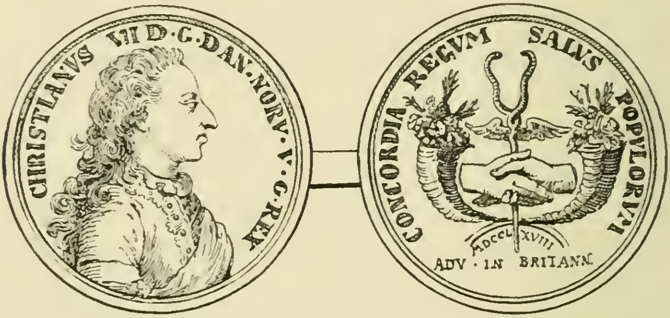

Medaille præget under Christian VII's Ophold i London.

tagelsen i England. Overalt i Vinduerne saa man hans Billede i Kobberstik, hans Buste blev forfærdiget i Marmor, Medailler bleve prægede til Minde om hans Ophold, Staden London udnævnte ham til Æresborger og gav en pragtfuld Banket for ham, og Universiteterne i Cambridge og Oxford kreerede ham med stor Højtidelighed til Æresdoktor.

De to Maaneders Ophold i England blev en fortsat Række af Festligheder ikke alene i London, men paa

mange andre Steder i Landet. Thi Christian fartede rundt med febrilsk Hast og havde hvert Sted saa liden Ro paa sig, at »*The Annual Register*« med rette skriver om ham: »Hans Rejser ere saa hurtige og hans Ophold paa hvert enkelt Sted saa kort, at han maa faa et meget forvirret Indtryk af det, han ser, hvis han da ikke er en ung Mand med mere end almindeligt Talent.«

Horace Walpole, den skaanselløse Satiriker, der i samtidige Breve skildrer sit Indtryk af den unge danske Konge med bidende Vid — »han er saa lille, som om han var kommen ud af Feæventyrernes Nøddeskal« ... »han spankulerer om i Selskabet som en Hanspurv« o. s. v. —, skriver bl. a. til en Ven i Anledning af Kongens Rejser omkring i Landet: »Jeg kan ikke fortælle dig andet om Kongen af Danmark, end hvad Du alt véd. Han farer om fra den ene Kant af England til den anden uden at tage noget nøje i Syne, udmatter sig selv og ødelægger sine Vogne; han gaar træt til Sengs i Kroerne og staar op for at vise sig ved Vinduet for Folket. Jeg tror, han er en meget sølle Fyr, men Folk tilbede ham, skjønt han hverken har sagt eller gjort noget, der er værdt at gjentage; men han giver dem Lejlighed til at komme sammen, staa og gabe og gjøre taabelige Bemærkninger. Saa snakke Aviserne deres eget Sprog og kalde ham »*a great personage*«, og en stor Person, som kommer saa ofte paa deres Vej, synes næsten at være en af deres egne, der er ophøjet paa Tronen.«

Han blev meget populær hos Befolkningen overalt, hvor han kom hen, og særlig da i London; han var venlig og elskværdig mod alle, han kom i Berøring med, og yderst rundhaandet med sine Gaver — fra Vinduerne lod han saaledes ofte kaste hele Haandfulde Guld ud i Grams til Folk og øste i det hele taget Penge ud til højre og venstre. Han gav flere Fester

Fra CHRISTIAN VII's Maskebal i London.
(Efter et Stik i »The Gentleman's Magazine« 1768.)

London, og særlig vakte et Maskebal almindelig Beundring, som han gav for henved 3000 Personer paa det italienske Operahus, »ledsaget med et Traktemente, som i Pragt og Kostbarhed overgik alle i sit Slags, som i mange Aar er set«; det kostede ham over 20,000 Rdl.

Midt i Oktober kom han derefter til Paris. I Fontainebleau havde han først hilst paa Kong Ludvig

XV og udtalt sin Glæde over at se »Europas mægtigste Potentat«, hvortil den franske Konge svarede, at han betragtede den Dag, da han omfavnede en nordisk Monark, »som en af sin Regerings mærkeligste.« Ved Hoffet var der imidlertid endnu officiel Sorg over Dronningens nogle Maaneder i Forvejen indtrufne Død, og man kunde derfor ikke optræde med den Glans, som ellers vilde være bleven udfoldet; men i Hertugen af Duras, som blev attacheret Kong Christian, fik han en *maître de plaisir*, der sorgede for at bringe saa meget som muligt ud af de to Maaneders Ophold i Frankrig.

Da Christian satte særlig Pris paa Teaterforestillinger, fik de forskjellige Teatre Ordre til at opfore de Stykker, han maatte onske at se, og Plakaterne havde under hans Ophold i Paris meget hyppig Tilføjelsen »*par ordre*«. Og det ser ud til, at han har faaet sin Lyst i den Retning styret mere, end han ønskede det. I hvert Fald bebrejdes det Hertugen af Duras, at han »paa en eneste Aften har regaleret ham med syv Akter i *Opéra Comique* og ikke har givet ham Lov til en eneste Dag at indaande Pariser Luften efter sit eget Tykke«, og Bachaumont siger i sine Memoirer, at man »særlig trætter ham ved en Mængde Teaterforestillinger; man beundrer hans Føjelighed, men lægger ogsaa Mærke til den Gaben, han ikke kan undertrykke.« Komedier, Operaer, Baller, Maskerader o. s. v. fulgte Slag i Slag; »han kan umuligt holde det Liv ud, han forer«, skriver

Markise du Deffand til Walpole — »*nous ferons crever le petit Danois*«*).

Det var dog ikke udelukkende Fornøjelser, der lagde saa stærkt Beslag paa Kongens Tid. Han vilde se alt, hvad der fandtes af Interesse i Paris, og han skaanede sig næppe en eneste Dag under sit to Maaneders Ophold; trods alle Anstrængelser var han altid lige venlig og elskværdig, sparede ikke paa Ros og Lovtaler og endnu mindre paa Gaver og Almisser. Han blev derfor snart som i London meget populær i Paris, og da han en Gang i nogle Dage var upasselig, belejrede Folk ligefrem hans Bolig for at faa Efterretninger om hans Tilstand. De mest moderne Nytaarsgaver i Paris for 1769 vare Silketøjer med hans Portræt, og det vrimlede med Kager, Bonbons o. s. v. *à la Danoise*.

Ogsaa i den lærde Verden blev Kongen hyldet og lovprist, skjønt det ganske vist synes at have vakt en Del Forargelse, at han kun fik Lejlighed til at modtage i Audiens en udvalgt Kreds af Encyklopædisterne. Blandt disse mødte d'Alembert, Condillac, Diderot, Duclos, Helvetius og Baron Holbach. Til Voltaire skrev d'Alembert senere, at Kongen havde beklaget sig meget over ikke at faa ham at se og udtalt sig i højeste Grad begejstret om hans Værker; Kongen vilde gjærne have undværet alle de Fester, man havde givet for ham, hvis han blot kunde have faaet Voltaire at se i Paris.

*) »Vi tage Livet af den lille Dansker«.

I *l'Académie des Sciences* holdt d'Alembert ved hans Besøg der en Tale om den Gavn, Regenterne kunne yde Filosofien, og om den Tak, Videnskaben skyldte den danske Nation; i *l'Academie Française* blev han hyldet af Abbé Voisenon med et langt Digt, fuldt af den fadeste Smiger, der sluttede saaledes:

Charmer un peuple est plus que de l'avoir soumi;
Tous vos triomphes sont des fêtes.
Vous emportez nos cœurs. vous les avez conquis.
*Nous ne vous prions pas de rendre vos conquêtes.**)

Hvad der ikke lidet bidrog til hans store Popularitet i Paris, var den Mængde kvikke Udtalelser af ham, der cirkulerede i Byen og ret faldt i Parisernes Smag. I franske Memoirer fra hin Tid kan man finde gjengivet mangfoldige Aandrigheder, som tillægges Christian VII, men hvoraf ganske vist en stor Del synes temmelig upaalidelige. Enkelte bekræftes dog fra saa forskjellige Sider, at man ikke tør tvivle om deres Rigtighed. Saaledes f. Ex. hans kvikke Svar, da Ludvig XV lod ham vide, at han godt kunde være hans Bedstefader. »Det mangler kun i min Lykke«, svarede Christian. Eller da den franske Konge spurgte ham, hvor gammel han anslog Hertugen af Choiseul's Søster, Markise de Flavecourt, til at være. »30 Aar«, svarede Christian. »Hun

*) Det er større at vinde et Folk for sig end at have betvunget det; alle dine Triumfer ere Fester. Du henrykker vore Hjærter, Du har erobret dem, vi bede dig ikke om at give dine Erobringer tilbage.

er over 50 Aar«, vedblev Ludvig XV. »Sire, det er et Bevis paa, at man ikke ældes ved Deres Hof«, var Kong Christians Svar. — Paa Hjemvejen fra Fontainebleau til Paris blev han en Dag af en stor Menneskemængde hilst med begejstrede »Leve Kongen«. Christian lod da, som om Leveraabene gjaldt den franske Konge, og svarede: »Mine Børn, han befinder sig vel, jeg kommer just nu fra ham.«

Der findes en Mængde Fortællinger om Kongens Udskejelser i London og Paris, men de gjore alle Indtrykket af at være tilvejebragte af Anekdotesamlere eller uvidende Fremmede, der paa Rejser særlig have lyttet til Folkesnakkens Traditioner. Af de paalidelige Efterretninger om Kongens Rejse og hans Optræden paa denne faar man det bestemte Indtryk, at han i enhver Retning har opført sig med en mærkelig Takt og Sømmelighed, har forstaaet at indtage en værdig Holdning som Majestæt og dog være elskværdig og fordringsløs i sin Optræden. Det meget nye, Rejselivet førte med sig, optog ham helt, og han var hver Dag i saa travl Aktivitet, at han kun havde saare ringe Lejlighed til at beskæftige sig med sine egne Ideer og sin egen Person; Fjærnelsen fra det vante Hoflivs Uro og Intriger og Samlivet med saamange nye Omgivelser bidrog til at absorbere hans Tanker.

Jeg vil senere komme tilbage hertil og skal her blot tilføje, at Bernstorff, der med saa megen Frygt havde imodeset Rejsen, med stor Glæde var Vidne til dens heldige Udfald. »Takket være den Almægtige, har Rejsen været lykkelig og Hjemkomsten endnu lykkeligere,« skriver han kort efter Tilbagekomsten.

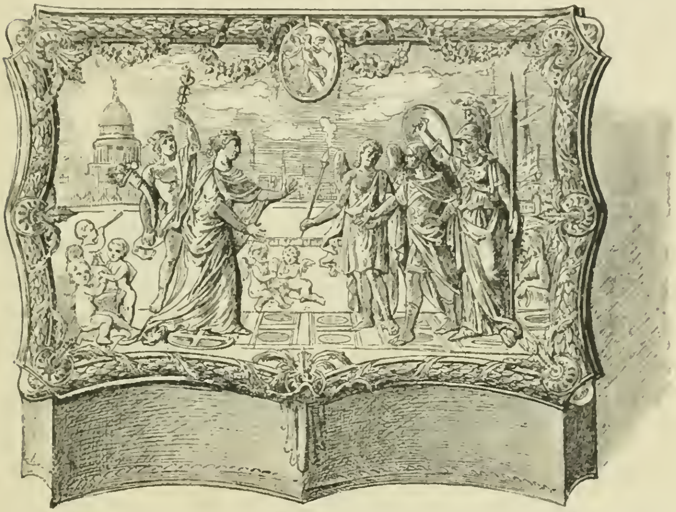

Guldkasse til CHRISTIAN VII's Æresborgerbrev fra Staden London.
(Efter Originalen paa Rosenborg.)

»Kongen opfører sig saa godt, med saamegen Sommelighed og Alvor, at der er almindelig ubeskrivelig Tilfredshed derover.« Paa lignende Maade udtalte alle sig, der havde Lejlighed til at iagttage Kongens Færd.

De mange begejstrede Lovtaler over Christians store Kundskaber og mageløse Aandrighed, som kom

frem i Udlandet og bleve udbasunede herhjemme, er der naturligvis ingen Anledning til at dvæle ved; de ere kun Udtryk for den sædvanlige Fyrstesmigren. Men det er aabenbart, at man i Udlandet har været i højeste Grad forbavset ved at se den unge Konge, hvis Rygte var saa slet, optræde, som han gjorde; og Reverdil bruger sikkert for stærke Ord, naar han fortæller, at man overalt i Udlandet blev opmærksom paa Christians begyndende Afsindighed.

Derimod kunde det ikke undgaa Opmærksomheden, at Kongen mod Slutningen af sit Ophold i Paris begyndte at kjede sig. Den uafbrudte Række af Festligheder udmattede ham, han følte sig træt af Rejselivet og længtes efter Ro. Allerede i November kunde derfor Bernstorff meddele, at Kongen, som oprindelig havde tænkt sig, at Rejsen skulde vare i henved to Aar og omfatte Besøg ved flere andre europæiske Hoffer, nu ønskede at vende hjem, og at han var lige saa ivrig efter at komme tilbage til Danmark, som han tidligere havde været efter at komme afsted. Midt i December brød han op fra Paris, opgav en paatænkt Hjemrejse gjennem Sveits og kom den 14- Januar 1769 tilbage til Kjøbenhavn.

Her var man yderst forbavset over Kongens hurtige Tilbagekomst, men tillige meget glad ved at se en Rejse endt, der tærede saa stærkt paa Nationen. Den Sum, man havde beregnet til Rejsen, viste sig aldeles utilstrækkelig. Kongen optraadte overalt med en Ødselhed, der bragte Udgifterne ved den ni Maaneders Rejse op til omkring 800,000 Rdl., og for at tilvejebringe denne

betydelige Sum var det nødvendigt at paalægge flere Extraskatter og forhøje enkelte Afgifter. Men trods disse Byrder modtog Befolkningen ham overalt med megen Henrykkelse, og særlig i Kjøbenhavn var Begejstringen stor; Byen var illumineret, og Indtoget havde et meget festligt Præg.

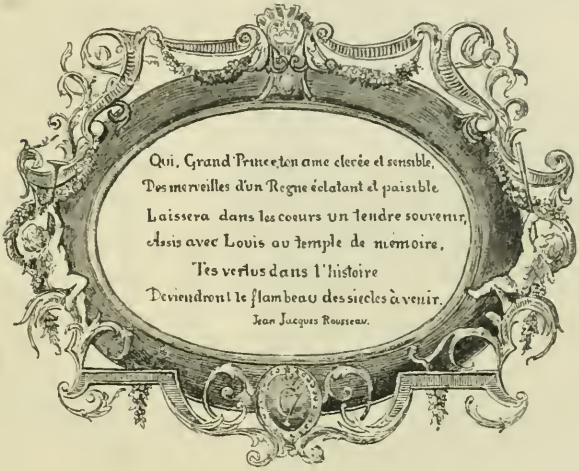

Serenissimo Principi.
CHRISTIANO. VII.
Daniæ et Norvegiæ
Regi: &c &c
Academia Cantabrigiensis
S·P·D
Adeone igitur virtutis et literarum amore flagras ut carum
etiam insignibus ornari te posse existumes? Adeone tandem Academiam

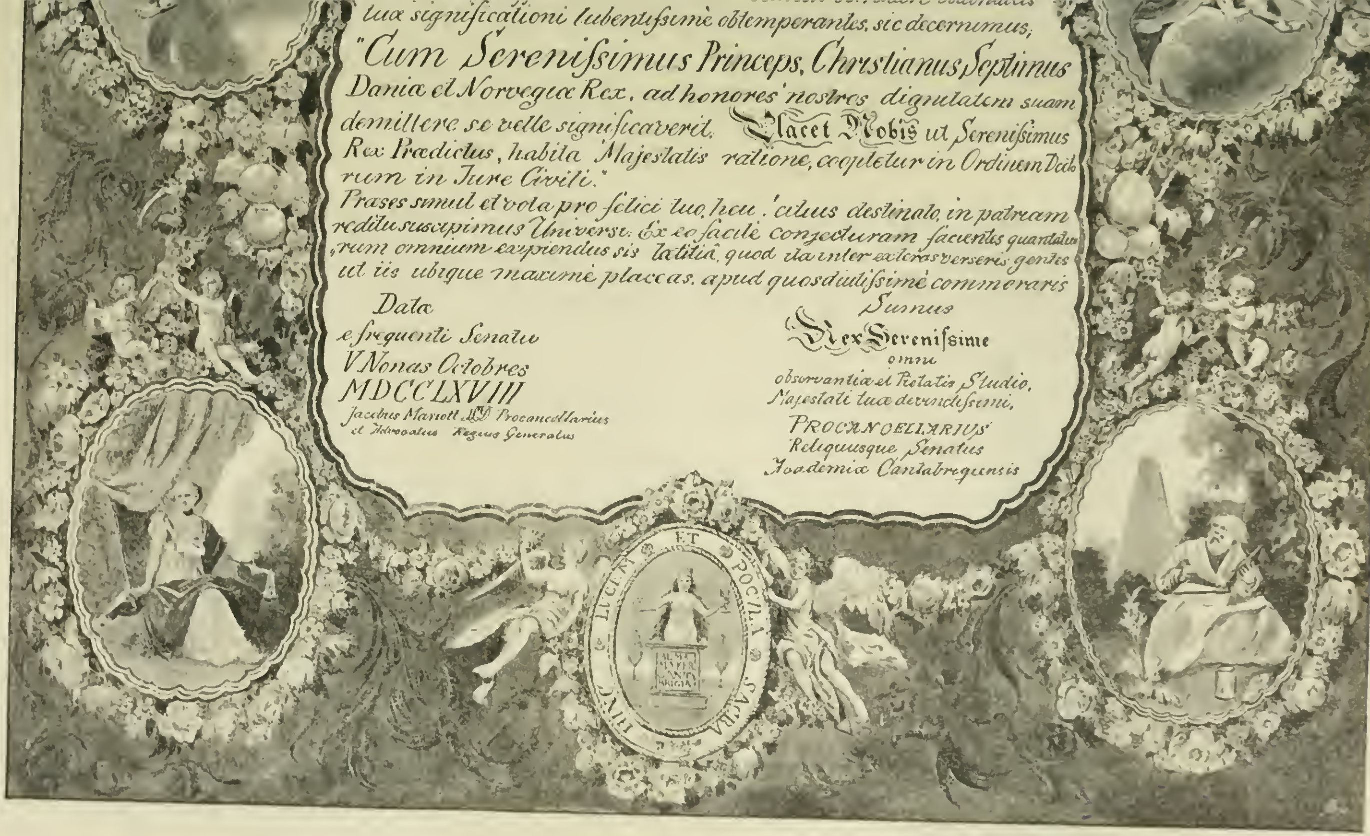
tuæ significationi lubentissimè obtemperantes, sic decernimus;

"Cum Serenissimus Princeps, Christianus Septimus Daniæ et Norvegiæ Rex, ad honores nostros dignitatem suam demittere se velle significaverit, Placet Nobis ut Serenissimus Rex Prædictus, habita Majestatis ratione, cooptetur in Ordinem Doctorum in Jure Civili."

Præses simul et vota pro felici tuo, heu! citius destinato, in patriam reditu suscipimus Universi. Ex eo facile conjecturam facientes quantâ [illegible] rum omnium expiendus sis lætitiâ, quod dum inter exteras verseris gentes ut iis ubique maximè placeas, apud quos diutissimè commoraris

Datæ
e frequenti Senatu
V Nonas Octobres
MDCCLXVIII
Jacobus Marriott LLD Procancellarius
et Advocatus Regius Generalis

Sumus
Rex Serenissime
omni
observantiæ et Pietatis Studio,
Majestati tuæ devinctissimi,
PROCANCELLARIUS
Reliquusque Senatus
Academiæ Cantabrigiensis

Christian VII's Doktordiplom fra Universitetet i Cambridge.
(Efter Originalen paa Rosenborg.)

X.

I sine »hemmelige Efterretninger« om Christian VII's Tid meddeler Suhm angaaende Kongens sindssyge Tilstand: »Dernæst er han af Naturen melankolsk og har fra Barndommen af haft Raptus.« Men hvorfra denne Melankoli stammer, hvorledes den viser sig, og hvad han forstaar ved »Raptus«, derom nævner han intet.

Dog med en saadan Udtalelse kan man ikke slaa sig til Ro, og det forekommer mig, at der er begaaet en stor Uret mod den ulykkeligste af alle de oldenborgske Konger ved, at man blot ganske i Almindelighed har slaaet fast, at han var sindssyg. Af alle menneskelige Lidelser er dog Sindssygen den, der bør vække den dybeste Medfølelse, og der er vel næppe længere mange, for hvem den sindssyge er et urent Væsen, en

djævlebesat, man maa sky; de fleste betragte ham dog nu som et stakkels sygt Væsen, der fremfor alle andre paakalder vor Medlidenhed, kræver vor sympatetiske Forstaaelse. Og det er da vel utvivlsomt, at vil man virkelig søge at komme paa det rene med en Sindssygdoms Karakter, maa man følge Individet tilbage til Moders Liv, undersøge hans Forfædres legemlige og sjælelige Sundhed, udforske hans Barndomsliv Skridt for Skridt, søge at finde de Begivenheder i hans Tilværelse, der kunne faa patologisk Betydning, og at granske hans mentale Liv indtil de mindste Enkeltheder.

At tilvejebringe en saadan videnskabelig Biografi af Christian VII er nu ganske vist en Opgave, der langt overstiger mine Kræfter; jeg, der hverken er Psykolog eller Fysiolog, kan kun søge at fremdrage de Træk, der synes mig karakteristiske for Bedømmelsen af hans Sygdoms Udvikling og nødvendige for Forstaaelsen af hans ulykkelige Liv.

Den berømte tyske Sindssygeforsker Schüle har med Hensyn til Spørgsmaalet om Arvelighedens Indflydelse i Sindssygdomme udtalt: »Hvad vi ere, ere vi kun for den mindre Del af os selv, for største Delen ere vi det gjennem vore Forfædre«, og Franskmanden Ball har yderligere udvidet denne Anskuelse og erklæret, at »hvis han i én Sætning skulde udtale sin Anskuelse om Aarsagerne til Sindssygdommene, vilde han svare, at der gives kun én eneste Aarsag, og det er Arveligheden.« For en Lægmand er det en farlig Sag at komme nærmere ind paa dette Spørgsmaal, men utvivl-

somt er det vel, at mange Punkter i Historien først ville finde deres rette Forstaaelse ved at betragtes fra Degenerationslærens Synspunkt; for dansk Histories Vedkommende vilde saaledes Tydningen af den oldenborgske Kongeslægt fra dette Synspunkt sikkert være af ikke ringe Interesse.

I de nærmeste Generationer før Christian VII er der vel ikke ligefrem udviklet Sindssyge, men sygelige Anlæg nok til, at der fra Fødslen af kan være nedlagt i ham en sygelig Tendens, der er i Stand til at antage forskjellige Former, afhængig af de Forhold, hvorunder han kommer til at leve. Bedstefaderen, Christian VI, er fra Barnsben af svagelig og lider i hele sit Liv i høj Grad af Astma; Bedstemoderen, Sofie Magdalene, er ligeledes meget svagelig, hyppig sengeliggende og særlig stærkt lidende af nervøs Svimmelhed. Faderen, Frederik V, er i højeste Grad usædelig, drikfældig og en yderlig svag Karakter, Moderen svagelig, hendes Nervesystem allerede inden Sønnens Fødsel stærkt angrebet som Følge af Kongens udskejende Liv, der volder hende saa megen Sorg, og tilmed er hun et Skud af den degenererede hannoveranske Stamme, blandt hvis Medlemmer ikke findes ret mange fuldt ud sunde Naturer.

Man tør da maaske mene, at Christian VII maa regnes til den Klasse Individer, om hvem man vel ikke kan sige, at de ere syge fra Fødslen af, men som ere særlig prædisponerede til Sindssygdom, og hos hvem de letteste Aarsager kunne bringe Sygdommen frem. Og særlig tør man vel antage, at den Svækkelses-

tilstand, Drukkenskaben medførte for Faderens Nervesystem, maatte faa mægtig Indflydelse paa Sønnens medfødte Anlæg.

Nu er det vel heldigvis saa, at Arvelighedens Love ikke ere ubønhørlige, at en Kamp kan tages op mod den arvelige Degenerations skæbnesvangre Indflydelse, at sunde og livskraftige Elementer kunne tilføre den degenererede Slægt nyt Liv og knuse de farlige Anlæg, og at trods Arvtagerens oprindelig stærkt nervøse Naturel Sygdommen kan trænges tilbage ved fornuftig Ledelse. Men de Forhold, hvorunder Christian VII kommer til at leve, ere saa egnede som vel muligt til at fremme alle sygelige Anlæg, det er ikke de rolige og lykkelige, der altid have saa stor Betydning for Barnets Udvikling. Denne sarte, lille Person, der skulde have været behandlet med den yderste Omhu, overlades til Mennesker, der ikke have nogensomhelst Forstaaelse af de Farer, hans sygelige Anlæg rumme.

Saalænge han er i Barnekamret, har der rimeligvis kun været Tale om Eftergivenhed mod hans Luner og Lyster, og hans mærkelig levende Indbildningskraft er ikke bleven reguleret paa fornuftig Maade. Under den brutale Opdragelse tages der ikke det ringeste Hensyn til hans sjælelige Konstitution, til de bizarre Ideer og fantastiske Forestillinger, som skille ham fra andre Børn, til hans ejendommelige nervøse Tilstand; og samtidig forsømmes aldeles den vigtigste Faktor i Opdragelsen, Kjærligheden, hvortil denne moder- og næsten faderløse Dreng fremfor alt trængte.

Jeg har tidligere søgt at give et Billede af denne Opdragelse, af dens Raahed og Meningsløshed. Et enkelt Træk fra den, fortalt af Reverdil, skal dog endnu fremdrages, da det i denne Sammenhæng har sin Betydning. — Grev Moltke gav et Bal, men Reventlow forbød at meddele Prinsen noget derom, for at ikke Tanken om denne Fornøjelse skulde adsprede ham under Arbejdet. Prinsen havde en særlig haard Dag, han blev udskjældt og pryglet og græd lige til det Øjeblik, man havde bestemt til Ballets Begyndelse. Saa træder pludselig Reventlow ind, fører ham med sig uden at sige et Ord om, hvor han skal hen. Drengen gribes af Angst, hans Fantasi kommer i stærk Bevægelse, han indbilder sig, at man vil føre ham i Fængsel. Vagten, der raabes til Gevær for ham, Trommehvirvlerne, Eskorten om hans Vogn bidrage kun til yderligere at fortumle ham — Ballets Glæder gik tabt for ham, hele Natten igjennem var hans Sind i stærk Ophidselse, og endnu flere Aar efter talte han med Skræk om Indtrykket fra hint Bal.

Legemlig og sjælelig kuer Undervisningen Drengen, som en Mare tynger dens ufordøjelige Stof paa hans Udvikling; den usunde Religionsundervisning indjager ham en Angst, bringer ham i en Sindets Uro, der virker som Gift paa Hjærnen, medfører Rædsel for Djævelen og Helvede med Syner og skrækindjagende Drømme. Og samtidig udvikler sig hos Drengen, under Paavirkning af de intime Omgivelser, den ejendommelige sygelige Selvfølelse, som jeg tidligere har søgt at skildre, medens

det abnormt tidlig udviklede Kjønsliv, der i og for sig allerede er et Tegn paa en medfødt defekt Hjærneorganisation, faar Lov at søge sin Tilfredsstillelse paa unaturlig Maade.

Saa følger den bratte Overgang fra Forkuelse til Livet som enevældig Regent med dets ødelæggende Virkninger paa hans intellektuelle og moralske Sundhed. Han har nu Følelsen af Magtbesiddelse, hans stadige Drømme om at glimre og vise sig kunne opfyldes, hans Storhedsforestillinger faa frit Spil, der er ikke længere noget Ønske at trænge tilbage, nogen Lidenskab at modstaa, noget Instinkt at tøjle. Og nu afløses de mange Aars hemmelige kjønslige Forvildelser af ubundne Udskejelser, hans Sanselighed forøges til sygelig Grad, de legemlige Kræfter slaa ikke til, og det synes, at han for at stimulere dem har anvendt Midler, som maatte blive svækkende for hans nervøse Konstitution.

Der udvikler sig hurtig hos ham en sygelig Irritabilitet, som yderligere forøges under Samlivet med Caroline Mathilde, under Udviklingen af Intrigerne ved Hoffet. Han er prisgivet aldeles umotiverede Gemytsstemninger, en stærk Vexlen af Sympatier og Antipatier, hans bizarre Ideer trænge sig stærkere og stærkere frem, og i hans Hjærne blande sig i et Kaos alle mulige usammenhængende Ideer. Hans Samtaler med Omgivelserne dreje sig hyppig om Æmner, der ligge udenfor det normales Omraade, og allerede hen paa Sommeren 1767 taler hans Svoger Prins Karl af Hessen med Bernstorff om Muligheden af, at der er »*un dérange-*

ment« hos Kongen. Bernstorff svarer da, at det rimeligvis forholder sig, som Krigsministeren, Grev St. Germain mente, da han en Gang sagde til ham, at Kongen led af en besynderlig og meget sjælden Sygdom, som man i Frankrig kaldte »*fou de coeur*«, og antyder dermed, at Kongens ejendommelige Væsen og Optræden paa den Tid stammer fra hans store Sanselighed.

Det er imidlertid saare vanskeligt at danne sig et nogenlunde klart Billede af hans Sygdom i disse første Aar efter hans Regeringstiltrædelse. Der har sikkert hvilet saa megen Uklarhed over hans Opforsel og Handlinger, at man næppe vilde formaa at trænge ind i det Mysterium, Sygdommens Udvikling paa den Tid frembyder, selv om man mødte med Evner til at kunne forstaa en Sindssygdoms indledende Stadium. Men det er aabenbart, at alle hans Evner have været i en Tilstand, som ikke kan siges at være normal, men dog heller ikke har udformet sig til nogen bestemt Art af Sindssyge. At Udtrykket Idiotisme, som man saa ofte træffer benyttet, hvor Talen er om Christian VII, i hvert Fald paa ingen Maade kan knyttes til hans Tilstand, fremgaar formentlig tilstrækkelig tydelig af hele Udviklingen.

Saa kommer Udenlandsrejsen i 1768, hvor Kongen, trodsende alle Regler for Sygdommens Udvikling, tager sig helt sammen overfor de nye Omgivelser, han kommer i Beroring med, og under Indtrykket af alt det nye, Livet paa Rejsen forer med sig, river sig ud af den vante Forestillingskreds og forbavser Omverdenen

ved sin værdige Optræden, sin livlige Aand, sit kvikke Lune. Og efter Hjemkomsten til Danmark lyder der her fra alle Sider enstemmige Ytringer af Glæde over Rejsens lykkelige Resultat, og store Forventninger knyttes til Fremtiden som Følge af hans forandrede ydre Optræden, af det Alvorspræg, hans Samtale havde faaet, af den Interesse, hvormed han tilsyneladende deltog i de forskjellige Forretninger med sine Statsmænd.

Bernstorff var som nævnt henrykt over den Alvor og Sommelighed, Kongen havde vist paa Rejsen og nu bagefter. Hans Sekretær, Wasserschlebe, skriver kort efter Kongens Hjemkomst: »Rejsen synes at have været til uventet stort Gavn, den fuldkomneste ydre Anstand iagttages i alle Retninger. Auch das Innere scheint sehr bearbeitet zu sein.« Reverdil faar gjennem Breve allevegne fra Bekræftelse paa den absolute Forandring, der er foregaaet med Kongen, og at særlig hans Spottelyst er ganske borte; U. A. Holstein fortæller om den store Forbavselse og Glæde, det overalt vækker at se Kongen optræde med en saadan Alvor og Høflighed overfor Enhver og iagttage alle Hensyn ved sine offentlige Udtalelser; den engelske Gesandt, der meddeler sit Hof om den almindelige Glæde og Tilfredshed, der nu er over Forandringen med Kongen, hentyder yderligere i sin Beretning til, at denne Forandring stammer fra hans Ophold i England, og at Ingen er i Tvivl om, at det er den engelske Konges Exempel, der er Skyld deri.

Men den Ro, der synes at være kommen over Kongen, og som vakte saa megen Glæde, den Ulyst til

at deltage i Livet med sin tidligere Omgangskreds, han tydelig lagde for Dagen, og den Trang til Ensomhed, der blev tydet som Tegn paa vaagnende Arbejdslyst, var simpelthen Reaktionen mod den overdrevne Anspændelse af legemlige og sjælelige Evner, Rejsen havde medført. Han var træt og overanstrængt af alt det, han havde maattet se og høre, og naar han saa pludselig afbrød sin Rejse og søgte hjem, tør man antage, at en medvirkende Grund hertil har været en Følelse hos ham af, at han ikke længe vilde være i Stand til at holde sig paa den Højde, han hidtil havde formaaet.

Og nu da Rejsens brogede vexlende Indtryk afløses af Stilheden, synker han sammen i Slaphed. Hans Intelligens er vel endnu relativt bevaret, men hans Viljesliv er svækket, og han kæmper aabenbart en sidste Kamp mod den sygelige Drift, han ikke kan unddrage sig.

I denne Overgangstid, hvor Kongen med famlende Hænder søger at holde sammen paa Resterne af den svindende Intelligens, er det, at Struensee faar sin betydelige Indflydelse paa ham. Allerede paa Udenlandsrejsen, hvor Struensee fulgte med som Læge, følte Christian sig imponeret af hans Maade at optræde paa. Han var den første, der søgte at komme paa det rene med Betydningen af Kongens fixe Ideer og at modarbejde dem, han vovede at sige ham Sandheden om Faren ved de kjønslige Udskejelser, og han forstod at vælge sine Samtaleæmner og øvrige Underholdning med ham saaledes, at det vakte Kongens Sympati. Det var derfor

ganske naturligt, at Christian fik Lyst til at have denne Mand om sig, og Struensee blev da efter Hjemkomsten til Danmark som Livlæge knyttet til Kongens Person.

Struensees Planer ved hans Optræden ved det danske Hof og hans fremtidige Virksomhed er det ikke min Agt atter at drage frem her. Hvad der i denne Sammenhæng har Hovedinteressen, er det Faktum, at det i kort Tid lykkedes ham at faa en meget betydelig Indflydelse paa Kongen, dels ved den Ro i Forholdet mellem Kongeparret, det lykkedes ham at bringe til Veje, dels ved den Energi, hvormed han forstod at besnære Kongens syge Sind. Struensee lullede Kongen ind i Forestillingen om, at hans Autoritet i Regeringssagerne, som hidtil havde været tilsidesat, nu viste sig, han paatvang ham saa at sige Følelsen af, at han selv arbejdede, medens det i Virkeligheden var Struensee, der lidt efter lidt i sin Haand tog Pennen, som afgjorde Statens Anliggender fra det vigtigste til det ringeste, fra Ministerens Afskedigelse til Lakajens Udnævnelse. Kongen blev kun Struensees Sekretær eller Afskriver; det formelle Hensyn til Kongen blev vel søgt bevaret saa vidt som muligt, men den myndige Stil var Struensees.

Dog med rivende Fart nedbrødes Kongens Intelligens. Allerede i Vinteren 1769—70 var han sunken sammen i sløv Ligegyldighed for Livet omkring ham, mekanisk opfyldte han vel de rent materielle Krav, Livet stillede til ham som Kronens Bærer, men befandt sig bedst ved den ensformige, sørgelige Tilværelse, han

førte i sine egne Gemakker, borte fra Hoffets Tummel og Fornøjelser.

Holck, der ikke længere fandt Kongen modtagelig for sine tidligere kaade Indfald, søgte at forkorte sit Samliv med ham til det mindst mulige for at kunne slippe bort til sin sædvanlige lystige Omgangskreds; han kunde heller ikke undgaa at mærke, at han blev behandlet med Kulde af Kongen fra det Øjeblik, Struensee begyndte at faa Indflydelse paa ham. Thi Struensee var hurtig bleven Kongen uundværlig, og man finder i de forskjellige Gesandtskabsberetninger hyppige Udtalelser om, at Kongen gaar aldeles op i den ny Læge og tilbringer al sin Tid med ham. Endnu saalænge som til Slutningen af 1769 eller Begyndelsen af 1770 synes det virkelig ogsaa, at Struensee har tilbragt en stor Del af Dagen hos Kongen med Samtale og Oplæsning for ham; men fra det Tidspunkt udviklede Forholdene ved Hoffet under Struensees Meteorflugt sig hurtig saaledes, at han ikke længere vilde være den sindssyge Konges Selskab. Holck maatte snart falde som Offer for Dronningens Had og Struensees Planer, og som Afløser for ham anbragte Struensee en Mand, hvem han mente uden Frygt at kunne betro Hvervet som Kongens Selskab. Det var Enevold Brandt, hvem jeg tidligere har nævnt blandt Kongens intime Kreds fra de første Regeringsaar; fra denne fjærnedes han dog snart ved en uforsigtig Optræden mod Yndlingsfavoriten Holck og maatte forlade Landet. Nu vendte han ved Struensees Indflydelse tilbage til Hoffet.

I en anden Sammenhæng vil jeg komme til nærmere at omtale Struensees og Brandts Optræden overfor Kongen i disse Aar; for Brandts Vedkommende var Opgaven nu kun at holde Kongen med Selskab paa bedste Maade. Denne Opgave blev saare vanskelig og var lidet misundelsesværdig, da Kongen i sin sløve Tilstand følte sig bedst tilpas ved et barnagtigt Tidsfordriv og ikke krævede bedre Adspredelse end den, der kunde bydes ham af et Par Drenge — hvoraf den ene en Negerdreng —, man havde givet ham til Selskab, samt nogle Hunde, højst af og til af en Page eller Kammertjener.

Men som oftest kunde Kongen timevis tilbringe Tiden sammensunken i en Stol, stirrende stift hen for sig med et tomt Blik, sløv for alle sjælelige Indtryk. Af og til kunde et sarkastisk Smil oplive Ansigtets maskeagtige Udtryk, og en mimrende Bevægelse med Læberne tydede paa, at han nu beskæftigede sig med en eller anden Forestilling. Undertiden kunde han da — særlig i de søvnløse Nætter, hvor han for at forjage en angstfuld Uro, der hyppig overfaldt ham, lod Kammerpagen eller andre læse højt for sig eller samtale med sig — give sine fixe Ideer og Storhedsforestillinger frit Løb og fortælle Omgivelserne om sin Tro paa de Metamorfoser, hans Person skulde undergaa, om sin Kamp for at naa Fuldkommenhedens Ideal, Opfyldelsen af Drømmene fra Barneaarene. Det vanvittigste Gallimathias kunde da komme frem. Saaledes fortæller U. A. Holstein bl. a., at han en Gang betroede sine Omgivelser,

at det var en Kvinde, der paa en hemmelighedsfuld Maade styrede Universet. Ligeledes, at der fandtes en Kreds af Mænd, som vare udvalgte til at gjøre alt muligt ondt i Verden, og at der blandt dem atter var syv, hvoraf han var den ene, som særlig udmærkede sig; fattede han Venskab for en Person, var det, fordi han troede, at denne ogsaa hørte til den udvalgte Kreds o. s. v., o. s. v.

Ofte kunde han i det daglige Samliv efter længe at have siddet i den sædvanlige dybe Tavshed, kun afbrudt af enkelte meningsløse Sætninger, fare op og begynde en springende, usammenhængende Snak i de mest pjankede Udtryk om sine store Evner særlig som Skuespiller, om den glimrende Modtagelse, han paa sin Rejse havde faaet i England, hvor man havde betragtet ham som en Gud, medens de andre Konger vare »*éclipsés*« o. s. v. Disse Udbrud ledsagedes som Regel af stærk Mimik og voldsomme Bevægelser og kunde ofte pludselig afbrydes af extravagante Handlinger.

Allerede i sine Brydekampe med Vennerne i den intime Kreds, Kongen efter sin Tronbestigelse samlede om sig, kunde han undertiden blive saa voldsom, at det var klart, man her ikke stod overfor et almindeligt Udslag af ungdommelig Vildskab. Det ser ud til, at han allerede den Gang har været plaget af pludselige Hjærnekongestioner, der ytrede sig med øjeblikkelige Voldsomhedsudbrud, som om han var besat af en ond Aand. Karl af Hessen fortæller, at han ikke turde blive hos ham, naar disse Udbrud kom paa, da Kongen gjorde

de hæsligste Grimacer, skar Tænder og teede sig som en rasende. Nu viste disse Anfald sig hyppigere. Under de barnagtige Lege med sine Omgivelser, særlig med de to Drenge, kunde han ofte pludselig i Raseri kaste sig over en af dem, bide og rive i ham og vilde maaske have dræbt ham, hvis der ikke var bleven taget saa haardt fat paa Kongen, at han maatte slippe sit Offer. Samtidig gav disse voldsomme Udbrud sig Luft i en ubændig Trang til at ødelægge alt, hvad han i Øjeblikket kunde faa mellem Hænderne.

Der findes adskillige Beretninger om slige Anfald af Vildskab, særlig fra Aarene 1770—71. Han kunde da knuse Vinduerne i sine Gemakker, ødelægge Møbler og andre Gjenstande og kaste alt muligt ud gjennem de ituslaaede Ruder — Brænde, Ildtænger, Skuffer, Bøger, Papirer o. s. v. Paa Hirschholm slog han en Gang i Sommeren 1771 Vinduerne ud som sædvanlig, brækkede Stole, Spejle, Borde og Porcellæn i Stykker og kastede det ud i Slotsgraven. Den kursachsiske Gesandt, hvis Meddelelser om Forholdene ved det danske Hof høre til de bedste og paalideligste af de kjendte Gesandtskabsberetninger, fortæller under største Diskretion sit Hof om Kongens Excesser, men saa skaanende som muligt: »Kongen, der er ung og holder af en lystig Spas, fandt sidste Fredag Morgen paa at gaa ud paa sin store Balkon, ledsaget af sin lille Neger og af et andet Barn, der var klædt som Husar, og morede sig her med at kaste alt, hvad han fik mellem Hænder, ned til Folkeskaren, som samlede sig; blandt andet

kastede han ogsaa nogle i Fløjl og Silke indbundne Bøger, han havde faaet i Gave, ned samt Porcellæn og mange andre Ting.« Og allerede nogle Uger efter maa han atter skrive: »Kongen har nu atter moret sig med at kaste alt muligt ud ad sine Vinduer, han begyndte med Penge og endte med Flasker og Porcellæn. En Flaske ramte en af den russiske Legationssekretærs Tjenere paa Benet og saarede ham slemt.«

Kongens Ydre blev i Løbet af disse to Aar efter Hjemkomsten fra Rejsen en gammel Mands, han blev meget mager, Trækkene skarpe, Øinene glansløse. Til dette svækkede Udseende bidrog vel yderligere hans Tilbagefald til de hemmelige kjønslige Forvildelser fra tidligere Dage. Efter de voldsomme Udskejelser i de første Aar efter Regeringstiltrædelsen synes det, at Kongen paa én Gang er sunket saa dybt tilbage i den unaturlige Last, at han ligefrem har fattet Afsky for det andet Kjøn, og at han fremtidig i sin legemlige og sjælelige Abnormtilstand har bevaret denne sygelige Tilbøjelighed. Efter alt at dømme har Forholdet allerede været saaledes paa hans Udenlandsrejse, og Beretningerne i enkelte obskure Skrifter om hans Æventyr med Kvinder bekræftes intet Steds. Bachaumont fortæller i sine Memoirer i Anledning af de mange Attentater paa hans Dyd, Damerne i Paris synes at have gjort: »Det ser ud til, at alle disse Nymfers Tillokkelser ere strandede paa denne moderne Telemachus' Dyd, han opfører sig med en Sømmelighed, der gjør hans Sæder og hans ægteskabelige Troskab overordentlig megen

Ære.« Dette er vist fuldstændig rigtigt, men det var ganske vist helt andre Grunde end de af Bachaumont anførte, der var Skyld i denne Tilbageholdenhed hos Kongen.

Suhm, der har været til Stede ved enkelte kongelige Tafler, fortæller i Oktober 1770, at han »har set Kongen sidde nedbøjet, spise stærkt, se fæl ud og ej tale et Ord.« Reverdil, der kom tilbage til Danmark i Sommeren 1771 og nu indtil Katastrofen daglig var sammen med ham, er forfærdet over Kongens medtagne Ydre og mentale Tilstand. Som Regel var han yderst nedslaaet, beskæftiget med triste Tanker og talte ofte om at tage Livet af sig selv. »Skulde jeg drukne mig, kaste mig ud af Vinduet eller knuse Hovedet mod Muren,« kunde han saa spørge Reverdil, der dog godt vidste, at han trods sin Lede ved Livet frygtede Døden, og derfor ganske rolig lod ham snakke derom. Til andre Tider kunde han begynde den sædvanlige usammenhængende Snak om sine egne store Evner, der altid endte med en Beklagelse over, at han trods alt det, han havde gjort og trodset, dog kun var bleven en stakkels svag Mand, den lille Mand (»der kleine Mann«), som han selv udtrykte det. Fortvivlet kunde han saa tilsidst presse Hænderne mod Hovedet og udbryde i et af de tre tyske Udtryk, som han efter Reverdils Sigende skiftevis benyttede sig af i slige Øjeblikke: »Ich bin confus« — »Es rappelt bei mir« — »Er ist ganz übergeschnappt« — eller han sagde blot: »Jeg kan ikke længere holde det ud.«

Men trods denne ulykkelige Tilstand, der synes at tyde paa et langt fremrykket Stadium af Sindssyge, kunde der af og til indtræde Perioder — ganske vist af meget kort Varighed —, hvor han paa én Gang river sig ud af den sædvanllge Sløvhed, tager sig sammen og forbavser Omverdenen ved sine fornuftige Svar, der tilmed ofte vare prægede af en mærkelig Aandfuldhed eller et sarkastisk Lune. Ingen kunde da ane, at han var sindssyg, og Folk, der i saadanne Perioder for første Gang saa ham, f. Ex. ved de offentlige Audienser, og i Forvejen havde hørt Tale om hans Forrykthed, erklærede bagefter, at man selv maatte være gal, naar man kunde sige, at Kongen var det. Ved saadanne Udtalelser kunde det i Kjøbenhavn i enkelte Kredse meget udbredte Rygte komme frem, at Kongen ikke var gal, men blev udgivet derfor af Struensee og hans Venner.

Der findes baade fra denne Periode og fra Kongens senere mangeaarige vegeterende Liv adskillige Udtalelser om disse enkelte lyse Timer i hans dunkle Tilværelse. Særlig kunde Gesandterne fortælle mærkelige Ting om deres Modtagelsesaudiens hos ham. Om en af dem, der i Forvejen var bleven underrettet om Kongens Tilstand og som Følge deraf var meget spændt paa, hvorledes hans Modtagelse vilde blive, fortæller Dorothea Biehl, at han efter Audiensen erklærede: »Jeg har idag faaet et meget slet Begreb om den danske Nation; man har berømt den for Kjærlighed til sin Konge, men jeg maa give den det Vidnesbyrd, at det, den siger om

sin Herre og Konge, bevidner mange og afskyelige Laster, og at kun det bittreste og sorteste Had kan avle en saa skammelig Bagtalelse. Den Maade, han har taget imod mig paa, den Samtale, han har ført med mig, havde hos saa ung en Herre sat mig i Forundring og Henrykkelse, om man havde beredt mig paa at tale med et Vidunder af Forstand og Indsigter; døm altsaa, hvad jeg maatte føle ved at blive saa mange og ypperlige Egenskaber vár hos en Prins, der udraabes for afsindig og udygtig til at regere af dem, der burde takke Himlen for ham som en Velsignelse.« Da det blev sagt ham, at saaledes var han kun i enkelte Øjeblikke, og at han ellers daglig opførte sig til Spot for sin kongelige Værdighed, svarede Gesandten: »Det er umuligt, at han kan ses uden at indskyde Agt og Ærbødighed, den majestætiske Værdighed staar saa stærkt præget i hans mindste Bevægelse, at han umulig kan skille sig ved den, i hvad han end foretager sig, og om tusende og flere Vidner bekræftede, hvad Rygtet siger, saa kunde dog intet uden mine egne Øjne overbevise mig derom.« Man fik ham da til at kige ud af Vinduet ned i Slotshaven, hvor Kongen agerede Hest for Negerdrengen, der satte Hælene i Siden paa ham som Sporer og med sin Pisk fik ham til at gjøre Caprioler — »hvorpaa Ministeren gik fra Vinduet uden at sige et Ord.«

De enkelte lyse Øjeblikke bevarede Kongen lige til sin Død, om de end bleve sjældnere og sjældnere; men i det hele forandrede hans Tilstand i Aarenes Løb sig ikke synderlig fra den, jeg ovenfor har søgt at skildre.

De pludselige Udbrud af Voldsomhed bleve vel Aar for Aar mindre hyppige, medens samtidig den nervøse Angstfølelse blev stærkere og stærkere, og Sløvheden maaske af den Grund antog en uhyggeligere Karakter end tidligere; men i det hele taget havde Kongen allerede i 1770—71 naaet det Trin paa Sindssygdommens Stige, hvorpaa han fremtidig blev staaende — en fuldstændig passiv Tilstand med udpræget Sløvhed for alle sjælelige Indtryk og Kraftløshed paa det aandelige Initiativs Omraade.

XI.

Struensee har aabenbart efter sin Fremtræden ved det danske Hof meget hurtig fundet sig til rette med Forholdene her og indset, at Dronningens Rolle maatte blive en anden end forhen, saafremt Kongens begyndende Sløvhedstilstand tiltog. Med det for Oje har han strax været bestemt paa at ville vinde hendes Gunst, saa at Vejen for hans Ærgjerrighed kunde være banet for ham, naar et belejligt Øjeblik kom — udover det have hans Tanker næppe kunnet gaa. Men Forudsætningen maatte være, at det fjendtlige eller i hvert Fald yderst kølige Forhold mellem Kongeparret saa snart som muligt ophørte.

De officielle Blade fortælle naturligvis, at Caroline Mathilde ved Kongens Bortrejse til Udlandet i Foraaret 1768 var meget bevæget; Afskeden var med deres Udtryk »overmaade rørende, det en anseelig Mængde paa Slotspladsen tilsammen komne Undersaatter ikke alene have med Øjne set, men endog i deres medbeklemte og medlidende Hjærter have følet,« og Dronningen maatte sammen med de to Enkedronninger og Arveprins Frederik samme Dag kjøre en længere Tur for »at dispersere Gemytsbevægelserne«. Men den »Gemytsbevægelse«, der saaledes skulde »disperseres«, har sikkert været en stærk Harme over den Tilsidesættelse, der blev vist hende ved ikke at tillade hende at deltage i Rejsen. Fra det Øjeblik, Fru Plessen var bleven fjærnet fra Caroline Mathilde, havde Forholdet mellem hende og Kongen været meget bittert, og der findes da heller ikke Spor af nogen Brevvexling mellem dem under hans Rejse. Efter sin Tilbagekomst viste Kongen hende den samme Kulde som før, men havde yderligere tillagt sig en ceremoniel, ironisk Optræden overfor hende, der om mulig var endnu mere krænkende end hans tidligere.

Da Struensee første Gang fik Lejlighed til at gjøre Caroline Mathilde sin Opvartning, var der vel allerede indtraadt nogen Bedring i Kongens Forhold til hende, men hendes Stilling ved Hoffet var dog trist. Udenfor en snævrere Kreds mødte hun ingensomhelst Venlighed eller Forstaaelse, kun den samme uhyggelige Etikettetone som altid, og den Erstatning derfor, hun søgte i

sine moderlige Sysler, kunde dog ikke bringe hende til at glemme, at hun som Dronning var ganske tilsidesat.

Det var Kongen selv, der foranledigede dette første Møde mellem dem. Med sit Maal for Øje havde Struensee benyttet sin Favoritrolle til i det daglige Samliv med Kongen at gjøre denne fortrolig med Tanken om en Forandring i Forholdet mellem ham og hans Gemalinde; i den ejendommelige Tilstand af begyndende Sløvhed, der prægede Christians Liv hen paa Foraaret 1769, blev det ikke Struensee vanskeligt at overtale ham til at vise sig hjærteligere mod Dronningen og aflægge noget af sit ceremonielle Væsen overfor hende. Og det laa nær, at Kongen for Struensee, der saa ganske havde vundet hans Tillid, udtalte sig om Caroline Mathildes vedblivende Tilbageholdenhed overfor ham selv nu, da han søgte at ændre sin Opførsel imod hende, og samtidig ønskede, at Lægen Struensee skulde raadspørges om hendes Tilstand, da hun i Forsommeren syntes virkelig syg. Han lod Caroline Mathilde vide, at det var hans Ønske, hun skulde konsulere hans egen Livlæge, og fra Dronningens nærmeste Omgivelser lod ogsaa Røster, som overtalte hende dertil.

Kun modvillig indlod Caroline Mathilde sig paa at modtage Struensee. Hun havde hørt ham omtale som en ny Favorit hos Kongen og ansaa ham derfor for et Menneske, der kun vilde blive en yderligere Forøgelse af de intrigante Lediggængeres Flok, der gjorde sig en Glæde af Uenigheden mellem hende og Kongen og levede af den. Tilmed havde hun hørt ham beskrive

som en Vellystning, der allerede havde været indviklet i adskillige Kjærlighedsintriger ved Hoffet, og hvis Navn allerede nævntes i Forbindelse med forskjellige Erobringer blandt Hoffets Damer. Men paa Kongens ivrige Opfordringer til at modtage denne Læge og under Paavirkning fra enkelte af hendes Hofdamer gav hun tilsidst efter.

Dog der behovedes kun nogle faa Timers Samtale med Struensee for at bortjage Caroline Mathildes forudfattede Indtryk af hans Person. Hans hele Fremtræden var en ganske anden, end hun havde tænkt sig, han gjorde strax Indtryk af at være en intelligent Mand, hans Henvendelse til hende var præget af den største Belevenhed og Ærbødighed, han gav hende paa diskret Maade til Kjende, at han forstod den egentlige Grund til hendes Sygdom, og udtalte sig sympathetisk og medfølende derom. Han lod strax Caroline Mathilde vide, at den Tomhed omkring hende, der medførte saa megen Lede ved Livet, maatte udfyldes, de tærende Hensyn og den trykkende Tvang fjærnes og give Plads for en større Livsglæde, der mere stemmede overens med hendes egen sande Natur. Han lagde heller ikke Skjul paa, at hun maatte forsøge at være venligere og mere elskværdig mod Kongen, for at dette Maal kunde naas, ligesom han udtalte sin Forsikring om, at han vilde gjøre alt, hvad der stod i hans Magt, for at skaffe et bedre Forhold til Veje mellem Kongeparret.

Caroline Mathilde maatte føle sig i høj Grad tiltalt af denne fintfølende, forstaaende Optræden, der var saa

vidt forskjellig fra de andre Hofmænds, og det Perspektiv, han aabnede for hendes Fremtidsliv, kunde kun smigre

STRUENSEE.
(Maleri paa Rosenborg).

hendes kvindelige Forfængelighed. Struensees egen Person maatte tillige gjøre Indtryk paa hende. Han var den Gang en Mand paa 32 Aar, stod saaledes i sin

fulde Manddomskraft, en kraftig Skikkelse med et, om ikke smukt, saa dog vindende Ydre; han klædte sig med Smag, var omhyggelig i sit Toilette og forstod at gjøre sin mangesidige Dannelse og sine ikke ringe Kundskaber gjældende i Omgangen med andre. Hun modtog ham derfor meget nedladende under de følgende Besøg, og da hun snart mærkede, at Kongen mere og mere nærmede sig hende og søgte at gjøre alt godt igjen, medens han samtidig vedblev at sende Struensee til hende som en Slags Mellemmand mellem dem, tillod hun Struensee at fortsætte sine Besøg hos hende, selv efterat den oprindelige Grund til dem ikke længere fandtes; hun indlod sig i Samtaler med ham om allehaande Temaer og blev mere og mere indtaget i den Aandfuldhed, han under disse lagde for Dagen.

Det er karakteristisk at se, hvorledes Caroline Mathilde senere overfor sine Kammerjomfruer motiverer sin Venlighed mod Struensee ved Taknemmeligheden for alt det, han havde været for hende ved Hoffet, for hans Iver for at stille sig paa hendes Side ved enhver Lejlighed — han havde »saa megen Forstand og et saa godt Hjærte«, siger hun om ham. Og han havde virkelig været meget for hende. Den Uvirksomhed i sit daglige Liv, hun maatte føle sig ulykkelig ved, forsvandt under de interessante Samtaler med ham, hendes ensomme, kjedelige Liv blev ved hans Omsorg snart afløst af alle Slags tillokkende Forlystelser, hvor hun ganske naturlig blev Midtpunktet, og fremfor alt maatte det Fænomen, Kongens forandrede Opførsel mod hende frem-

bod, i særlig Grad tilfredsstille hende; af hans tidligere ligegyldige og usommelige Opførsel mod hende var der intet tilbage, Dag for Dag kom han hende mere og mere ydmyg i Møde, og uagtet hans sløve Tilstand maatte sige hende, at det ikke kunde være vanskeligt for Struensee at bevæge ham hertil, følte hun sig dog altfor lykkelig ved Forandringen til ikke gjærne at tilskrive Struensee den.

Hun satte alle Hensyn til sin Rang til Side for at samtale med ham, tillod, at hans Besøg bleve hyppigere og hyppigere, lagde ikke Skjul paa, at hun satte megen Pris paa hans Selskab, og favoriserede ham ved enhver Lejlighed. Den store Tillid, baade hun og Kongen havde til Struensee, foranledigede da ogsaa, at det i Foraaret 1770 blev betroet ham at inokulere Kronprinsen. Mod Udførelsen af denne, ganske vist ikke ufarlige, Operation herskede der den Gang en betydelig Overtro i den offentlige Mening, ligesom der ivredes mod den fra mange Lægers og de fleste gejstliges Side. Struensee udførte Inokulationen med Held og plejede med stor Omhu Prinsen under en paafølgende, kortvarig Febersygdom.

I denne Tid havde Caroline Mathilde og Struensee rig Lejlighed til at mødes, og hun kunde ikke længe lægge Skjul paa, at hendes Taknemmelighed mod ham havde udviklet sig til varm Hengivenhed; meget hurtig havde han fængslet hendes Sind og Sans, nu havde hun fattet en Tilbøjelighed for ham, der Dag for Dag blev stærkere og lidenskabeligere. Og det var hende

umuligt at lade være at anstille Sammenligning mellem denne kraftige Mand, begavet med saa mange for Kvinden fængslende Egenskaber, som havde aabnet et helt nyt Liv for hende og sat hendes Evner i Virksomhed, og saa hendes egen Gemal, der fra første Færd af tydelig havde vist hende, der var bleven lagt i hans Arme, sin Ligegyldighed, givet hende til Pris for letfærdige Omgivelsers Haan, været hende utro paa mangfoldige Maader og nu endelig kom til hende som et Barn, der vil gjøre sin Uret god igjen, men i en affældig Mands Skikkelse, med Sløvhed i Tanker og Følelser. Hendes Kjærlighedsliv var forsømt, og det kunde ikke oprettes af den Stakkel, hvis svækkede Tilstand blot kunde vække hendes Medlidenhed; hendes Trang til at elske og elskes menneskelig overvandt hos hende alle Hensyn, og hun hengav sig fuldt ud til den Mand, der alt længe havde ejet hendes Kjærlighed.

Under Kongens Udenlandsrejse havde Caroline Mathilde den største Del af Sommeren opholdt sig paa Frederiksborg, hvor hendes Liv gled hen i største Stilhed. Hun besøgte af og til og modtog igjen Besøg af begge Enkedronningerne, foretog lange Spasereture i Omegnen, hvor hun venlig indlod sig med Befolkningen, men var iøvrigt ganske optaget af sin lille Søn. Vinteren i Kjøbenhavn for og efter Kongens Hjemkomst gik hen paa samme ensformige Maade, medens hun selv blev mere og mere trist og melankolsk i Træt-

heden og Leden ved Forholdet mellem hende og Kongen, ved de uhyggelige Tilstande ved Hoffet. Det var først,

CAROLINE MATHILDE MED KRONPRINS FREDERIK.
(Maleri paa Rosenborg).

da Struensee bragte Forandring i Livet omkring hende, at hun atter vaagnede op, og nu brød hendes egentlige Natur igjennem.

Man havde dog ikke kunnet undgaa at lægge Mærke til, at Dronningen allerede kort efter Fru Plessens Fjærnelse fra Hoffet paa forskjellig Maade stræbte efter at befri sig fra noget af den strænge Etikette, hvormed denne Dame havde omgivet hende. Vel var Caroline Mathilde yderlig krænket over den Haan, man havde vist hende ved at afskedige Fru Plessen, men hun har dog sikkert følt sig betydelig lettet ved at slippe ud af de stramme Baand, hvori Overhofmesterindens altfor moderlige Omsorg havde lagt hendes Ungdom. At Caroline Mathilde nu begyndte at foretage Spasereture omkring i Byen*), vakte allerede ikke ringe Opmærksomhed; man havde aldrig tænkt sig, at en Dronning kunde falde paa sligt. Heller ikke havde man anet, at hun skulde blive set i Mandfolkedragt paa Maskerader, som Tilfældet var efter Fru Plessens Bortrejse, end mindre, at hun et Aar efter som dristig Rytterske

*) Den danske Mercurius skriver herom:

Slet ingen det at gaae gemeent nu kalde tør
Og skumle over dem, som ikke altid kjør.
De alle tier, ja sig gjør deraf en Ære,
At lade alle see, dem Benene kan bære.
For var det vel gemeent, men er saa fornemt nu,
At Hjemmet, for at gaae, tit kommes ej ihu.
Hvad er da Grunden til saa vigtig en Forandring,
At daglig Kjørsel er omvendt til daglig Vandring;
Vid: Dronningen selv gaaer, den saa Ophøiede,
Paa Stadens Volde, ja endog paa Gaderne,
Og dermed har beviist, at Høihed intet lider
Ved at nedlade sig tilfods paa sine Tider.
Tak, Caroline, Tak for den Opdagelse!
Du friske Folk har lært at bruge Benene.

skulde tumle sin Hest i Mandsklæder, ridende *à califourchon* som sin mandlige Ledsager. Men det, der særlig maatte falde i Øjnene, var den fri og utvungne Maade, paa hvilken hun, der under Fru Plessens Ægide kun havde staaet i Forbindelse med en ganske lille, af Hofmesterinden udsøgt, Kreds af Damer, nu søgte Samtale og Sammenkomst med Hoffets andre Damer.

»Maskerader og hendes slette Selskab vare Hovedbefordrere af hendes Ulykke«, siger Højesteretsadvokat Uldall i sine Optegnelser om de Samtaler, han i Egenskab af Caroline Mathildes Defensor havde med hende paa Kronborg efter hendes Fængsling. Det er naturligvis en lidet træffende Undskyldning for hende. Men man maa indrømme, at det Hav af Forlystelser, hvori Caroline Mathilde blev tumlet om — fra hendes Fødselsdag i 1769, der for første Gang siden hendes Formæling blev fejret i stor Stil, og til det sidste Hofbal hin Vinternat i Januar 1772, der for stedse gjorde Ende paa hendes Dronningeliv —, kunde faa en demoraliserende Virkning paa en saa ung Kvinde, der tilmed »havde stærke og voldsomme Sinds-Lidelser, et fyrigt og vellystigt Temperament.« Og det er sikkert, at det Selskab, der under Struensees Regimente blev draget frem og bragt i intim Berøring med Caroline Mathilde, var ligesaa slet som det, der havde omgivet Christian VII i hans tidligere Aar.

Den Tone, der nu herskede ved Hoffet, var saa ufin og usømmelig, at den snart blev et almindeligt Samtaleæmne og Gjenstand for Gesandternes Meddelelser

til deres Hoffer. Reverdil, der paa sin Tilbagerejse til Danmark i 1771 træffer sammen med forskjellige Slægtninge af det danske Kongehus, faar af dem en Skildring af den Skandale, det havde været at se Kongeparret paa deres Rejse i Slesvig og Holsten i Sommeren 1770; Dronningen rejste i Mandsdragt, der herskede et ganske familiært Forhold mellem de kongelige Personer og deres intime Omgivelser, og hele Hoffet havde noget unobelt over sig, som vakte almindelig Forbavselse. Og selv giver han ved mange Træk fra sit Liv ved Hoffet i 1771 Bekræftelse paa den ejendommelige simple Tone i det daglige Liv. Særlig under Sommeropholdet paa Lystslottene, fremfor alt paa Hirschholm, herskede der en utrolig frivol Tone, hvad der senere under Processen i rigt Maal blev konstateret. Den engelske Gesandt kunde i et Privatbrev til sit Hjem skrive: »De Scener, der foregaa her, ere ofte latterlige, under Tiden baade ryggesløse og foragtelige . . . dette Hof har ikke den fjærneste Lighed med noget andet under Solen.«

Adskillige af de Damer, der efterhaanden knyttedes til Kredsen om Caroline Mathilde, vilde under andre Omstændigheder ifølge deres Rang aldrig være komne i Berøring med hende; deres Rygte var slet, og deres Optræden maatte støde an selv mod en temmelig føjelig Etikette. Men i moralsk Henseende var der dog ikke synderlig Forskjel mellem dem og andre Damer, hvis Navne hørte til Aristokratiets fineste. »At fyldestgjøre Sinds Begjærlighederne var efter hendes (Caroline Mathilde) Bekjendtes Grundsætninger Maaden at blive

lykkelig,« siger Uldall i sine Optegnelser; dette gjaldt for dem alle.

Tidens Moral var føjelig mod disse Damer. Vellysten, der ligesom laa i Luften omkring dem og maatte befrugte alle deres Indtryk, Haanen mod Ægteskabet, Manglen paa Respekt fra Mændenes Side, alt maatte bidrage til deres Demoralisation. Blufærdighed blev i deres Øjne en spidsborgerlig Dyd, som de foragtede, de betragtede i det hele Dyden som noget, man »fæster paa sig med Knappenaale«, og spottede selv gjærne den ægteskabelige Troskab med frivole Ord.

Upaavirket af denne Omgangskreds kunde Caroline Mathilde ikke blive. Naar Digtningen har kastet et Skjær af Romantik over Caroline Mathildes Navn, er det saare naturligt og fuldt ud berettiget, fordi hun elskede og led for sin Elskov, men naar Legenden har lagt en Glorie om hendes Hovede, er dette — om end ikke mere ufatteligt end saameget andet, Legendedannelsen harført med sig i Tidens Løb — dog ganske uden Grund. Billedet af Dronningen som den unge, blufærdige Uskyldighed er meget langt fra at ligne.

Den Caroline Mathilde, der i 1770—71 blev Centrum for Hoflivet, var en ganske anden end hende, der i Efteraaret 1766 holdt sit Indtog i Kjøbenhavn. Hun var i disse mellemliggende Aar bleven fuldmoden Kvinde, hendes Skikkelse var bleven sundere og stærkere, men tillige meget yppig, hendes Optræden sikrere, hendes Væsen mere utvungent. Den blide, venlige Ynde, hvormed hun havde vundet Hjærterne ved sin

første Fremtræden, lagde man ikke længere særlig Mærke til, hun var vel endnu venlig og elskværdig, »naar hun vilde være det«, men tillige ofte mærkværdig hæftig og hensynsløs mod andre, hun vilde have sin Vilje, og hun taalte ikke længere Modsigelse af sine Omgivelser. Hendes Lyst til Adspredelser og Forlystelser var tiltaget i forbavsende Grad, hendes oprindelig sunde, naturlige Livsglæde, der strax ved det danske Hof var bleven lagt i stramme Baand, udartede nu ofte til en kaad Lystighed, der af og til grænsede til det upassende, og det kan ikke skjules, at hendes Kjærlighedsliv med Struensee ofte var præget af en vis Mangel paa Blufærdighed.

Men hun var greben af en mægtig Lidenskab, og derfor hæver Caroline Mathilde sig højt op over sine kvindelige Omgivelser, hos hvem ingen Lidenskab sættes i Bevægelse, hvis Følelsesliv er udmarvet, som kun elske med Hovedet, ikke med Hjærtet, og hvis Navne altid træffes i Forbindelse med flere Elskere, der med stor Lethed skiftes, eftersom Intriger for politiske eller private Formaal kræve det.

Hvor stor og rig er ikke i Modsætning hertil hendes Kjærlighed til Struensee, den maa saa i Verdens Øjne være saa brødefuld, den være vil. Hvor rørende er ikke hendes Udtalelser til Kammerjomfruerne. Hun spørger dem, »om de havde Forliebelse eller *Sentiments* for nogen; thi naar man saadant havde, maatte man følge saadan en Person, om det var til Stejle og Hjul, ja, om det end var til Helvede.« Og da Kammer-

jomfruerne spørge, hvad der vilde ske, hvis saadan en Person blev utro, svarer hun, at »i saa Fald blev hun enten gal eller tog Livet af sig selv.« Hun viser dem forskjellige Gaver, hun har faaet af Struensee, siger, at der er *Sentiments* ved dem, kysser dem og fortæller, at hun har faaet dem af en »meget god Ven«. Hun priser dem lykkelige, fordi »de kunde gifte sig, med hvem de vilde; naar hun en Gang blev Enke, vilde hun gifte sig med en privat Person, som hun elskede, om hun end skulde forlade Land og Riger«, og hun lader dem vide, at hun godt véd, hvad Folk sige om hende, men ikke bryder sig derom, fordi der ikke er nogen Uret i at være sin Mand utro, naar man er bleven tvunget til at gifte sig med ham.

Hun er helt gaaet op i sin Lidenskab for Struensee, hun lever kun i den, hendes Vilje er magtstjaalet af den; da Slaget har ramt dem begge, tænker hun ikke et Øjeblik paa sin egen Skæbne, paa Tabet af sin kvindelige Ære, af sin Værdighed som Landets Dronning. Hun har kun den Elskede i sine Tanker, tilgiver ham alt, hvad hun maa lide for sin Kjærlighed til ham. »Den ulykkelige Struensee var al hendes Omsorg henvendt paa; naar vi talede om hans Skjæbne, græd hun og bævede«, meddeler Uldall.

I Samtalerne paa Kronborg med sine Kammerjomfruer vendte hun stadig tilbage til Struensees Skæbne, talte med dem om ham med en saa stor Deltagelse, at alene dette var tilstrækkeligt til at vise hendes Kjærlighed til ham, vise, at hendes »Hukommelse

endnu er *chargeret* med en *tendre* Erindring af denne Greve«, som Kammeradvokaten udtrykte sig i Indlæget mod hende. Da Uldall i sin Samtale med hende den 8. April meddelte hende Dommen, der ophævede hendes Ægteskab, svarede hun blot: »Jeg forestillede mig det, men hvordan gaar det med Struensee?« og paa hans Svar, at Struensee sikkert maatte blive dømt fra Livet, »græd hun og skælvede«. Samtalen blev ofte afbrudt af hendes Graad, og hun vendte stedse tilbage til, at hun var Skyld i al Struensees Ulykke. »Dronningen vilde opofre alting for at redde ham. Naar hun kom paa det Capitel, var hun idel Empfindtlighed.«

Hun kunde ikke tænke sig Muligheden af, at Struensee frivillig havde afgivet Bekjendelse om deres Forhold. Atter og atter kom hun tilbage hertil. Selv havde hun nægtet alt saa længe som muligt, sikker paa, at hendes Elskede vilde gjøre det samme. Men selv da det virkelig tragiske Moment i hendes Kjærligheds Historie kom frem, da hun maatte se, at hendes Elsker var fejg og jammerlig nok til uforbeholdent at aflægge Tilstaaelse om alt indtil de intimeste Træk af deres Elskovsliv, fornægtede hendes egen Kjærlighed sig ikke. Havde hun ikke elsket ham med en grænseløs Lidenskab, vilde hun aldrig have kunnet tilgive ham, at han skaanselløst havde aflagt den Bekjendelse, der berøvede hende sine Børn, rev Kronen af hendes Hoved og gav hendes Kvindeære til Pris for Skændsel — nu tilgav hun ham fuldt ud. Flere Gange bad hun Uldall sige dette til Struensee. »Naar De ser ham,«

sagde hun, »da sig ham, at jeg ej er vred paa ham, for hvad han har forset sig imod mig.«

I sin Lidenskab for Struensee opgiver hun helt sin egen Vilje, føler sig glad ved at kunne underkaste sig ham, selv i de mindste Ting; det er sikkert rigtigt, naar Brandt i et Brev til Struensee skriver, at Dronningen ikke længere har nogen Vilje, om det saa kun gjaldt Valget af hendes Dragter eller Farven i dem. Mest paafaldende er det dog at se hende, der ellers havde vist sig saa kjærlig og omhyggelig i Forholdet til sine Børn, helt slutte sig til Struensees strænge pædagogiske Opdragelsesprinciper, saaat det kunde se ud, som om hun ganske havde glemt sine Moderpligter — jeg tænker her nærmest paa den haarde Behandling, der blev Kronprinsen til Del for derved at hærde ham.

Naar Struensee i sit Forsvarsskrift siger, at Caroline Mathilde ikke havde »mindste Tilbøjelighed til at regere eller blande sig i Statssager«, saa er det vel ganske i Almindelighed sandt, men maa paa ingen Maade forstaas, som om hun ikke havde en bestemt Forstaaelse af, hvad der gik for sig i Regeringen. Hun kunde ikke være uvidende om, at Struensee ved sin uhørte Magtstilling havde udhulet Grunden under sine Fødder, og at hun selv følte dette, ser man tydelig af hendes Udtalelser paa Kronborg til Advokat Uldall: »Havde Struensee fulgt mit Raad i ej at blive Kabinetsminister, vilde alting været bedre;« hun har aabenbart selv været stærkt optaget af Intrigerne for at faa styrtet sin gamle Fjende Holck; hun kunde

ikke undgaa at blive Medvider i de Planer, der styrtede Bernstorff, og hun kunde endelig ikke være i Tvivl om, at Struensee benyttede hende som Redskab overfor Kongen til at faa sine Planer frem, og at han aldrig vilde være steget saa højt, hvis hun ikke havde været der. Det var derfor intet Under, at de fleste Gesandter kunde betragte og omtale hende som regerende Dronning.*)

Men paa sligt tænkte hun ikke, hun saa paa ham med en Elskerindes Øjne og har sikkert betragtet ham som en Statens Frelser, naar han talte med hende om Reformer, hun umulig kunde have nogen Forstand paa — hun kunde ikke se, at han manglede politisk Sans, at han jagede efter Reformer, men vidste altfor lidt til

---

*) Den engelske Gesandt skriver i Foraaret 1771 til sit Hof, at Dronningen nu »er i Besiddelse af den mest uindskrænkede Magt og fri for enhversomhelst tænkelig Kontrol«, og at de derfor var at ønske, hun maatte faa en virkelig Forstaaelse af »Vigtigheden af et inderligt og varigt Forbund mellem Storbritannien, Danmark og Rusland«. I November samme Aar skriver han: »Regeringens hele Byrde er med Kongens Billigelse overdraget Dronningen.« Allerede i Sommeren 1770 kunde den kursachsiske Gesandt efter Meddelelser fra Kongeparrets Omgivelser paa Rejsen til Holsten udtale, »at Kongen nu aldeles ikke er sin egen Herre, men at han fuldstændig er underkastet Hendes Majestæt Dronningens Vilje. Den 20. (Juli) kom hun ind i Kongens Værelse med en Liste over dem, hun vilde have til at rejse (Holck m. fl.), idet hun erklærede Kongen, at hun ikke vilde forlade hans Værelse, førend han havde underskrevet de fornødne Ordrer til deres Afrejse.« Mod Slutningen af 1771 meddeler han: »Hendes Majestæt Dronningen regerer uindskrænket gjennem Ministeren.«

at kunne forstaa, hvor en Reform vilde finde Tilslutning, eller hvor den maatte støde an, at han vilde altfor meget i dette Land og i dette Folk, som han ikke kjendte. Men hun troede paa ham, og det er et ret karakteristisk Udslag af hendes Samtaler med Struensee, naar hun efter Øjenvidnet, Løjtnant Bechs Beretning om hendes Fængsling den 17. Januar siger til Grev Rantzau: »Hvad har jeg gjort Folket? At mange Forandringer ere skete, er mig bekjendt, men jeg har efter Pligt og Samvittighed søgt saameget som muligt at befordre Kongens og Landets Vel.« Saaledes havde Struensee talt til hende, det var kun hans Ord, hun nu brugte.

Af Struensees Forhold under Processen, af hans Samtaler med Præsten Münter og med Advokat Uldall fremgaar det klart, at der fra hans Side aldrig har været Tale om andet end et rent sanseligt Forhold uden nogen dybere Følelse — »i hende saa jeg den ømme Elskov, i ham den mættede Vellyst«, siger Uldall. Det synes da heller ikke at have gjort noget synderligt Indtryk paa Struensee, hvad Uldall fortalte om sine Samtaler med Caroline Mathilde, da han bragte ham Forsikringen om hendes Tilgivelse.

Det var hans Ærgjerrighed, der fra første Færd havde stillet ham ved hendes Side, og det var denne Følelse samt Bevidstheden om, at han kun ved sit Forhold til Dronningen var i Stand til at holde sig paa sin Højde, der fra hans Side gav Forholdet dets Karakter. Det er muligt, vel endog sandsynligt, at han tillige

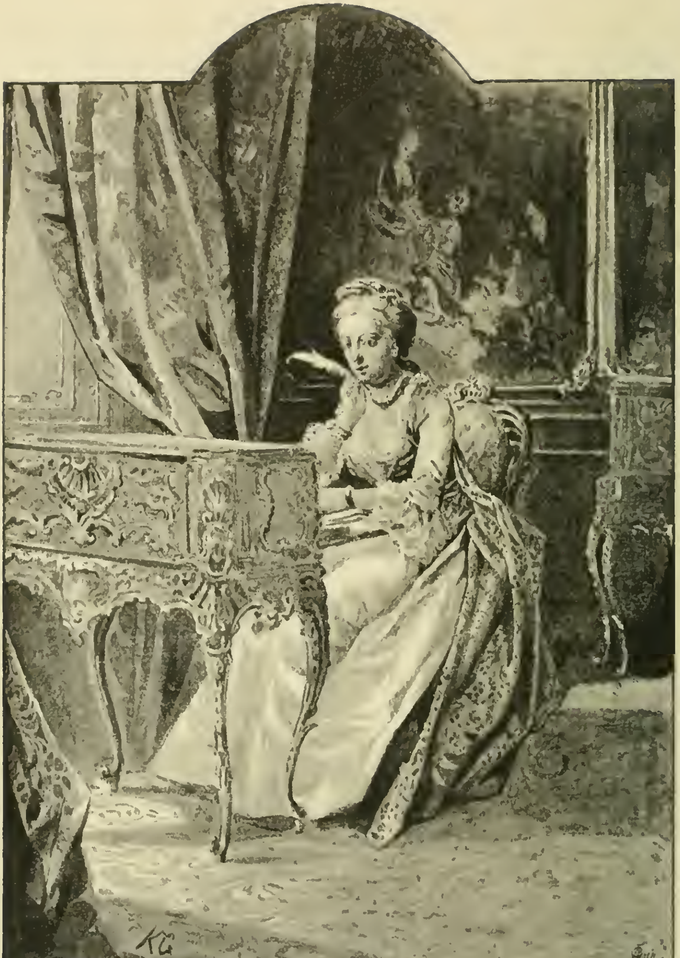

CAROLINE MATHILDE.

(Tegnet af Knud Gamborg efter et Stik i Müllers Pinakothek; Skrivebord og Stol opbevares paa Rosenborg.)

strax har følt Medlidenhed med Dronningen i hendes sørgelige Stilling ved Hoffet, og at han senere har været stolt af at kunne optræde som hendes Beskytter, stolt i Overbevisningen om, at hun uden ham vilde blive et Offer for Intriger under Kongens Aandssløvhed; men denne Følelse kan ikke udskilles fra hans politiske Beregninger, hans personlige Ærgjerrighed. Som Gjengjæld for den lidenskabelige Kjærlighed, hun gav ham, havde han ingensomhelst dybere Følelse at bringe, kun sin sanselige Attraa; og ikke en Gang ved denne kunde han knyttes helt til hende, men synes samtidig at have staaet i Forhold til flere andre Kvinder.

I Forholdet overfor Caroline Mathilde staar han saa jammerlig som vel muligt. Fra det Øjeblik af, da han har modtaget hendes Kjærlighed og føler sig sikker i sin Magtstilling, viser han sin hovmodige og herskesyge Adfærd ikke alene mod andre, men ogsaa mod hende, der har hengivet sig til ham, og hvem han skylder alt. I utallige Smaatræk, som Samtiden har nedskrevet, viser han en mærkelig Mangel paa Takt overfor hende i det daglige Samliv, ligesom ogsaa nøjere Iagttagere af Forholdet mellem dem ikke kunde undgaa at lægge Mærke til, hvor ofte han viste sig kold og ligegyldig mod hende, som om han var træt og led af dette Forhold. Han gjør den letfærdige, kaadmundede Brandt til sin Fortrolige, og denne synes ikke alene at have fortalt sine Bekjendte om Vennens Meddelelser — saaledes erklærer Reverdil selv, at han han har faaet adskillige interessante Oplysninger af ham —,

men endog at have ladet Dronningen mærke, at han var indviet i den intime Sag. Brandt kunde derfor i Forhørene meddele en Mængde pikante Enkeltheder, hvis Rigtighed Struensee maatte indrømme. Og endelig kommer saa Struensees egne Tilstaaelser i Forhørene, først den usympatetiske Meddelelse om, at han har maattet føje Caroline Mathilde i hendes Ønsker om at være alene med ham for ikke at miste hendes Tillid og dermed Vejen til hans Ærgjerrigheds Maal, dernæst den ydmygende Tilstaaelse om sit intime Forhold til hende, der fuldstændig bekræftede Vidnernes Udsagn, og hvori han uden Forbehold blottede saa mange Enkeltheder af deres Samliv, at den kursachsiske Gesandt med rette kunde meddele sit Hof, at det almindelig antages, Struensee »har sagt meget mere, end man brød sig om at faa at vide.«

Den 17. Januar 1770 — netop 2 Aar før Katastrofen — havde han faaet sin Bolig paa Slottet, og blev fra den Dag set i Tronens nærmeste Nærhed. Men først efter Kronprinsens Inokulation, da han var bleven Dronningens Kabinetssekretær og i den Egenskab havde let Adgang til hende, viste det sig ret, hvor højt han stod i hendes Gunst. Han var uadskillelig fra hendes Person, ledsagede hende overalt paa Ride- og Kjøreture, paa Jagterne, i Teatret og paa Baller o. s. v; hun fulgte ham med Øjnene, hvor han gik og stod, lagde ikke Skjul paa, at hun kun brød sig om at tale med ham alene, viste ham en Fortrolighed, der kun kunde udlægges paa én Maade.

Begfakler ved Kanefarterne i 1771.
(Efter et samtidigt Stik, tilhørende Boghdl. Lynge).

Særlig paa den Rejse, Hoffet foretog i Forsommeren 1770, kort efter at det intime Forhold mellem Caroline Mathilde og Struensee var knyttet, kunde Omgivelserne ikke undgaa at komme paa det rene med deres Samlivs Natur. Dagene »flød hen i overjordisk Lyksalighed« for dem, og Optegnelser fra den Tid meddele mange Træk af den fortrolige Tone, der allerede da fandtes mellem dem. »Deres Omgang gav i alle Maader til Kjende, at de elskede hinanden, de søgte hinanden, de vare glade ved at finde hinanden; med ét Ord, Kjærligheden viste sig paa saadan en Maade, som lader sig bemærke, men ej beskrive.« Caroline Mathildes Moder, der var paa Rejse i Tyskland, fandt sig foranlediget af Rygterne om Datteren til selv at tale med hende og satte hende Stævne i Brunsvig, men hun undgik Mødet ved at foregive Indisposition. Da imidlertid et Møde ikke kunde undgaas og kort efter ogsaa fandt Sted i Lüneburg, søgte Caroline Mathilde paa enhver Maade at slippe for en Samtale under fire Ojne med Moderen; det lykkedes, og Moder og Datter skiltes efter faa Timers Samværen med Kulde fra hinanden — efter Reverdils Sigende gav endog Caroline Mathilde det overfor Moderen Udseende af, at hun havde glemt det engelske Sprog.

I Løbet af 1771 viste det sig for hver Dag tydeligere, hvilken Magt Struensee havde faaet over Dronningen. Han førte an i Hoffets daglige Liv, det var hans Ordrer, der bleve adlydte af Tjenerskabet, han førte Caroline Mathilde til Bords, hvor hun sad mellem

ham og Kongen, sammen med ham foretog hun sine Udflugter, hvorfra de ofte sent om Natten vendte hjem, han stod ved hendes Side i den kongelige Loge paa Hofteatret, smykket med den Orden, der bar hendes

MATHILDE-ORDENEN.
(Efter en Tegning i Rigsarkivet).

Navn. De smaa Uenigheder mellem dem, der hyppigst fremkaldtes af hendes Skinsyge paa »andre Fruentimmer«, og hvorom Brandt under Processen kunde fortælle adskilligt efter Struensees egne Meddelelser til ham, røbede yderligere deres Samlivs Karakter.

Overfor de to Enkedronninger behøvedes der ikke længer noget Hensyn. Sofie Magdalene var død i Maj 1770, efterat hun paa sine gamle Dage havde maattet opleve den Tort at se sine strænge Begreber om Etikette ved Hoffet fuldstændig krænkede af Dronningen; Juliane Marie havde snart trukket sig saa meget som muligt tilbage fra Deltagelse i Hoflivet, da hun saa, hvorledes Forholdet mellem Dronningen og Struensee udviklede sig, og mærkede den utrolige Hensynsløshed, der fra deres Side blev vist mod hende og hendes Søn.

Overfor Kongen var deres Optræden ikke vanskelig; hans aandssløve Tilstand og hans absolute Underkastelse under deres Vilje befriede dem fra alle Hensyn til ham. Han var imidlertid ganske paa det rene med, hvad der gik for sig; men Reverdil erklærer rent ud, at Kongen slet ikke lagde Vægt paa dette Spørgsmaal, at han ikke kjendte til nogensomhelst Følelse af Skinsyge. Han meddeler tillige et Par Udtalelser af Kongen, der tilstrækkelig vidne om denne Ligegyldighed. Efter det, jeg tidligere har meddelt om Christians Sympatier for Tidsalderens frivole Anskuelser om Ægteskab, maa man ogsaa antage, at han, selv i tilregnelig Tilstand, vilde have været ganske ligegyldig for Krænkelsen af sit Ægteskab. En Meddelelse hos Dorothea Biehl, for hvilken hun opgiver Reverdil som Hjemmelsmand, er i saa Henseende meget karakteristisk. Ifølge den skulde Christian som trettenaarig Dreng en Gang have ytret, at han vilde anse sin fremtidige Gemalinde for »at være saa berettiget til at nyde den samme Frihed, som

jeg tog mig, at jeg aldrig kunde finde mig fornærmet derved.« Ifølge dette Princip skulde han da senere i Anledning af en Samtale med Enkedronningen om Dommen over Struensee have erklæret, at Struensee aldrig havde gjort ham noget imod.

Hvorledes dette nu end forholder sig, er det utvivlsomt, at Kongen saa med ligegyldigt Blik paa Forholdet mellem Caroline Mathilde og Struensee, og at han i sin mere og mere udviklede Sløvhedstilstand befandt sig vel ved den Ro, der var kommen i Forholdet mellem Dronningen og ham selv. I en af Samtalerne med Uldall fortalte Caroline Mathilde, at Kongen for kort Tid siden havde forsikret hende om »sin oprigtige Hengivenhed og Kjærlighed« og paa hendes Indvending herimod »gjentog sine Forsikringer« og erklærede, at han uden hende »ej kunde leve fornøjet.« Bortset fra, at denne Udtalelse kommer fra en aandssløv Mand, er dens Mening sikkert god nok. Caroline Mathilde havde, som nævnt, efter Struensees Opfordring søgt at overvinde sin Modbydelighed for Kongen, og medens hun selv i sin Lykke følte et nyt Liv begynde for sig, søgte hun ogsaa at komme ham i Møde med saa megen Venlighed og Hjærtelighed, som det var hende muligt. I Gesandtskabsberetninger fra Aarene 1770—71 finder man derfor adskillige Udtalelser om det gode Forhold, der rent udvortes set hersker mellem det kongelige Ægtepar.

Men heller ikke overfor de talrige underordnede Bestillingsmænd og Tjenerskabet ved Hoffet eller overfor deres egne nærmeste Omgivelser paalagde de sig synder-

lig Tvang; paa tusinde Maader maatte Omverdenen kunne lægge Mærke til deres Forhold og levere pikant Stof til Rygtet — alene den Omstændighed, at Dronningens og Struensees Værelser paa alle Slottene laa i umiddelbar Nærhed af hinanden, maatte give Anledning til adskillige Betragtninger. To af hendes Kammerjomfruer havde da ogsaa allerede ved Forholdets Begyndelse sat Caroline Mathilde i Kundskab om de Rygter af værste Art, der — forøvrigt længe før det intime Forhold virkelig var begyndt — cirkulerede ved Hoffet, og i sin Samtale med dem havde hun ved sin Forvirring tilstrækkelig bekræftet, at Rygtet nu talte sandt. Vel havde baade hun og Struensee derefter i nogen Tid vist større Forsigtighed, men det varede ikke længe, forend hendes varme, lidenskabelige Sind atter maatte give sig Luft overfor hendes kvindelige Omgivelser i Udtalelser, der strax røbede, hvad der laa hende paa Hjærte, og undertiden vare af en saadan Natur, at det saa ud, som om hun i sin Lykke vilde fortælle Alverden om den Lidenskab, der var hendes hele Liv.

Caroline Mathilde kunde maaske have kjøbt sine Damers Fortrolighed, men hun kunde ikke vente, at de skulde give Afkald paa at tilfredsstille deres kvindelige Nysgjerrighed. Hvormeget de end holdt af hende, hvormegen Interesse de end havde af at bevare hendes Gunst, maatte de dog blive hendes Spioner, og det kunde ikke undgaas, at dette Kjærlighedsforhold maatte blive Gjenstand for Undersøgelser, der drog flere og flere ind i Sagen og førte til det modbydelige Spioneri

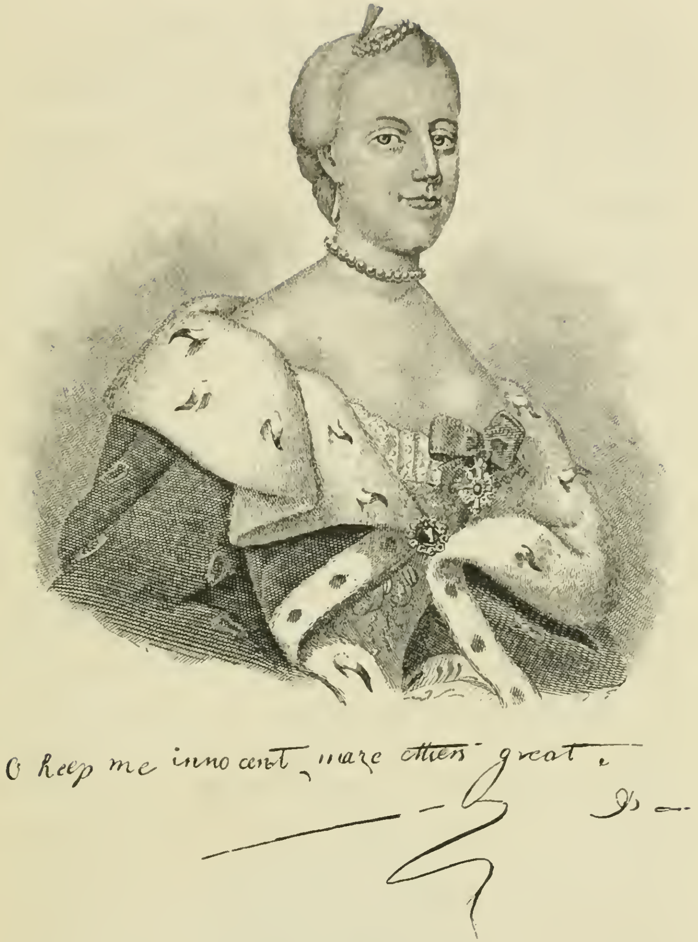

CAROLINE MATHILDE.
(Efter et Stik i Müllers Pinakothek).

— fra Pudderet, man strøede paa Gangene for at se Struensees Fodspor, til de kyniske Undersøgelser i Caroline Mathildes Sovegemak, der kunde konstatere Ægteskabsbruddet. Og dette blev ikke vanskeligt. Den berømte Jurist Henrik Stampe kunde i sit Votum i Skilsmissesagen mellem Kongen og Dronningen erklære, at »flere stærkere og overflødigere Bevis, end der i denne Sag haves, kunne vel næppe nogensinde ventes eller faas i en Sag, som anlægges til at erholde Skilsmissedom. Omstændighederne ere her saadanne, at de operere den allerstærkeste og mest velgrundede Præsumption eller Formodning. Vidnernes Forklaring er af den Beskaffenhed, at naar de confereres mellem sig og med Omstændighederne, afgive samme ganske tilstrækkelig og fuld Bevis.«

Der var da ved Hoffet heller næppe mange, som tvivlede om, hvem der var den virkelige Fader til den Datter, Caroline Mathilde fødte i Juli 1771. Det er i saa Henseende ret karakteristisk at se den kursachsiske Gesandt kort efter Fødslen meddele sit Hof, at ingen af Hoffets Damer paa Hirschholm, hvor Fødslen fandt Sted, saa Dronningen under denne Begivenhed, og at ved den sidste Kur hverken Damer eller Kavalerer vovede at spørge om Dronningens Befindende, hvad der ellers plejede at være Skik og Brug. Caroline Mathilde selv var i sit Forhold til dette Barn overfor Omgivelserne lige saa uforsigtig som i sit Forhold til Struensee. Hun brugte i Kaadhed Udtalelser, som ikke kunde misforstaas, og viste ved hele sin Optræden paa

forskjellig Maade, at hun satte Struensees Person i Forbindelse med sin store Lykke over at eje denne Skat. I sine Samtaler med Uldall, hvor Moderhjærtet krympede sig ved Tanken om Skilsmissen fra Barnet, erklærede Caroline Mathilde at ville gjøre alt, før hun vilde skilles ved det, og hun gik saa vidt i sine Bekjendelser om dette Barn, at hun derved maatte omstyrte alt, hvad hendes Defensor i sit Indlæg havde anført til hendes Forsvar. Tanken om at skulle berøves hende var sammen med Fortvivlelsen over Struensees Skæbne det, der mest laa hende paa Hjærte under Fængslingen paa Kronborg, og det er tilstrækkelig bekjendt, hvor stærkt det bevægede alle at være Vidne til den gribende Afskedsscene mellem hende og den lille Pige, da Caroline Mathilde for bestandig forlod Danmark — »man maatte næsten med Magt rive den lille Prinsesse ud af Dronningens Arme, saa megen Smærte voldte det at skilles fra hende.«

XII.

De danske Enevoldskongers Magt var ganske vist efter alle Kongelovens Udtalelser overdraget dem af Stænderne, men blev dog i den almindelige Mening betragtet som en umiddelbar Overdragelse fra Gud. Kongerne selv undlod heller ikke at fremhæve denne guddommelige Oprindelse, og Nationen mødte denne Opfattelse med en Royalisme, der i Nutidens Øjne kunde synes at være et Bevis paa udpræget Trællesind hos det danske Folk, paa Lavhed i dets Tænkemaade. Men naar man ser, hvorledes samtidig næsten overalt i Eu-

ropa Folket ligger i næsegrus Knælen for Fyrsterne, ser den utaalelige Smigren, det krybende Sprog, der smitter selv de største Aander, føler man sig mindre ilde til Mode ved den danske Royalisme. Maaske antog Ærefrygten for Kongerne herhjemme en mere tilbedende Form end andensteds, fordi den dansk-norske Enevælde var af særlig enestaaende Magtfylde, men med denne Ærefrygt for »Guden« forbindes dog virkelig ømme Følelser for ham som for en Fader. At de tomme Hjærner kappedes om ved enhver tænkelig Lejlighed, hvor de kunde give deres Royalisme Udtryk i Ord, at anslaa en saa vammel Tone som muligt, er naturligt, men selv i ganske almindelige Henvendelser til Kongerne udvikledes en i Nutidens Øjne yderst usmagelig Modetone, uden hvilken man ikke kunde tænke paa at nærme sig Guddommens Repræsentanter.

For en god Patriot vare Landets Konger de bedste, der nogen Sinde kunde findes; at blotte deres Skrøbeligheder, at kaste lidt Skygge ind i det lyse Billede, man havde tegnet af dem, var upatriotisk. Da Historikeren Andreas Høyer i 1718 udgav sin »Kurzgefasste Dännemarckische Geschichte«, fik han dette at føle. Han var saa absolutistisk sindet, som man kunde ønske sig det, og han havde dediceret sit Værk til Kongen med krybende Smiger, men alligevel — »hans Passion for at ræsonnere paa en uanstændig Maade over kongelige Personer« vakte saa stor Forargelse, at der endog nedsattes en Kommission for at afgive Betænkning om hans Værk. Udfaldet af dennes Undersøgelser

blev, at Værket ikke maatte komme ud i 13 Aar. Og hvad havde da Kommissionen fundet af Forargelse? Jo, det var upassende og skadeligt for Ungdommen, at Forfatteren meddelte nogle ydmyge Ord, Erik Menved havde tilskrevet Paven, det var at omtale Kristoffer II foragteligt, naar han om denne sagde, at han var ringeagtet i Riget, det var usømmeligt at sige om Erik af Pommern, at han drev meget Sørøveri, det skulde naturligvis hedde: »Kongen gjorde især Svenskerne megen Skade til Søs«, og det maatte vække almindelig Forargelse, naar han om Kristoffer af Bayerns Enke, Dorothea, fortalte, at hun havde forelsket sig i Knud Gyldenstjerne, han burde have brugt det Udtryk, at hun var »vel stemt imod« ham o. s. v., o. s. v.

Bedre Træk af hyperroyalistisk Smagløshed kan man næppe ønske sig, den omfatter ikke alene de oldenborgske Konger, men ogsaa Middelalderens. Men sit Højdepunkt naar dog vist Royalismen i denne Form under Christian VI; det er hartad utroligt, hvad der under denne Konges Regering præsteres af Smagløsheder.

Blot et enkelt Træk skal nævnes. Ved en Universitetsfest i Anledning af Kongens Fødselsdag 1744 holder Professor Hans Gram en Tale, hvori han kalder Christian VI en Fyrste, som »ikke en eller anden af Digterne opfunden Jupiter, men Gudernes Gud, Gud alene, Gud, der selv er Konge og Kongernes Fader, fylder med sin Visdom, værdiger sit Venskab, styrker med sine Lærdomme, mætter med sine Samtaler, fylder

med sin Guddomsmagt, giver Del i sin Virksomhedskraft, kort sagt smykker med sit Billede.« Taleren mener i det hele, at der har været et nøje Forhold mellem Kongerne af den oldenborgske Slægt og Gud, og »skjønt alle Konger af denne Slægt have været udmærkede, saa synes det dog, at ifølge en vis guddommelig Beslutning have de vundet størst Ry, været de lykkeligste og støttet baade Kirken og Videnskaben mest, som have været prydede med Navnet Christian;« af disse er igjen Christian VI den ypperste.

Og i et Indbydelsesskrift til Sørgefesten over Christian VI klager Konsistoriet over, at Enevoldskongerne maa dø, »skjønt de baade ere og uden Brøde kunne kaldes Guder.« Det anraaber den afdøde Konge som en Helgen og tilføjer: »Tillad o Højsalige Fader Christian, at vi nu efter din berømmelige Apotheose vente denne ene Trøst af Dig, at paa Grund af din Fromhed vore Bønner maa finde stærkere Gjenlyd hos Gud, hos hvem Du vel altid har formaaet meget, men nu formaar mere end nogen Sinde.«

Den royalistiske Smagløshed bliver tilmed under denne Konge særlig frastødende, fordi den avles i en Tid, hvor Hykleriet florerer i Læ af den religiøse Tone ved Hoffet, af den pietistiske Fromhed, hvormed Christian VI's Hof omgav sig. Ganske vist er der ingen Tvivl om, at en personlig saa hæderlig Konge som Christian VI, »Enevælden i sin agtværdigste Skikkelse«, ikke har hyklet med sine religiøse Følelser; men man føler sig dog ilde til Mode ved at se al den Røgelse

blive ofret paa den stive, mistænksomme Konge og hans hovmodige Dronning, naar man véd, hvor lidet afholdte de vare i Nationen.

Langt lettere bliver det saa at forsone sig med de loyale Udbrud af Henrykkelse under hans Efterfølger. Vel er det ikke opbyggeligt at se Frederik V hilset som »vor himmelgivne Augustus«, »vor vise og snilde Salomo«, at høre en Mand som Eilschow sige, at i hans Person ere »alle højfyrstelige Dyder af den oldenborgske Stamme forenede«, eller juble over, »at en anden Salomon fulgte paa en David, og at en from Vespasianus ikke havde forladt Thronen uden for at efterlade den til en fast naadigere Titus«; men man forstaar dog saa inderlig godt, at der kunde være Trang til at give glade Følelser Luft efter den trykkede Stemning under den foregaaende Regering. Trods alle Smagløsheder er der nu virkelig Varme i Stemningen, det er ikke bare Smiger, naar man hilser Kongen som »Frederik Ejegod«. Hans hele Optræden danner en saa velgjørende Modsætning til den utilgængelige Christian VI's, er saa jævn og naturlig, saa mild og elskværdig, saa fri for al Hovmod, at man forstaar, hvorledes Hjærterne maa slaa ham i Møde, ligesom man bliver revet med af Nationens Jubel over den sympatetiske Dronning Louise. Man føler ret, hvor Nationen aander frit efter den knugende tunge Luft, naar man læser Holbergs elskværdige Tilegnelse til Frederik V af et af hans Skrifter: »Eders Kongelige Majestæts livsalige Regimente haver saaledes *charmeret* mig og

alle oprigtige Undersaatter, at vi alle have faaet ligesom nyt Liv og nye Kræfter.« Og den samme Følelse af Glæde finder man i en af Holbergs Epistler, hvor det hedder, at man ikke maa undre sig over, at han paa sine gamle Dage kommer ved Hove; »men jeg finder intet behageligere Sted end dette for en Philosopho,« og han haaber, dette vil blive hørt med Glæde, da han aldrig har »distingveret sig ved Hykleri.«

At der hverken udadtil eller i Landets indre Forhold skete noget som helst, der kunde udmærke Frederik V's Regering, har naturligvis mindre at sige. Landet havde den Lykke i det Bernstorffske Ministerium at eje en Styrelse, som nød Agtelse og Anseelse i Europa, og uagtet Kongen paa ingen Maade opfyldte sine Pligter som Regent, maatte man dog faa en bestemt Følelse af, at han gjærne vilde se sit Folk lykkeligt og tilfreds, ligesom i det hele taget Enevælden under ham havde et saare elskværdigt Præg. Men næsten uforstaaeligt bliver det, at Royalismen i sin oprigtige Form kan vedblive at holde sig hele hans Regering igjennem trods hans foragtelige Liv som Menneske.

Og dog gjorde den det. Uagtet det meget hurtig blev vitterligt for Offentligheden, at han var en forfalden Stakkel, der ledes af sine Omgivelser og selv ikke havde synderlig Del i noget af det, der gik for sig i Regeringen, finder man dog ingensteds Spor til, at Stemningen mod ham slaar om. Baandet mellem ham og Nationen brast ikke trods alt; man bar over med ham, undskyldte ham og vendte stedse tilbage til

Mindet om de første lykkelige Dage under hans Regering.

De kjøbenhavnske Borgere kunde ryste medlidende paa Hovedet, naar de saa ham med stive Øjne og støttet af nogle Hofmænd blive ledet op i sin Vogn efter Taflerne, ikke mægtig til selv at sætte Hatten paa Hovedet igjen, naar han havde hilst paa de omstaaende Folk, men man hørte aldrig Bebrejdelser, højst Ytringer af Harme mod dem, der i Folkets Øjne vare hans Forførere til alle Udskejelserne. Og man faar ikke bedre Illustration til Følelserne overfor ham end ved at læse Dorothea Biehls Breve til Bülow. Hun lægger ikke det mindste Skjul paa hans foragtelige Liv, fortæller indtil de mindste Enkeltheder om alt det Smuds, der klæber sig dertil, men søger dog stedse at finde Undskyldninger for ham, at lægge Vægten paa, at han havde »et Hjerte, der var dannet til Tusendes Lyksalighed, naar ikke baade Tiderne og nedrige Menneskers Ondskab havde besmittet det med Vellysters farlige og fortærende Gift«; og da hun fortæller Bülow om »den tilbedede Frederiks« Død, maa hun holde op midt i sit Brev, »for at komme til at græde ud.«

Denne ubegrænsede Royalisme, hvor Kongen personlig blev gjort til Gjenstand for en usvigelig Kjærlighed, en urokkelig Ærefrygt, overførtes helt paa Christian VII. Støttede til den tiljuble de loyale Penne ham ved hans Regerings Begyndelse med den nedarvede, vamle Smiger. I et Digt til hans første Fødselsdag efter Regeringstiltrædelsen med Titlen »En afdød from

Faders udødelige Hukommelse i hans efterlevende dydige Søn« hedder det:

Men Gud og prydet har med Faders Himmeldyder
Vor unge Salomon: En Viisdoms Nardus flyder
Udaf Hans gyldne Mund, Frygt for Guds Majestæt,
Bøn, Trængtes Adgang er en Preg i Hans Signet.

Og i et større Digt til Formælingshøjtidelighederne, »Tanker ved Indtoget,« synger Digteren:

Hvad skal jeg kalde Dig: O store CHRISTIAN!
En Konge — eller Gud — Ach Du er begge Dele!
Dit Riges Middelpunkt og Hiertet af det Hele,
Et Hoved for Dit Folk og Siælen i Dit Land,
Det Skjold, hvis Lyn er Hævn og Glimtet Trøstens Bud,
Den faste Nagel i Din egen og Guds Tempel,
Der bærer begges Last, Almagts og Visdoms Stempel:
En Enevold Monark med Carakter af Gud!

Af slige Udtalelser i den sædvanlige Stil findes der adskillige; selv Mænd, der ragede højt op over de loyale Skribenter, kunde nedlade sig til at bruge Udtryk om Kongen, hvis Smiger er højst frastødende. Man finder Udtalelser, hvor Christian prises som »Vids og Sandheds Beskytter«, eller som den, hos hvem »alting var Følelse«, som den »nordiske Salomon«, »vor store Styrmand,« »Du, Nordens Uundværligste«, den, der »med Hensyn til Landets økonomiske Styrelse vilde blive en Helt for Efterslægten«, o. s. v., o. s. v.

Carcline Mathilde blev modtaget i Danmark med ikke ringere Smiger. Til »den guddommelige Mathildes« Pris vare Strængene overalt blevne stemte, og særlig i

Hovedstaden modtog man hende med stor Varme. Her bevarede man endnu stedse Mindet om hendes Tante, Dronning Louise, med stor Troskab, og man ventede i Caroline Mathilde at finde en Arvtager af al hendes Ynde og Venlighed — »fra Engelland til os kun Engle komme kan.«

Den unge Dronnings venlige Væsen og den Interesse, hvormed hun i Begyndelsen syntes at omfatte Byen og dens Beboere, vandt hende da ogsaa hurtig Hjærterne. Hendes Fremtræden overfor Nationen blev vel betydelig hæmmet ved de stramme Baand, hvori hendes daglige Liv og Færden strax var bleven lagt, men de ulykkelige Forhold, hvorunder hun snart kom til at leve, vakte almindelig Sympati for hende. Medens Kongen mere og mere tabte Hovedstadens Gunst, blev Dronningen snart meget populær, og hendes Skæbne i sit Ægteskab Gjenstand for almindelig Beklagelse.

Men Skuffelserne kom hurtig.

Den Mangel paa Alvor og Fornuft, der strax karakteriserede Christians Regering, vakte alvorlige Bekymringer, de taabelige, kostbare Fornøjelser, der nu begyndte ved Hoffet, maatte skabe Misstemning paa en Tid, hvor Folket bar saa tunge Byrder, og de skandaløse Optrin, Kongens Udskejelser gav Anledning til ikke alene ved Hoffet, men paa offentlig Gade, bleve Gjenstand for almindelig Forargelse i Hovedstadskredsene, hvor de fulgtes med stor Opmærksomhed og snart bleve et almindeligt Samtaleæmne. Kjærligheden

og Ærefrygten for Majestæten kunde umulig taale slige Stød, Kongen kunde ikke undgaa paa Alfarvej at høre Udtalelser om, at han ikke var Dronningen værd, eller at modtage Tilkjendegivelser om den Stemning, der arbejdede sig frem imod ham.

Og snart viste det sig, at den unge Dronning havde knyttet et Baand, der hurtig maatte føre hende bort fra Nationens Gunst.

Allerede længe før Forholdet mellem Caroline Mathilde og Struensee havde antaget sin egentlige Karakter af et Kjærlighedsforhold, havde det vakt betydelig Opmærksomhed, at hun i Selskab med ham tillod sig frie Manerer, viste en Ligegyldighed for ydre Anstand og Etikette, som man ikke kunde tænke sig forenelig med en Dronnings Majestæt. Det havde givet Anledning til Rygter, der bredte sig langt ud over Hovedstadens Grænser, og det er ikke med Urette bleven sagt, at hendes ejendommelig kaade Lystighed ved forskjellige Lejligheder og særlig hendes extravagante Optræden som Rytterske var det, der fra første Færd af nedsatte hendes Rygte i Nationen betydelig.

Der findes flere Udtalelser om den Forargelse, det vakte at se Landets Dronning ride paa Mandfolkevis og i Mandsdragt gjennem Kjøbenhavns Gader, en Dragt, der tilmed misklædte hende og i altfor høj Grad lod hendes Fyldighed komme til Syne. Ganske betegnende ere saaledes nogle Optegnelser af et Ojenvidne, Justitsraad Gude, om sine Indtryk fra den Tid: »Jeg har set adskilligt og flere med mig, hvad de aldrig havde kunnet

vente. Da jeg saa Dronning Caroline Mathilde paa hendes Indtogs Dag her i Staden i kongelig Dragt, i Stats Carosse med otte hvide Hingster, at indføres under Folkets Fryderaab; da jeg Aaret derpaa saa hende i Kronings Dragt, og førende en virkelig smuk Person, i den højtideligste Procession at gaa over Slotsgaarden til Slotskirken for at salves; da jeg før og efter den Tid stod tæt ved i Riddersalen og saa hende danse under Diamanternes Lyn og tusind Voxlyses Skin, — drømte jeg ikke om, at jeg nogle Aar derefter skulde se hende i en rød eller hvid Mands Frakke med smalle Guldtredser, Vest af samme Klæde og Farve, gule Skindbukser, Mands Støvler med Sporer, Mands Hat paa Hovedet og upudret, opflettet Haar at ride overskrævs paa Ridebanen ved Christiansborg Slot, undertiden fire Heste, een efter anden — forglemmende saaledes ikke alene, at hun var Dronning, men at hun var Fruentimmer; og sandelig, naar hun kunde glemme dette sidste, kunde hun snart tabe det første af Sigte.«

Men da først Caroline Mathilde paa ostentativ Maade lagde sin Fortrolighed med Struensee for Dagen, da Rygterne om »Favoritens« Gunst hos hende bredte sig fra de indviede Hofkredse ud i Byen og snart bekræftedes paa saa mange Maader, at der ikke kunde være Tvivl om Forholdet imellem dem, maatte dette blive en Skandale, der vakte almindelig Forbitrelse. At der blandt den utallige Mængde Flyveskrifter, som Trykkefriheden aabnede Slusen for, findes et ikke ringe Antal, der paa gemeneste Maade hentyde til For-

holdet mellem Dronningen og Struensee, er ganske naturligt, men har dog mindre Betydning. Det er et langt klarere Bevis for den Stemning, der herskede i Kjøbenhavn, at se den paafaldende Kulde, hvormed Befolkningen modtog Efterretningen om Louise Augustas Fødsel. Ved alle andre Lejligheder, hvor en eller anden Begivenhed ved Hoffet kunde give Anledning til Hyldest, havde den plejet at ytre sin Loyalitet mod Kongehuset i de varmeste Udtryk; men i dette Tilfælde var der uhyggelig Stilhed, ikke en Gang de loyale Poeter synes at have ofret deres Virak i nogen betydelig Grad. Suhm fortæller endog, at da der blev takket i Kirkerne i Kjøbenhavn for Dronningens Forløsning, forlod alle Mennesker Kirken med Undtagelse af Kommunikanterne.

Under den almindelige Ophidselse, der efterhaanden bemægtigede sig Sindene overfor Kongens ynkelige Liv og Skandalen med Dronningen, maatte man antage, at Royalismen vilde faa et alvorligt Stød, at selve den Nimbus, der omstraalede Enevælden, vilde svinde hen. Naar dette dog ikke skete, skyldtes det først og fremmest det glødende Had til Struensees Styrelse, der samtidig havde udviklet sig i Hovedstaden og derfra bredte sig over hele Landet.

Om det overraskende og fortumlende Indtryk, Struensees Virksomhed gjorde paa Nationen, skal jeg ikke nærmere udtale mig; det ligger ganske udenfor dette Arbejdes Plan at komme ind paa Gehejmekabinetsministerens Regering, dens gode og dens slette

Sider. At hans barske Regimente i Modsætning til Enevældens næsten patriarkalske Forhold til Undersaatterne, hans Krænkelse af mange Hensyn og mange nationale Følelser netop paa en Tid, hvor en national Bevægelse begyndte, kort sagt hans Mangel paa politisk Sans bragte Sindene i Lidenskab mod ham, er jo tilstrækkelig bekjendt. Men under den Gjæring, Struensees Styrelse medførte, blev det fremfor alt hans personlige Forhold overfor Kongehuset, der bragte Omslag i Stemningen mod dette og paany knyttede Baandet mellem Tronen og Folket, der havde været saa nær ved at briste.

Mange taabelige Rygter bleve i Lidenskabens Hede bragte i Omløb om Struensees forbryderske Planer mod Tronen. Kongen blev holdt i Fangenskab i sine Gemakker, for at man kunde mishandle ham, som man vilde; hvad der blev fortalt om hans Sindssyge, var en fræk Usandhed, der blev debiteret af Struensee og dennes Kreaturer; Struensee gav ham Opium i saa store Doser, at det maatte være Meningen at rydde ham af Vejen, Kronprinsen skulde ligeledes ryddes af Vejen, Dronningen skulde saa overtage Regeringen, hvorefter Struensee vilde ægte hende og under en eller anden Form gjøre sig til Hersker i Landet o. s. v., o. s. v.

Hvad der var sandt i disse Rygter, der fandt saa almindelig Tiltro, var den Kjendsgjerning, at Struensees Optræden overfor Kongen meget snart blev i højeste Grad anmassende og hensynsløs. Det bekræftes fra

alle Sider, at Struensee i det daglige Samliv med den sindssyge Konge behandlede ham med brutal Haan og Tilsidesættelse, og at han endog i Folks Paasyn viste Kongen den største Mangel paa Ærbødighed. Tildragelser, som at han en Gang, da Kongen skulde stige til Vogns, stødte ham til Side og sagde: »Jeg vil kjøre, De skal ride«, eller at han om Aftenen kunde sige til ham: »Det er silde, nu skal De gaa til Sengs«, røbede tilstrækkelig hans Tone overfor Kongen.

Og paa samme Vis opførte Brandt sig. Han følte sig yderst krænket over at blive benyttet af Struensee som en Slags Sygevogter i Stedet for at føre an i Hoffets selskabelige Liv og lagde overfor Kongen ikke Skjul paa, at han var led og kjed af at skulle være en sindssyg Mands daglige Selskab. Der findes af Brandt lige saa hensynsløse og uærbødige Udtalelser til Kongen som de ovenfor nævnte, og Dorothea Biehl fortæller, hvorledes hun selv en Gang i Teatret har set ham skubbe Kongen til Side for at komme til at tale med nogen, der stod nedenfor Kongelogen. Da Reverdil senere overtog en Del af Brandts Arbejde som Selskab for Kongen og i denne Egenskab ofte foretog Kjøreture med Kongen, kunde han høre Folk omkring sig sige: »Hos ham er han da i det mindste i Sikkerhed, han mishandler ham i hvert Fald ikke«, Udtalelser, der tilstrækkelig røbede, hvad Folk mente om den Behandling, der blev Kongen til Del.

Som Øjenvidne modsiger dog Reverdil udtrykkelig, at der skulde have været Tale om Kongens planmæs-

sige Afspærring fra Omverdenen eller om ligefrem Mishandling af hans Person. Rygtet om Mishandling skyldes dels det bekjendte Forhold, jeg tidligere har omtalt, at Kongen stedse morede sig med at arrangere Brydekampe mellem sig og Omgivelserne, der som oftest gik over til Slagsmaal, hvor Kongen med Glæde fandt sig i at blive behandlet, som man kan vente det ved slige Lejligheder, dels et bestemt Tilfælde, hvor Brandt vitterlig pryglede Kongen. Denne Scene, der foranledigedes ved, at Kongen, som efterhaanden var kommen til at hade Brandt, en Dag truede denne med Prygl, hvorpaa Brandt forlangte Satisfaktion af ham, var af betydelig alvorligere Natur end de mange andre Slagsmaal, der fandt Sted i Kongens Gemakker. Brandt har aabenbart besluttet at give Kongen en alvorlig Lektion, han lod hans Legekammerater forlade Værelset, aflaasede Døren og fik i Enrum med Kongen den Satisfaktion, der senere kostede ham Hovedet. Kongen fortalte bagefter bl. a. Reverdil om Sagen, og at han heller ikke overfor andre har fortiet Historien, kom tydelig frem under Processen mod Brandt; det viste sig, at Brandt under Slagsmaalet fuldstændig havde glemt sig selv og som en rasende slaaet løs paa Kongen, indtil denne, halvdød af Slagene og Skrækken, havde bedt Brandt om Forladelse.

Men da det blev klart for Befolkningen, hvorledes Kongen blev haanet og tilsidesat af sine nærmeste Omgivelser, medens samtidig hans Sind formørkedes, slog Stemningen mod ham ganske om. Man glemte

helt Forargelsen over hans personlige Liv, hans skamløse Prisgiven sig overfor sine Undersaatter; den nedarvede Følelse af Ærefrygt for Majestæten og den ubegrænsede Kjærlighed til det gamle Herskerhus blussede op paany, blev stærkere og stærkere, alt som det nationale Had voxede, og til disse Følelser sluttede sig en virkelig varm og inderlig Medlidenhed med det stakkels Menneske, hvis Liv saaledes blev misbrugt. Der var tilstrækkelig Gjæring i den flegmatiske danske Befolkning, til at Katastrofen den 17 Januar 1772, hvor lidet tiltalende dens hele Anlæg og Udførelse end maa synes os nu, kunde rive Sindene med til grænseløs Jubel og hæslige Udslag af fanatisk Had.

Det er ganske naturligt, at Struensees ejendommelige Griben ind i Udviklingen herhjemme har maattet fængsle den historiske Interesse i usædvanlig Grad, særlig da den ledsagedes af Begivenheder med stor dramatisk Effekt. Som Følge heraf træde i de Skrifter, der behandle hin Tids Historie, Gehejmekabinetsministerens Skikkelse stærkt i Forgrunden, medens Kongeparrets Skikkelser for saa vidt skydes til Side, som de kun faa deres rette Belysning ved at stilles ved Siden af ham.

Men at give nye Bidrag til Belysning af Struensee og hans Færd har ikke været min Mening med dette Arbejde. Det maa kun opfattes som et Forsøg paa

noget nærmere at anskueliggjøre de to Mennesker, hvis Navne staa paa Titelbladet, at udvikle den Indflydelse, som Tidsalderen, Opdragelsen, Omgivelserne, mange forskjelligartede Forholds Natur maatte faa paa deres Skæbne. Det er det rent menneskelige i deres egen og deres Samlivs Historie, jeg har ønsket at give et Billede af, hvor mangelfuldt dette end ifølge Sagens Natur maa blive.

Katastrofen og dens Efterveer ligger det derfor udenfor dette Arbejdes Plan at skildre. Navnene Christian VII og Caroline Mathilde ere vel knyttede til hinanden endnu en kort Tid efter Katastrofen, indtil Skilsmissedommen er udtalt, men de to Menneskers Samliv er sluttet, og til Personernes Karakteristik giver deres Fremtidsliv intet Bidrag af Betydning. Den sindssvage Konges Skikkelse taber sig i det sørgeligste Mørke, og Caroline Mathildes triste Tilværelse i den lille tyske Bys trøstesløse Ensomhed udløber saa hurtig, at den næppe giver Tid til Udvikling af Spirer til nyt, ejendommeligt Liv.

Da Kongen umiddelbart efter Katastrofen den 17. Januar 1772 viste sig paa Kjøbenhavns Gader, modtoges den blege, skælvende Skikkelse, der, sammenkrøben i et Hjørne af sin Vogn, afgav den bedste Illustration til den ynkelige Statistrolle, han havde spillet nogle Timer i Forvejen, med en uendelig Jubel af Folkemasserne. Og skjønt der ganske vist i denne Jubel, i den utallige Mængde af »Frydesange og glade Tanker«, der nu fremkom, blandede sig adskillige Udtalelser af den sædvanlige hyperloyale Art, der nævnte Kongen som »en

jordisk Gud» og priste »vor vise Christian« for hans Mod og Snarraadighed til at gribe Forræderne, er det dog aabenbart, at man heri finder et virkelig smukt og sundt Udtryk for Folkets royalistiske Følelser. Der laa i al denne Jubel ved Siden af Glæden over, at der nu var slaaet Bom for de formentlige Krænkelser, Struensee vilde tilføje Folkets Rettigheder, tillige en inderlig Tak over, at Kongen nu var befriet fra at nedværdiges som Menneske, en sikker Forvisning om, at han nu vilde blive omgivet af Mennesker, der mere trofast vilde støtte ham i hans hjælpelose Tilstand. Den tør sikkert opfattes som Udtrykket for en dyb Medlidenhedsfølelse med den sindssyge Konge.

Caroline Mathildes Yndest i Nationen var allerede blegnet inden Katastrofen, og det kunde ikke undgaas, at der i adskillige af den Masse Flyveskrifter og Viser, Glæden over »Forbrydernes« Fald affødte, maatte findes Udtalelser om Dronningen, der var bleven trukket med i Faldet af Struensee. Naar undtages enkelte Viser, hvor hendes Forhold til Struensee haanes i yderst raa Udtryk, finder man dog ikke Spor af nogen egentlig Forfølgelse mod hende — som et forfriskende Pust midt i al den gyselige, kvalmende Poesi finder man endog følgende Ord, som en Viseforfatter lægger Caroline Mathilde paa Læberne:

Og de mig nu umildt dømme,
Selv før smaa til mine Fejl,
Før de sig mod mig berømme
O saa se de sig i Spejl.

Og da den første Jubel over Befrielsen fra Struensee og Brandt havde sat sig, og mildere Følelser begyndte at faa Luft, efterat Dødsdommen over dem var bleven fuldbyrdet med barbarisk Grusomhed paa Østerfælled, slog Stemningen mod Caroline Mathilde om. Man blev blød om Hjærtet ved hendes ulykkelige Skæbne, medlidende, til Dels meget sympatetiske, Udtalelser kom hurtig frem og modtoges med Bifald i Nationen, og da hun faa Aar efter døde i Celle, knap 24 Aar gammel, var det kun Mindet om den unge, livsglade Barnedronning fra Indtoget i 1766, der blev draget frem herhjemme og bragte Følelserne fra hin Tid til at blusse op paa ny.

Den Medfølelse, der var vakt for Christian VII's sørgelige Tilværelse, holdt sig vel temmelig uforandret i de mange Aar, han endnu førte sit triste, vegeterende Liv, og saa længe den Slægt levede, hos hvem Medfølelsen blev holdt i Live ved Minderne om Struensees Regimente, om den Spot og Skam, det havde bragt over Kongehuset og særlig over Kongens egen Person. Men for de næste Slægtled blev det vanskeligere at bevare denne Følelse. Der var ingen lyse Minder fra hans egen kortvarige Regering at holde sig til, kun Beretninger om Udskejelser og taabelige Handlinger. En ondskabsfuld, udsvævende Dreng, der strejfer om i Kjøbenhavns Gader og slaar Ruder ud hos løsagtige Kvinder, en sindssvag Konge, der beherskes af sine Omgivelser og bliver pryglet og mishandlet af dem i sine egne Gemakker — det er i Grunden det eneste

Billede, man faar af ham i Literaturen. Og selv da Kilderne til Belysning af hin Tids Historie begynde at flyde rigeligere, vedblive Dommene over ham at være altfor haarde og ensidige; »formildende Omstændigheder«

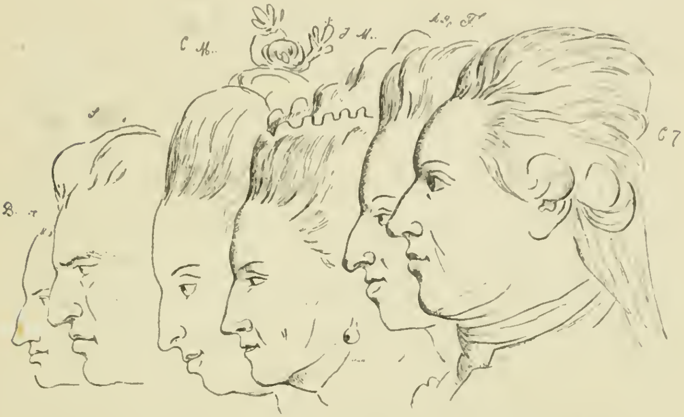

BRANDT, STRUENSEE, CAROLINE MATHILDE, JULIANE MARIE,
ARVEPRINS FREDERIK, CHRISTIAN VII.
(Stik, efter en Tegning af Mad. Clemens, tilh. Forfatteren).

for hans uværdige Liv drages vel frem, men uden at gjøres til Gjenstand for nærmere indgaaende Undersøgelse. At fremdrage de Faktorer, der i mine Øjne have bidraget til at hæmme eller rettere standse dette Menneskes Udvikling, at gjøre et Forsøg paa at skifte Sol og Vind noget mere ligelig, end det forekommer mig hidtil er sket, og dermed kaste et mere forstaaende og forsonende Lys over et ulykkeligt og uværdigt Menneskeliv, har for mig været et ikke ringe Hensyn ved Udgivelsen af dette Arbejde.

Medens Kongens Skikkelse gled bort i et sørgeligt Mørke, blev Mindet om Caroline Mathilde lysere og lysere, Dommen over hende mildere og mildere. Hertil bidrog i høj Grad den Uvilje, der snart udviklede sig mod dem, der i Christian VII's Navn tog Styrelsen efter Struensees Fald, og som særlig gav sig Luft imod Enkedronningen, Juliane Marie. Ved Katastrofen den 17. Januar var Enkedronningen kommen til at spille en ikke ringe Rolle, hendes eget og hendes Søns Navn vare i rigeligt Maal blevne dragne frem under Henrykkelsen efter den lykkelige Begivenhed og hilste med den sædvanlige frastødende Smiger, der kulminerede i Udtalelsen: »Geschichtskündige Theologen mögen entscheiden, ob diese Namen verklärte oder noch auf Erden wandelnde Schutzheilige bezeigen;« heri blandede sig vel ogsaa en virkelig Glæde over, at ogsaa disse to Medlemmer af Kongehuset nu vare befriede fra at lide den Haan og Tilsidesættelse, som var bleven vist dem under Struensees Regimente. Men Juliane Marie havde aldrig været populær i Nationen, og da Uviljen mod de nye Magthavere fik Luft, blev hun særlig Gjenstand for den. Der løftede sig efterhaanden Stemmer, som anklagede hende for at have forfulgt og bragt al Ulykken over Caroline Mathilde, Rygter om hendes Ondskab og Slethed fandt Udbredelse og villig Tiltro hos den store, uvidende Hob, og da Caroline Mathildes Søn, Kronprins Frederik, i 1784 styrtede de tidligere Magthavere og selv overtog Regeringen i sin sindssvage Faders Navn, blussede Hadet mod hende frem

og antog senere et utroligt Omfang, baaret frem af de skændigste Rygter.

Og nu begyndte Legenden at lægge Glorien om Caroline Mathildes Hoved. Rygter om falske Procesakter fandt almindelig Tiltro; Dronningen var kun falden som Offer for andres Intriger og Forbrydelser, hun var paa skændig Maade bleven tvunget til at underskrive Erklæringen om sin Brøde, i Virkeligheden havde hun aldrig staaet i utilladeligt Forhold til Struensee, men kun vist altfor megen Uforsigtighed i sin Optræden som Følge af sin Ungdom og lette, livsglade Natur. Romantiske og historisk-romantiske Skildringer af hende fandt stor Udbredelse og bidrog yderligere til at give et lidet lignende Billede af hende. Udtalelser af hende paa Dødslejet, hvori hun forsikrede om sin Uskyldighed, bleve bragte frem, og da i 50erne et meget romantisk Brev, indeholdende de samme Forsikringer, blev udgivet for at være skrevet af hende paa Dødslejet »med skælvende Haand og følende Dødens Nærmelse,« herskede der i den store Del af Befolkningen ingen Tvivl om, at hun var dømt uskyldig. Selv i de nyere og nyeste Skildringer af hendes Liv, som ere fremkomne i Udlandet, vende — paa en enkelt Undtagelse nær — stedse alle de romantiske Udsmykninger tilbage; i et for faa Aar siden udkommet fransk Skrift hentydes endog til, at der findes hemmelige Aktstykker af stor Vigtighed, som en Gang ville komme frem og fuldstændig rense Caroline Mathilde for Beskyldningen for Ægteskabsbrud. Interessen taber sig dog hurtig for

14

disse apokryfe Papirer, der »ere i gode Hænder i Kjøbenhavn«, da det ikke er Procesakterne, der hentydes til. Om en Udgivelse af disse vil der næppe nogen Sinde blive Tale; paa forskjellig Maade og ad forskjellige Veje er der givet saa meget Indblik i dem, at de næppe ville kunne bringe noget nyt frem af Betydning for selve Sagens Realitet, men kun blotte Enkeltheder i en lidenskabelig Kvindes Elskovsliv, som aldrig bør betros Papiret. En anden Sag er det derimod, at det i juridisk Henseende vilde være af stor Betydning at faa undersøgt Processen mod Struensee og Brandt og Motiverne til en Dom, der af en Samtidig er bleven kaldt »et ordentligt Brækpulver for en Jurist og Criminalist«, og som i hvert Fald rent ud var en Skændsel for Landet.

Til at bevare Mindet om den unge Dronning Caroline Mathilde i Sympati behøves der dog ingen romantisk udsmykkede Skildringer; hendes Navn hører nu en Gang til dem, der ikke nævnes i Danmark uden at vække vemodige Følelser. Som 15 Aars Barn bliver hun sendt til et fremmed Land uden en eneste Ven, overladt ved et fordærvet Hof til sin egen Kontrol uden nogen virkelig Støtte ved Siden, lagt i en Mands Arme, der selv ikke tager det ringeste Hensyn til Ægteskabets Baand, men paa tusinde Maader viser hende, at hendes Hengivenhed er ham ligegyldig, og at det er ham selv umuligt at vise hende Hengivenhed; og denne Mand fører selv Elskeren til hende, hjælper til at bryde Skrankerne mellem dem, begunstiger deres Forhold,

finder sig med Ligegyldighed i det, lader hende paa mange Maader vide, at han fritager hende for at være ham tro, — bliver den virkelige Forfører til Ægteskabsbruddet. »Havde hun været en privat Persons Kone, kunde der siges adskilligt til at undskylde hende«, hedder det i Uldalls Optegnelser. Ogsaa uden denne Tilføjelse kan Undskyldningen vel faa Lov at have Værd.

TILLÆG OG HENVISNINGER.

Som Følge af dette Arbejdes hele Anlæg og Karakter ligger det nær, at der her ikke kan være Tale om at give en Sammenstilling og Sammenligning af forskjellige Kilder, saaledes som det kræves ved et rent videnskabeligt Arbejde. Foruden de supplerende Fremstillinger, hvormed jeg ikke har villet belemre selve Bogens Text, har jeg derfor kun medtaget saadanne enkelte Henvisninger, særlig til utrykte Kilder, som formentlig ikke burde savnes.

Til Side 1 og følgende: Til Indledningen om de forskjellige europæiske Hoffer samt i det hele ved Skildringer af Forhold i Tidsalderen som Relief for min Fremstilling har jeg særlig benyttet:

Schlosser, Geschichte des 18. Jahrhundert, *Taine*, L'ancien régime, *Tocqueville*. Histoire philosophique du règne de Louis XV, d° L'ancien régime et la revolution, *Biedermann*, Deutschland im 18. Jahrhundert, *Vehse*, Geschichte der deutschen Höfe seit der Reformation, 31. og 32. Bind, *Lecky*, A history of England in the eighteenth century, *Walpole*, Memoirs of the reign of King George III, *Mac Carthy*, A history

of the four Georges, *Jesse*. Memoirs of the court of England from 1688 to the death of George II, 3. Bind, *Fryxell*. Berättelser ur svenska historien, 37—39. Del, *Brückner*. Katharina II m. fl.

S. 6 ff. Angaaende Frederik V's uværdige Liv henvises særlig til *Thorsøe*. Kong Frederik den Femtes Ungdom og Thronbestigelse, Kjøbenhavn 1868, *Charlotte Dorothea Biehl*'s Historiske Breve (i Historisk Tidsskrift, 3. Række, 4. Bind, Side 204 ff.) og *Molbech*. Bemærkninger og Oplysninger til Kong Chr. VII's, Hoffets og Struensees Historie og Karakteristik (i Nyt historisk Tidsskrift, 4. Bind, Side 530 ff.). Endvidere har jeg benyttet enkelte utrykte Meddelelser i Rigsarkivets Samling af kongelige Personalia.

S. 11 ff. Om Dronning Louise se foruden de ovenanførte Kilder tillige *Suhm*'s Nye Samlinger til den danske Historie, 3. Bind (Langfeldt's Bidrag til Frd. V's Historie).

S. 24 ff. Af trykte Kilder til Christians Barndoms- og Opdragelseshistorie og Karakteristiken af hans Lærere m. m. henviser jeg fremfor alt til *Reverdil*, Struensée et la cour de Copenhague, *C. D. Biehl*'s Historiske Breve, *Molbech* anf. St., Side 536 ff. og de engelske og franske Gesandtskabsberetninger i *Raumer*, Europa 1763—83, 1. Bind. Af utrykte Kilder har jeg særlig benyttet Greve *U. A. Holstein*'s Memoirer (i Rigsarkivet), Kursachsiske Gesandtskabsberetninger (meddelte mig af den tyske Historiker, Professor *Wittich*, og delvis benyttede af mig i min Bearbejdelse af denne Forfatters Skrift »Struensee«), *Suhm*'s Hemmelige Efterretninger om Perioden 1766—71 (Rigsarkivet) og Konferentsraad *Wasserschlebe*'s betydelige Samlinger til Christian VII's Historie (i det store kongelige Bibliotheks Manuskriptsamling); de to sidste Kilder ere delvis benyttede i Molbech's ovenanforte Afhandling i Nyt hist. Tidsskrift.

Som yderligere Bidrag til min Karakteristik af Reventlow hidsættes følgende Udtalelse i U. A. Holsteins Memoirer: »Il n'aimait que lui-même dans le monde, il ne se plaisait qu'à faire du mal et à en dire à son prochain, mauvais plaisant et medisant sur chaqu'un . . . dur dans toutes ses paroles et dans ses actions, avare, pedant o. s. v.« Han siger, at det var umuligt, denne Guvernør kunde faa andet end et lille Uhyre ud af Prinsen, og at han maatte ødelægge alle hans gode Egenskaber og Evner, særlig ved at »le gener et contrarier dans tous ses gouts les plus innocents en le tenant sous un vrai esclavage, sous la plus rude curatile qu'on a jamais vu exercer avec un enfant, à force de le roser et de le battre ainsi qu'on traite l'éducation des chiens et pas d'un homme, bien moins d'un prince royal; il le rendit dur, intraitable, méchant, dissimulé, lui ôta toute délicatesse, façon de penser, douceur pour ses pareillies o. s. v.« Han taler om Reventlows »ton brusque qui accompagne toutes ses actions, cette méchanceté de caractère et ce fond d'ambition qu'on lit dans sa physionomie« og erklærer, at alt, hvad der hændte Christian, kan føres tilbage til Reventlows Opdragelse.

S. 35. Angaaende den sørgelige Last, Prinsen lærte i sin Barndom, citerer jeg følgende utrykte Udtalelser: »Malheureusement ce prince, qui n'était pas des plus robustes, avait déjà affaibli son temperament par un instinct mal demelé et mal conduit, s'était precipité dans ce desordre au sortir de l'enfance . . . . . Jean Kirchhoff, qui lui fit connaître un plaisir qui l'extenuait et que malgré les remontrances des médecins et les mauvaises suites, qu'il en ressentait, il n'a jamais abandonné même après son mariage et qui est devenu la cause physique de la faiblesse de son corps . , .« (Wasserschlebe). »C'est cet homme (Kirchhoff) qui a fait connaître à ce prince presqu'en sortant de l'enfance cette debauche solitaire, pollution volontaire, dont l'exercice journalier et continuel non seulement a ruiné son corps, mais a affaibli son esprit.« (Wasser-

schlebe). »Kammertjeneren Kirchhoff og Sperling lærte ham Onani, hvorved han svækkede sig saaledes, at Lægerne sagde ham, at de tvivlede om, at han kunde avle Børn.« (Suhm.)

»Il prit du goût à un plaisir . . . qu'on a l'occasion de contester plus commodement et sans contradiction, qui est celui des jeunes gens ou des pages, qui détruit le suc . . . et attaque vivement le système des nerfs.« (U. A. Holstein.)

I Overensstemmelse hermed udtaler Reverdil sig i sine Memoirer Side 15, hvor han taler om Uordnerne i Christians Liv: »Il en est un qui dut contribuer aux progrès de sa démence. Dans un âge avancé il en convenait, et cependant il y retombait toujours.«

S. 45 »gik Kunsten an o. s. v.« se *L. Koch.* Christian den Sjettes Historie Side 325. — Om Passauerkunsten gives interessante Oplysninger i *Freytag.* Bilder aus der deutschen Vergangenheit, 2. Bd. — Foruden de forskjellige Meddelelser hos Reverdil, C. D. Biehl m. fl. om Christians Mani henvises endvidere til Struensees Ytringer i hans Forsvarsskrift: »Der König will sich erinnern . . . . wenn ich Seiner Majestät von gewissen schmerzhaften, schädlichen und unnützen Versuchen auf Derselben Körper habe abhalten und Dieselben von gewissen falschen, unrichtigen und Ihrer Glückseligkeit nachtheiligen Begriffen und Vorstellungen habe zurückbringen wollen.« Af Udtalelser i Wasserschlebes Optegnelser anføres: »Pour ce qui regarde les essais qui le roi faisait sur son corps et dont Struensée a cherché à le détourner c'était l'idée que le roi avait de la possibilité de se rendre invulnerable, de se rendre assez léger pour s'élever en l'air. Chaoual Podou(?) qui regnait en Siam en 1748 chercha le secret de se rendre invisible et immortel par le moyen du vif argent dont il prit une dose si forte que toutes les dents lui en tombèrent. Cet exemple entraina tout le monde, surtout l'armée afin de pouvoir attaquer l'ennemi sans être aperçue. L'expérience était même impuisante de convaincre le prince de l'impossibilité d'y parvenir.«

S. 63. Som Sidestykke til de mange Udtalelser om Ministrene, der findes andensteds, anfører jeg af en iøvrigt højst uretfærdig og lidet begrundet Kritik af dem, Advokat *Uldall* giver i sine utrykte Optegnelser: »Gud havde givet os Ministre i sin Vrede. At befæste deres og Adelens Magt var deres hele Bekymring. Vilde Kongen noget, som ej fandt deres Smag, fandt det Modsigelse, i hvor godt det end kunde være. Det kom ej fra dem eller stred mod deres og Konsorters Fordel . . . . En af dem udlod sig med, da han syntes, Kongen tog sig for meget af Affairerne: *Nous verrons, qu'il faut lui donner une maitresse.* Tilsidst opnaaede de deres Maal, at Kongen ej gjorde mere, end de netop vilde have. . . . Jeg er den ærværdige Grev Thott skyldig at undtage ham fra disse nedrige Machinationer . . . Lad Hyklere oprette Mausoleer for de andre: Rigernes og Handelens Tilstand er dem dog til Forbandelse.«

S. 67. Til Reverdil, Biehl, U. A. Holstein, Suhm m. fl.s Fortællinger om Kongens Spottelyst og »satiriske Tilbøjeligheder« kan anføres en Udtalelse af den kursachsiske Gesandt i et Brev fra November 1766, hvori han fortæller om Christians Forsøg paa at kopiere Frederik den Store og tilføjer: »Il a beaucoup d'esprit, mais un esprit tourné à la médisance, faisant des épigrammes sur tout le monde, sans épargner personne; à la comédie il a plaisanté deux fois déjà sur le caractère et les figures de ses ministres du conseil, auxquels il tacha de donner du ridicule, tout cela en parlant de sa loge à quelques-uns de ceux qui l'environnaient, par consequent de manière à être entendu de bien de monde.«

S. 71, nederst. Brevvexling mellem *Gregers Juel* og *Schack Rathlou* (i Manuskriptsamlingen paa Ravnholt), der giver adskillige interessante Bidrag til Livet ved Hoffet, særlig i den første Tid efter Caroline Mathildes Ankomst.

S. 73. »Passion démesurée o. s. v.,« Udtalelse af *Karl af Hessen* i hans Mémoires de mon temps, hvor det ligeledes hedder: »Voyant ce désir presque insurmontable de se livrer aux débauches, je crus de mon devoir de lui dire franchement et de lui représenter, qu'il ne pouvait rien faire de mieux que de conclure le plutôt possible son mariage avec la princesse qui lui était promise.«

Den kursachsiske Gesandt meddeler i Marts 1766, at Christian i en Samtale med den unge Moltke har fortalt denne, »combien il sentait certaine envie de jeunesse,« og at Moltke da har været uforsigtig nok til »d'entrer à matière et même de s'engager à fournir au roi les moyens et les occasions de contenter ses desirs.«

S. 77. Bothmar indberetter i Juni 1764 om den 13aarige Caroline Mathilde, efter at have fortalt om en ældre Søster, hvis Konstitution er sart: »Mathilde est mieux fait pour jouir du monde. Sa constitution est des meilleures .... Il y a apparence, qu'Elle deviendra plus grande encore .... Sa figure est déjà très avantageuse, Elle est bien faite, a la physionomie heureuse, bonne est ressemblante à son caractère qu'on lui donne, car on parle avantageusement de son esprit et humeur.« (Aktstykker i Rigsarkivet angaaende Ægteskabsforhandlingerne). Det fremgaar af Brevvexlingen, at der har været Tale om Ægteskab med den anden Søster, men Bernstorff skriver i Juli 1764 til Bothmar: »Il est vrai qu'il reste encore une autre princesse, fille du feu prince de Galles à marier, mais je ne puis vous dissimuler que jamais le roi ne consentira à unir l'héritier de sa couronne à une princesse dont la santé délicate et la conformation faible pussent faire craindre pour les rois qu'elle serait destinée à enfanter.«

S. 78 ff. Foruden de alt anførte engelske Kilder har jeg til Skildringen af Caroline Mathildes Forældre og hendes eget Barndomsliv særlig benyttet: *Waldegrave.* Memoirs, forskjellige Bind af *Stephen.* Dictionary of national biography, *N. W. Wraxall,*

Posthumous memoirs of his own time og *C. F. Lascelles Wraxall*, Life and times of Carolina Mathilda. Dette sidste voluminøse Værk (3 Bind med ialt over 1000 Sider Text) er iøvrigt et ganske romantisk Arbejde, der aldeles kritikløst benytter alle de fingerede Breve, Dagbogsoptegnelser m. m. af Caroline Mathilde og meget ofte støtter sig til den Mængde obskure Skrifter, der findes om hin Tid; men det indeholder tillige forskjellige Optegnelser af Forfatterens Fader, der have virkelig historisk Betydning.

S. 84. Til nedenstaaende supplerende Skildring at Indtoget og Formælingen er foruden Meddelelser i samtidige Blade og Flyveskrifter særlig benyttet de officielle Beretninger i Overhofmarskallatets Arkiv, hvor tillige findes alt officielt vedrørende andre Højtideligheder, Fester, det daglige Liv ved Hoffet m. m.

Caroline Mathilde var den 18. Oktober naaet til Altona, hvor hendes engelske Følge tog Afsked med hende, og det danske Følge fra Kjøbenhavn modtog hende. Hun var rejst gjennem Slesvig, Fyen og Sjælland, var i Roeskilde bleven modtaget af Kongen den 3. November og samme Aften ankommen til Frederiksberg Slot, hvor hun blev til Indtogsdagen den 8. November. Paa denne Dag hentedes hun af Kongens Søster, Prinsesse Louise, og kjørte sammen med hende ud til en Mødeplads paa Fælleden bag den saakaldte »Blaagaard« paa Nørrebro, hvor Processionen, der skulde ledsage hendes Indtog, afventede hendes Ankomst.

Omtrent Klokken 1 satte Processionen sig i Bevægelse i følgende Orden: En Eskadron af Garden til Hest; den kongelige Kammer- og Hoffourer; Hofpaukeren med de 12 kongelige Hoftrompetere til Hest, 3 og 3 sammen; Pagehofmesteren med de 12 kongelige Pager til Hest, 3 og 3 sammen; en Kavalkade under Anførsel af Kammerherre, Staldmester Sperling, bestaaende af 5 Hofjunkere, 17 Kammerjunkere og 16 Justitsraader, 2 og 2 sammen, hver med 2 Tjenere gaaende foran sig; samtlige Ministre, Gesandter m. fl. i deres Karosser, hver forspændt med 6 Heste, foran Vognene gik ved hver af Ridderne af Elefanten 6, ved hver af Ridderne af

Danebroge 4 Livrée-Tjenere, 2 og 2 sammen, en kongelig Berider indledede og sluttede Vogntoget; den kongelige Overberider, ridende paa Dansehesten, med 12 kongelige Haandheste, førte af 12 Staldkarle til Hest; en Kavalkade under Anførsel af Kammerherre, Staldmester Staffeldt, bestaaende af 12 Etatsraader og 5 Generalkrigskommissærer, hver med 2 Tjenere gaaende foran sig; samtlige Hofdamer i de kongelige Karosser med en kongelig Berider foran; en Kavalkade under Anførsel af Kammerherre, Baron Wense, bestaaende af 3 Konferentsraader og 27 Kammerherrer, hver med 2 Tjenere foran sig.

Efterat denne glimrende Procession var passeret forbi Caroline Mathilde, fulgte hun selv sammen med Prinsesse Louise efter i den ny, prægtig udstyrede Paradevogn, forspændt med Kongens Paradespand, 8 hvide Heste. Foran hendes Vogn gik 18 kongelige Lakajer, 3 og 3 sammen, ved hendes højre Side red Kammerjunker, Grev Moltke, Kammerherre Kleist og Overhofmester, Grev Bothmar, ved hendes venstre Kammerjunker Eyben, Kammerherrerne Gabel og Brockenhuus; endvidere gjorde 12 Officerer, iførte røde Skarlagens Drabantkapper med det danske Vaaben broderet i Guld og Sølv paa venstre Skulder og udrustede med Partisaner, Drabanttjeneste omkring Vognen. Endelig sluttede 2 Eskadroner af Garden til Hest Processionen.

Vejen gik gjennem Nørreport, ad Nørregade, Gammeltorv forbi Raadhuset, Vimmelskaftet, Amagertorv, Østergade, Kongens Nytorv forbi Hovedvagten og Charlottenborg, langs Holmens Kanal og Bro til Slotspladsen; overalt paraderede Garnisonen, Borgerkompagnierne og Laugene med fuld Musik, og paa flere Steder vare opførte kostbare Æresporte. Paa Gammeltorv modtoges Dronningen af 18 unge, hvidklædte Piger med Blomsterkranse og Kurve med Blomster og Myrter; de strøede Blomster foran hendes Vogn, der stansede ved Raadhuset, hvor en prægtig Dekoration af Wiedewelt var opført. Den var 106 Fod lang, 70 Fod høj og 30 Fod dyb og forestillede en korinthisk Portikus med 10 Søjler.

I Midten af denne Portikus var en Aabning, hvor perspektivisk forestilledes en Baggrund ligeledes af korinthisk Orden med tilhørende Ornamenter, hvor Hymen saas staaende paa et Postament og for ham et Alter med Stadens Vaaben paa forreste Side, over hvilket Alter Danmark og England, staaende nogle Trin forhøjede give hinanden Hænderne, paa begge Sider stode udi Nischerne mellem Søjlerne paa behørige Postamenter følgende 8 Billeder, paa højre Side: Felicitas, Virtus, Pax og Bonus Eventus, paa venstre Side: Spes, Fecunditas, Concordia og Æternitas, over Nischerne ere anbragte udi en Frise et Antal af 24 Genier, som med Festons behænger og pryder Muren af Bygningen og udi Frisen under Hovedgesimsen saas disse Ord: Forenede Højhed og Dyd spaa Rigerne Velstand og Fryd!« Oven over Portikus et Galleri med en Attika i Midten, som understøttedes paa Hjørnet af 2 Karyatider med et Basrelief i Midten, der forestillede »en almindelig Glæde af alle Tider, Stænder og Haandteringer, som celebrerede Festen.« over Basrelieffet Kongeparrets Medaillonbilleder, der holdtes af »tvende Renommeer, som kroner dem med Blomster og Festons. Hele Bygningen med dens Zirater og Ornamenter forestilledes i Marmor af adskillige Couleurer eller som Marmor indlagt med Bronce.« (Denne Dekoration er, efter et Stik tilhørende Boghdl. Lynge, benyttet som Vignet til Kapitel VI.)

De unge Piger lagde nu under Afsyngelsen af en Sang deres Blomsterkranse paa Hymens Alter, og samtidig »hørtes den angenemeste Musik, som stødte sammen fra alle Kanter« — Sangklokkerne paa Frue Kirketaarn, Militærets Janitschar Musik, Pauker og Trompeter fra Altanen paa Raadhuset og fra Borgerkompagnierne, endelig Musik af Garden til Hest.

Efterat Caroline Mathilde ved Opgangen til den store Slotstrappe var bleven modtaget af Arveprins Frederik, der ledsagede hende til Kongen, opløste Processionen sig, medens Garden til Hest forblev opstillet paa Slotspladsen. Slotstrapperne vare overalt beklædte med røde Tæpper og oplyste af flere tusinde Lamper i Buer og Pyramider. I Dronningens Forgemak paraderede Landkadetkorpset. — I Riddersalen holdtes umiddelbart

efter Dronningens Ankomst Taffel, under hvilket Kapelmester Scheibe med 80 Musici udførte Musiken; foruden det kongelige Taffel var der 4 Marskalkstafler og 3 Tafler i Rosen.

Til Klokken 7 var dernæst foruden alle Deltagerne i Processionen samtlige Damer af de to første Rangklasser tilsagte til at møde i Dronningens Forgemak for at bivaane Formælingsakten, og Klokken $7^1/_2$ begyndte en ny prægtig Procession til Slotskirken. Efter selve Processionen kom Kongen og Dronningen, begge i Sølvmorsdragter, rigt besatte med Guld, samt den øvrige kongelige Familje med Undtagelse af Juliane Marie; derefter alle Dronningens Damer og Damerne af de to første Rangklasser, endelig samtlige kongelige Lakajer, 2 og 2 sammen. Formælingsakten udførtes af Sjællands Biskop Harboe, der prækede over Texten: »Herrens Gjerninger ere store, de blive søgte af alle dem, som have Lyst til dem.«

Slotskirken var overalt illumineret med hvide Voxlys, dels i 40 store Lysekroner, dels fordelte paa Pillarerne, der vare besatte med en stor Mængde Lysearme. Omtrent det halve Kirkegulv ved Alteret var bedækket med en Forhøjning af to Trin, som var beklædt med rødt Klæde; midt paa Forhojningen var et kostbart rødt Fløjelstæppe broderet med Guld og Sølv, hvorpaa Brudeskamlen med et prægtigt broderet Tæppe stod. Ovenover var en kostbar Brudehimmel, overtrukken med rødt Fløjel og forsynet med brede Guldgaloner og Frynser. Ved hver Side af Brudeskamlen en ægte forgyldt med rødt Fløjel og Guldgaloner betrukken Lænestol; paa hvert Hjørne af Tæppet stod en høj, massiv, kunstig udarbejdet Sølv-Gueridon med hver 10 hvide Voxlys, ved hver Side af Alteret ligeledes 2 Sølv-Gueridoner, hver med 5 Voxlys, paa Alteret 2 store og 2 smaa Alterlys.

Den 10 November indviedes Riddersalen i sin ny, prægtige Skikkelse ved det store Formælingsbal, hvoraf en Tegning findes Side 88—89. Salen var oplyst af 52 brændende Vaser og 36 Glaslysekroner med hvide Voxlys. — Den 12. November var der Festforestilling paa Teatret, hvor en Prolog blev fremsagt og et lille

Stykke »det gjenstridige Sindelav« opført; men »Hovedanstrængelsen var lagt paa en Felicitations Ballet«. I denne Ballet »Paridis Dom« fandt man mange »ziirlige Allusioner« til den unge Dronning, der »mentes ved den Gudinde Venus, til hvilken Paris rækker det gyldne Æble med den Indskrift: *Pour la plus belle*, og hvori en Dands, under hvilken Vaabnene sammenflettes ved Omskriften: *Jamais le ciel ne forma de plus augustes noeuds*, vakte største *admiration* og *applaudissements*.« Forestillingen »*contenterede* i højeste Maade samtlige høje Herskaber.«

Bryllupspokalen (Side 85) er en Glaspokal med Brudeparrets kronede Navnechifre, hvorunder staar *Felici sidere juncti* MDCCLXVI d. 8; paa Bagsiden det danske og det engelske Vaaben indslebne i Glasset. Laaget ender i en sexbøjlet Krone, og med den har Pokalen en Højde af 3 Kvarter (*Carl Andersen*, Rosenborg).

S. 92. »Il a même manifesté le troisième jour après les noces du dégout contre le mariage, disant à quelqu'un confidemment, qu'il ne lui conseillait pas de se marier, l'état libre étant préférable à celui dans lequel il venait d'entrer.« (Indberetning fra den kursachsiske Gesandt den 18. November 1766.)

Bryllupsdragten (Side 93) er helt af Sølvmor, rigt prydet med Blomsterguirlander af Pailletter og Guldfolie. Broderiet paa Vest og Ærmeopslag bestaar af hinanden krydsende Linjer med en lille Prydelse i hver Firkant, alt af Guld. Grebet paa Kaarden er af Guld og besat med en Mængde større og mindre Diamanter, anbragte paa mat Grund som Blomster, der slynge sig i Buketter og Guirlander (*Andersen*, Rosenborg). Kaarden benyttedes senere af Frederik VI og Christian VIII ved Højesterets Aabning den første Torsdag i Marts Maaned (*Brock*, Den oldenborgske Kongeslægt).

S. 94. Gregers Juel skriver bl. a. den 9. November til Schack Rathlou: »quelques froideurs

apparentes d'une part et des larmes de l'autre furent ensuite le sujet de nos inquiétudes pendant deux jours . . . . Le roi était fort sérieux hier au soir et la reine parut attendrie«.

I en Beretning fra den kursachsiske Gesandt hedder det om Dronningen: »Ceux qui l'environnent me paraissaient enchantés de son caractère doux et gai. On s'apperçait pourtant, qu'elle n'a pas été élevée dans le grand monde, son maintien étant fort gené et quelquefois singulier.«

S. 96. Om Fru Plessen hedder det i Uldalls Optegnelser: »Mad. Pless var en Prude og vilde gjøre Dronningen til ligedan. Naar Kongen var afklædt og ønskede sig hendes Selskab, bragte Mad. Pless hende til at fordrive Tiden med Læsning og Discourser med hende. Kongen blev tilsidst vred og jog Mad. Pless bort.«

S. 102. »m'ont agité« o. s. v. (Gregers Juel til Schack Rathlou 26. December 1766.)

S. 105. Til nedenstaaende Skildring af Kroningshøjtideligheden er benyttet de samme Kilder som tidligere anført ved Formælingen.

Den 1. Maj 1767 foregik Kroningen og Salvingen. Kl. 9½ begyndte Slotsklokkerne at ringe, medens der kimedes fra samtlige andre Kirketaarne, og Kl. 11 samledes derefter alle Kavalererne i Kongens Forgemak, alle Damerne i Dronningens. Kongen havde imidlertid ifort sig Salvingsdragten — »en kort Trøje og opbundne Buxer af Guldbrokade, perlefarvede Silkestrømper, hvide med Guld broderede Hansker, hvide Sko med røde Hæle, Spænder, Knæbaand og Knapper i Trøjen med Diamanter besatte, den kongelige med Guldkroner broderede Hermelins Kappe.« Iført denne Dragt, med Kronen paa Hovedet og Sværdet ved Siden, og ledsaget af Overkammerherren, der bar Caroline Mathildes Krone paa en Fløjels Pude, gik han nu til Dronningens Gemak og paasatte hende

egenhændig Kronen. Derefter gik han med Sceptret i den højre, Rigsæblet i den venstre Haand og med begge Ordenskæderne over Slaget af Kappen, hvis Slæb blev baaret af Overkammerherre Reventlow og Grev Danneskjold-Samsøe, til sit Audiensgemak, hvor han modtog Kur af samtlige Herrer; Dronningen gik ligeledes, iført sin Salvingsdragt — »en *drap d'or* Kjortel og Robe af sort Fløjel, derover den kongelige Kappe af rødt Fløjel med Hermelin og broderet med Guldkroner« — og med Kronen paa Hovedet til sit Audiensgemak for at modtage Damernes Kur; hendes Slæb blev baaret af Fru Plessen og Grevinde St. Germain.

Processionen til Kirken ordnede sig nu, og da Slotsklokkerne lod tredje Gang, satte den sig i Bevægelse og gik ad Marmortrappen, gjennem den indre Slotsgaard og over Slotspladsen til Kirken. Kongen gik under en rød Fløjels Himmel, rigt besat med Guldprydelser; den blev baaret af 4 Kammerherrer og Riddere af Danebroge (Møsting, Brockenhuus, Schulenborg og Haxthausen), der imidlertid afløstes af 4 Gehejmeraader og Riddere af Elefanten (St. Germain, Johan Hartvig Ernst Bernstorff, Adam Gottlob Moltke og Otto Thott) i det Øjeblik, Kongen gik ind under den; Kammerherrerne gik ved Siden af og udenom 6 Premierløjtnanter som Drabantofficerer med de røde Drabantkapper og Partisaner. — Dronningen gik ligeledes under en Himmel; den blev baaret af 4 Kammerherrer, »der ikke ere Riddere« (Brockdorff, A. C. Holstein, Ahlefeldt og U. A. Holstein), der afløstes af 4 Gehejmekonferensraader og Riddere af Danebroge (Ditlev Reventlow, Gram, Juul og Schmettau), da hun traadte ind under den; som ovenfor gik nu Kammerherrerne ved Siden af, omgivne af samme Antal Premierløjtnanter som Drabantofficerer.

Vejen til Kirken var belagt med Brædder, overtrukne med rødt Klæde, paa begge Sider paraderede den kongelige Livvagt og bag den Garnisonen med flyvende Faner og klingende Spil; fra Slotsportalen blæste Hoftrompeterne. — Slotskirken var bleven udsmykket med stor Pragt; om dette, som om Arrangementet ved Højtideligheden i det hele taget, hedder det i Overhofmarskallatets Beretning, at »efter alles Skjøn-

somhed manglede ikke nogen Ting, som kunde forskaffe disse mangfoldige gjorte Indretninger deres mere end kongelige Anseelse, som var saa prægtig og *superbe*, at endog Fremmedes Opmærksomhed maatte *admirere* den Kunst, Flid og Bekostning samt *inventieuse* Maade, som derpaa var anvendt.«

»Tronhimlen var overtrukket med rødt Fløjl, prægtig broderet med Guld og Sølv og med meget kostbare Guldgaloner, Frynser og Kvaster besat, og stod paa en Forhøjning. Den var ottekantet og bar øverst en meget prægtig Krone, baaret af to Engle med dragne Sværd; paa det forreste af Himlen stod Kongens Valgsprog *Gloria ex amore patriae* broderet i Guld, nedenfor det kongelige danske Vaaben broderet i Guld og Sølv, baaret af tvende fritstaaende Vildmænd af broderet Sølv, paa Himlens Sider Kongens og Dronningens Navnechifre broderet med Guld og Sølv og Krone over. Under Tronhimlen stod to Tronstole, Kongens af udskaaret Elfenben, øverst paa den sad en meget kostbar Amathyst som et Hønseæg med en mindre ovenover, paa hver Arm foroven en stor Kugle af Sølv, stærkt forgyldt. Dronningens var helt af støbt Sølv, meget kunstig udarbejdet og gav et stærkt Skin fra sig. Foran hver Stol en rød Fløjelsskammel. Ved Tronens Fod laa 3 i naturlig Størrelse støbte Sølvløver.« (Tegningen Side 107 findes i Marskallatets Beretning.)

Ved Indgangen til Kirken modtoges Kongeparret af de 3 Biskopper, der skulde forrette Ceremonien (Harboe, Nannestad og Brorson); de vare iførte sorte Fløjelsdragter og Korkaaber, Harboes af Guldmor, de to andres af Sølvmor, samt Kammerdugs Messeskjorter, besatte med brede Kniplinger. De ledsagede dernæst Kongen op til Tronen, medens Kirkemusiken spillede, og vendte tilbage for ligeledes at ledsage Dronningen op til Tronen. Biskop Harboe (Sjællands Stift) holdt derpaa Indgangstalen, hvorpaa selve Salvingsceremonien begyndte, idet forst Kongen, dernæst Dronningen salvedes (Ceremonien er udforlig beskreven i Biskop *Münters* Udgave af Salvingsakten, hvori samtlige Taler af Harboe findes).

Efter Ceremoniens Slutning begav Processionen sig tilbage til Slottet, hvor Kongen og Dronningen modtog Lykønskninger i deres Audiensgemakker. Samtidig med Afsyngelsen af Te Deum i Kirken blev der givet Signal til Salut fra Voldene og Musik fra Trompeterne paa Portalen; det røde Klæde, hvorpaa Processionen havde gaaet, blev strax efter givet til Pris for Folkemængden, der havde samlet sig udenfor, og var efter kort Tids Forløb fuldstændig bortrevet.

Ved det kongelige Taffel i Riddersalen spiste de kongelige Personer alene paa en med rødt Klæde betrukken Forhøjning. Maden blev sat paa Bordet af 14 Kaptejner, hver gik mellem 2 Hestgardister; Overkammerherre Reventlow serverede for Kongen, Grev Danneskjold Samsøe for Dronningen. Under Taflet udførtes en Kantate af Johannes Ewald med Musik af Kapelmester Scheibe, hvor Slutningsstrofen af den sidste Arie lød:

Og sildigt skal først Nordens Sønner græde!
Thi medens Christian lever med Mathilde,
Skal Alting være lutter Glæde,
Og hver skal boe i sit Paulun med Fred.

Ridebanen var dekoreret »som til en antiquisk Fest« med Kranse og Blomsterguirlander paa alle Arkader, omviklede med Guldbaand og opfæstede med Guldknapper; de firkantede Piller mellem Arkaderne vare omvundne med Grønt. Mellem Runddelens Arkader var, efter Tegning af Professor Harsdorff, opført en Bygning, »som oprejste sig paa en høj Sokkel af orientalsk gul Marmor, forestillende et Vinspring og karakteriserede Gratiernes Fontaine, hvilke præsenteredes i Midten, holdende en stor Kumme af Metal, forestillende Hovedspringet, som communicerede til begge Sider Vin til tvende mindre Fontainer, hvoraf Vinen virkelig sprang ud af tvende Løvehoveder af Bronce (ved den ene Side Rødvin, ved den anden Franskvin, 5 Oxehoveder af hver Sort). Oven paa bemeldte smaa Fontainer vare tvende antike Vaser anbragte paa adskillige Trappetrin. Den hele Bygning var ellers udziret med adskillige Attributer til Vinen. Pilasterne om bemeldte Bygning vare af hvid Marmor

og guldriflede, og dens Grund af en rød orientalsk Marmor var dekoreret med arkitektoniske antike Baand; oven over bemeldte Baand var paa begge Sider af Gratierne tvende Medaillons med tvende Bacchi Statuer i hver. Hovedgesimsen var af hvid Marmor og Frisen orneret med Vinranker paa en Guldgrund.«

I et Bræddehus, der var opført paa Pladsen mellem Stalden og Gammelstrands Kanal, var imidlertid bleven stegt en hel Stud, fyldt med 3 Beder, 5 Lam, 8 Grise, 10 Gæs, 20 Par Ænder og 58 Par gamle(!) Høns m. m.; den laa paa en rødmalet Vogn, Hornene vare forgyldte. Saasnart Majestæterne havde rejst sig fra Taflet, blev der givet Signal fra Slottet til, at Adgangen til Ridebanen kunde aabnes for den indstrømmende Mængde. Studen blev kjørt frem af 18 Matroser med hvide Buxer og Skjorter med røde Baandsløjfer samt Kranse paa Hovedet; paa Siden af Vognen gik Matroser med Kurve med Brød. Kammerfureren steg op paa en Slags Altan øverst paa den opførte Bygning og raabte »Oxen gives til Pris«, samtidig begyndte Vinen at springe, og fra Altanen kastede Fureren Penge ud i Grams, ialt 800 Rdl. i Rigsortstykker. Under almindelig Jubel stormede Folk til, og de »tredobbelte Objekter beskjæftigede en utallig Mængde Almue samme Aften og det meste af Natten, saa henrykkede som ved deslige Lejligheder er sædvanlig.« Ifølge Marskallatets Beretning »behagede det Deres kongelige Majestæter og det højkongelige Herskab allernaadigst tildels fra Riddersalen og tildels fra Portalen over Slotstaarnporten at tage denne Forretning og Tumult i allerhøjeste Øjesyn.« (Billedet i Bogen Side 109 illustrerer denne Fest; foruden Tegningen i den Windingske Samling er Originaltegningen til selve Bygningen, der findes i Marskallatets Arkiv, benyttet.)

S. 107. »Un bal masqué à cette cour est un phénomène là où la secte des piétistes avait depuis quarante ans maintenu une si grande austérité de réforme des moeurs extérieures.« (*Barthélemy*, Histoire des relations de la France et du Danemarck 1751—1770.)

I et Brev fra Juel til Schack Rathlou af 22. Februar 1767 hedder det bl. a.: »Une certaine Mlle. Verring(?), jadis maitresse du Cte. de H(olck) jouit des faveurs du (roi); quel malheur et quelle ignominie.« Den 5. Marts hedder det: »L'enlèvement : quoique de quelques heures seulement : de Mlle. Verring à la masquerade fait parler toute la ville . . . .« Han har danset Kehraus, »danse charmante qui procure plusieurs libertés, aussi je vous assure en a't'on bien profité . . . que de choses je pourrais vous dire, mais je crains le papier; vous n'y perdez assurement, monsieur, que le chagrin, que vous causeraient mes récits.«

S. 109 ff. Om Kongens Udskejelser og hans Samliv med Stovletkatrine bringe Wasserschlebe's, U. A. Holsteins og Suhms utrykte Optegnelser en Mængde Meddelelser af lignende Natur som de hos Reverdil og C. D. Biehl anførte. Den kursachsiske Gesandt meddeler ligeledes sit Hof mange Enkeltheder om dette Æmne. Angaaende Skandalerne paa Gaderne hedder det bl. a.: »Le public est peu content . . . . de la conduite du Roi, qui court les nuits aux mauvais lieux, y faisant plusieurs extravagances . . . . attaquant le monde l'épée à la main, cassant toutes les fenêtres et les meubles et déchirant jusqu'aux tapisseries o. s. v.« Man taler offentlig derom og frygter slemme Følger »du relachement de la police«, da Politiet har hemmelig Ordre til at lukke Øjnene og ikke forfølge »une affaire pareille arrivée quelques jours auparavent». Heller ikke Natvægterne vove at arrestere nogen, »par crainte de rencontrer le Roi ou quelqu'un de sa suite«. Gregers Juel skriver fra Stockholm til Schack Rathlou: »Les nouvelles que vous avez la bonté de me mander m'affligent infiniment; que deviendra l'esperance du public? que dira l'Europe du roi? quelles seront les suites d'une jeunesse usée par les passions? et quel sera le sort de la patrie?«

S. 121. »Dronningens Loppefangerske« (preneuse de puces) . . . en Benævnelse, Saldern bruger om Fru Plessen (se *Reverdil* Side 122).

Om Fru Plessens Fjærnelse meddeler bl. a. den kursachsiske Gesandt følgende, der stemmer godt med Skildringen hos Biehl Side 376 ff: »le Roi chargeant ses ministres d'employer la force et les gardes contre Md. de Plessen, en cas que la Reine fit la revêche.«

S. 123 ff. Den Dragt, Kongen er iført paa Vignetten, er en Jagtdragt, Kong Ludvig XV forærede ham under Opholdet i Paris. Dragten, der opbevares paa Rosenborg, er af blaat Klæde, rigt udstyret med Guld- og Sølvgalloner. De store, bredkravede Støvler ere i Hælene forsynede med Ventiler til Afledning af Regnvand (*Brock*, Den oldenborgske Kongeslægt).

Til Skildringen af Rejsen er foruden flere af de alt nævnte Kilder benyttet: The letters of H. Walpole, 5. Bd.; Mémoires de Bachaumont; Lettres de la marquise du Deffand à H. Walpole, 1. Bd.; *Schlegel*, Sammlung zur dänischen Geschichte, 1. Bd.; *Olsen*, Chr. VII's udenlandske Rejse i 1768, en Dagbog; *Gaspari*, Urkunden und Materialien, 2. Bd., Side 405 ff.; Statsvennen 1822 (Breve fra Kammerpagen Warnstedt); The Gentleman's Magazine 1768 m. fl. Af alt nævnte Kilder giver særlig *Barthélemy*, Histoire de la relation o. s. v. en udførlig Skildring af Opholdet i Frankrig.

S. 133. Ved Siden af Bernstorffs anførte Udtalelse (i *Asseburg*, Denkwürdigkeiten) og andre lignende Udtalelser, som jeg i en anden Sammenhæng har givet i Texten Side 145, blot endnu følgende. I Wasserschlebes utrykte Optegnelser hedder det: »Jamais prince n'a voyagé avec plus de decence et de grandeur. Il n'est pas possible d'imaginer plus de distinction, plus d'empressement, plus de l'amitié et plus d'applaudissement que ce jeune monarque a trouvé partout.« Fra Stockholm skriver Gregers Juel til Schack Rathlou den 27 Decbr. 1768: »Tout le bien que l'on dit du roi dans les pays étrangers me fait esperer que son voyage sera utile au Danemark.«

Til Tegningen af Guldkassen: Paa Laaget i ophøjet Arbejde Christian VII i antik Dragt ledsaget af Hymen og Minerva; for Kongen fremtræder Staden London i Kvindeskikkelse, ledsaget af Merkur og forskjellige Genier; i Baggrunden London med St. Paulskirken, Themsens Flodgud og Orlogsskibet. Paa Bunden af Kassen er graveret Londons Vaaben og Indskriften: Domine Dirige Nos (*Brock*, anf. St., hvor ogsaa Diplomets Ordlyd gives.)

S. 135. Blandt de mange poetiske Velkomsthilsener, hvormed man modtog ham, fortjener følgende Strofe af »det kongelige Skydekompagnis Velkomst« at nævnes:

Se, Kongen kommer, Kjøbenhavn!
Din Konge kommer alt tilbage!
Udstræk din Længsels fyrig Favn
Din Christian at imodtage.
Velkommen, Herrens Salvede,
Du Nordens U-undværligste!
Velkommen hjem til Dine Egne,
Som Fremmede misunde Dig.
Jo mer' med Dig de glædte sig,
Jo mer' det gjorde os forlegne!

S. 136—37. Doktordiplomet fra Cambridge er skrevet paa Pergament og indfattet i en udskaaren forgyldt Ramme med Krone over. Øverst paa Dokumentet ses Britannia og ved Siderne 6 allegoriske Skikkelser; nederst er afbildet Universitetets Segl, i hvilket ses en kronet, kvindelig Skikkelse med en Sol i højre Haand og en Kalk i venstre foran et Alter med Indskriften: *Alma Mater Cantabrigia;* Omskriften: *Hinc Lucem Et Pocula Sacra* (*Brock*, anf. St.).

S. 138 ff. Til mit Forsøg paa nærmere at udvikle Kongens Sindssyge har jeg haft stort Udbytte af Studiet af *Fr. Langes* i høj Grad instruktive Skrift: Om Arvelighedens Indflydelse i Sindssygdommene (Kjøbenhavn 1883), ligesom ogsaa *Cullerre* »Les frontières de la folie« (Paris 1888) har været mig til megen Nytte.

S. 145. Ganske karakteristiske ere nogle Optegnelser af *Rosenkrantz* om Forholdene ved Hoffet i 1769 (i Rigsarkivet). Under 16. Januar hedder det: »Conseil où le roi s'est conduit décemment et bien . . . , Bal où le roi s'est conduit avec toute la decence qu'on peut desirer.« 17. Januar: »Comédie où le roi s'est conduit avec beaucoup de decence, parlant beaucoup a la reine«. 20. Januar: »J'ai vu la reine Julie qui est très satisfait de la manière dont le roi se montre dans l'interieur« o. s. v.

S. 160 ff. Foruden de tidligere nævnte trykte og utrykte Kilder og andre i Texten anførte er til dette Afsnit særlig benyttet *Uldall*'s Optegnelser om sine Samtaler med Caroline Mathilde paa Kronborg i Egenskab af hendes Defensor i Skilsmissesagen samt Advokaterne *Bangs* og *Uldalls* Indlæg imod og for Dronningen, *Wivets* og *Uldalls* imod og for Struensee, *Wivets* og *Bangs* imod og for Brandt, m. fl.

S. 164. Af Uldalls Optegnelser om Udviklingen af Kjærlighedsforholdet anføres her nogle enkelte Brudstykker: »Da Struensee kom herind, elskede Kongen ham og talede fordelagtig om ham for Dronningen . . . Hun kunde i Begyndelsen ej lide ham . . . Han insinuerde sig endelig ved en virkelig god Gjerning, at stifte Enighed og god Forstaaelse mellem Kongen og Dronningen. Hvilken skikkelig Kone skulde ej derfor være erkjendtlig? Dronningen var saa, men snart gik det for vidt . . . . . Hun var ej lykkelig! Kunde Dyd vel gjøre hende saa? Hun ansaa sig hidtil som dydig og var dog ej lykkelig . . . . . . Det var formodentlig hendes første Kjærlighed. Kjender denne Grænser, naar den ej i Tide tøjles? Snart nedsank hun i en grændselos Vellyst.«

S. 175. Løjtnant Bechs Beretning i Historisk Tidsskrift, 3. Række, 6. Bind.

S. 176. Caroline Mathildes Skrivebord og Stol ere af forgyldt Træ, Stolen prydet med et broderet Sæde og Rygstykke, Bordet udsmykket med talrige Ornamenter og forsynet med en mørkegrøn Marmorplade, medens dets hele Indretning iøvrigt kun er en Klap, der slaas ned og trækkes ud, hvorved der fremkommer en yderst simpel Skrivepult med 3 Skuffer og 3 Rum til at opbevare Papirer i; det blev reddet ved Frederiksborgs Brand (Carl Andersen, anf. St.; Brock, anf. St.). Som et Kuriosum kan det anføres, at den Halsklud, Struensee skal have baaret paa Skafottet, nu opbevares i dette Skrivebord.

S. 178. Suhm fortæller: »Ved Baller har jeg set Dronningen først optage Kongen, derpaa Struensee og saa Prins Frederik, og at hun ved at kaste af har saa godt som lænet sig over paa Struensee og set ganske forliebt paa ham, hvorimod han saa ligegyldig og med et Slags grov Mine paa hende.«

S. 181. Af Mathilde-Ordenen findes intet Exemplar; Struensee bærer den paa Billedet Side 161. Den her givne Tegning findes i Rigsarkivet blandt nogle Papirer fra den bekjendte H. P. Sturz. En Afskrift af Ordens-Statuterne (i Uldall'ske Manuskriptsamling paa det kgl. Bibl.) siger, at Ordenen bestod i et M »placeret *à jour* i en oval Ring, besat med Diamanter, hvorover en kongelig Krone og paa hver Side af den ovale Ring en Kvist med Blade og Blomster, hvilke Kviste neden ved slutte sammen.« Kun 24 Personer maatte faa den, og de skulde »have fortjent Dronningens særlige *attention*;« den blev baaret i et rosenfarvet Baand med Sølvstriber, Herrerne bar den *en sautoir*, Damerne paa venstre Bryst.

S. 185. Caroline Mathildes Faksimile »*O keep me innocent, make others great*,« (»Bevar mig uskyldig, gjør andre store«). Hun havde med en Diamant indridset disse Ord paa en Rude paa Frederiksborg Slot; Ruden gik tabt ved Branden 1859 (*Rasbech*, Frederiksborg Slots Beskrivelse).

S. 186. Yderligere anføres her de afgivne Vota af Deputeret i Danske Kancelli *Luxdorph* og Højesteretsassessor *Hjelmstjerne* (efter en Afskrift af samtlige Vota i kgl. Bibl.'s Manuskriptsamling): »Grev Struensee har bekjendt, at Fortroligheden imellem ham og Hendes Majestæt Dronning Caroline Mathilde er gaaet saa vidt, som den kunde gaa imellem tvende Personer af forskjellig Kjøn, en Talemaade, som let lader sig oversætte i Lovens Sprog. Dronningen har tilstaaet det samme, som han har sagt, tilligemed de tvende deraf naturlig flydende Følger. Tingen er desuden bevist med saa gode og klare Vidnesbyrd, ved saa aabenbare Kjendetegn, at deres Mængde, Troværdighed, Tydelighed og vedvarende Sammenhæng udgjøre langt stærkere Overbevisning, end man i en Sag af denne Natur kunde vente« (Luxdorph).

»Intet kan være mere rørende for enhver, som er befalet at dømme i denne Sag end paa den ene Side at se Herren i Landet, som den højeste Lovgiver i en saa betydelig Sag, at lægge al sin Magt og Myndighed til Side, at underkaste sig Landets Love og slet ingen anden Ret forlange end den, der skulde tildeles den allerringeste af Hans Undersaatter, og paa den anden Side at se og skælve ved, hvorledes den Højeste af det andet Kjøn i Landet, som ved sine Dyder, Exempler og Opførsel skulde glæde Kongen, lindre hans Byrder og lyse for alt Folket, saa rent at have forglemt sin Byrd og Stand, saa aldeles at have sat til Side sine dyreste Løfter og Pligter, især mod sin Herre Kongen, at hverken den dybeste Respekt for hendes Person, den ømmeste Medlidenhed med hendes Ungdom og Temperament (som en listig, ond, forvoven og gudsforgaaen Forfører har vidst at betjene sig af), ejheller den ivrigste Nidkjærhed, der vilde forsøge paa at undskylde hendes Afveje, lige saa lidt som det subtileste Rabulisteri og de fineste Chicaner ere i Stand at opfinde eller fremføre noget betydeligt til højstbemeldte Dronning Caroline Mathildes Undskyldning. Næppe kan eller har der været i en Sag af Beskaffenhed som denne flere og klarere Beviser end her er. Man kunde gjærne bortskjænke eller lægge til Side alle de Omstændigheder,

som ikkun enkelte Vidner gjøre Forklaring om, her blev endda Fakta og Bevis nok tilbage, som saa mange paalidelige Vidner forklare.« (Hjelmstjerne.)

S. 187. Om Skilsmissen mellem Moder og Datter se særlig *Biehl* Side 459—60 og *Schiern* i Historisk Tidsskrift, 4. Række, 2. Bind, Side 822.

S. 188 ff. Min Fremstilling her støtter sig hovedsagelig til de tre fortrinlige Arbejder af Professor *Edv. Holm:* »Holbergs statsretlige og politiske Synsmaade«, »Om det Syn paa Kongemagt, Folk og borgerlig Frihed, der udviklede sig i den dansk-norske Stat i Midten af det 18. Aarhundrede« og »Nogle Hovedtræk af Trykkefrihedstidens Historie.«

S. 191. »Enevælden i sin agtværdigste Skikkelse« . . . . *Koch*, Christian VI's Historie, Side 337.

S. 197—98. Gudes Optegnelser i Historisk Tidsskrift 4. Række, 2. Bind, Side 755. — Dorothea Biehl fortæller, at Dronningen »i Ridedragt, med Støvler og Sporer og Ridepisken under Armen« aflagde Sofie Magdalene Besøg under hendes sidste Sygdom, og at hun, medens Enkedronningen laa paa Paradesengen, gik »omkring Liget i sin Ridedragt og Struensee under Armen«.

S. 199. I Anledning af Dronning Louises første Barnefodsel skriver Dorothea Biehl bl. a.: »26 Aar efter forkyndte Kanonerne paa samme Dag ogsaa Kongehusets Formerelse, men min Gud med hvilken Forskjel, ikke en Gang et Skin af Glæde viste sig, man maatte snarere have troet, at de forkyndte et Dødsfald end en Fødsel.«

S. 204. Angaaende de nærmere Omstændigheder ved Katastrofen og Processen derefter henviser jeg til *Schiern*, Bidrag til Oplysning af Katastrofen den 17. Januar 1772 (i Hist. Tidsskrift, 4. Række, 2. Bind) samt til de forskjellige herhen hørende Exkurser i den af mig udgivne Bearbejdelse af Professor *Wittich's* »Struensee« (Kjøbenhavn 1887).

S. 209. Angaaende det virkelige Forhold med det romantiske Afskedsbrev m. m. henvises særlig til *Worsaaes* Bidrag til Caroline Mathildes Historie (i Hist. Tidsskrift, 3. Række, 5 Bind, Side 468 ff.) og Schierns ovennævnte Afhandling i Hist. Tidsskrift, 4. Række, 2. Bind, Side 825, Anm. 2.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DL
199
B5

Blangstrup, Johan Christian
Christian VII og Caroline
Mathilde

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 04 08 04 012 1